

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

***‘ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ: ΟΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ’***

Επιμέλεια: Κλωνάρη Αγγελική (Α.Μ. 0800Μ019)

Επιβλέπων Καθηγητής: Πάκος Θεοφάνης

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

**Πάκος Θεοφάνης
Παλάσκας Θεοδόσιος
Φωτεινοπούλου Κάτια**

Αθήνα, Ιανουάριος 2003

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	5
----------------------	----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Θεωρητικό Πλαίσιο: Τεχνολογία και η σχέση της με την Οικονομική Ανάπτυξη.....	8
--	----------

1.1 Εισαγωγή.....	8
-------------------	---

1.2 Μία ιστορική αναδρομή στην εξελικτική πορεία της τεχνολογίας.....	9
---	---

1.3 Η μετάβαση από το φορντικό υπόδειγμα στην ευέλικτη εξειδίκευση.....	10
---	----

1.3.1 Φορντισμός.....	11
-----------------------	----

1.3.2 Ευέλικτη εξειδίκευση.....	12
---------------------------------	----

1.4 Ο ρόλος, η αναγκαιότητα και η σπουδαιότητα της τεχνολογίας.....	14
---	----

1.5 Η σύνδεση της τεχνολογίας με την έννοια της οικονομικής ανάπτυξης.....	15
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Καινοτομία και Τεχνολογία: έννοια, ορισμοί, μορφές και είδη.....	17
---	-----------

2.1 Εισαγωγή.....	17
-------------------	----

2.2 Η έννοια της τεχνολογίας.....	18
-----------------------------------	----

2.3 Κωδικοποιήσιμη και μη κωδικοποιήσιμη τεχνολογία.....	20
--	----

2.4 Η έννοια της καινοτομίας.....	22
-----------------------------------	----

2.5 Μία βασική διάκριση των καινοτομιών.....	24
--	----

2.5.1. Τεχνολογική Καινοτομία Προϊόντος.....	24
--	----

2.5.2. Τεχνολογική Καινοτομία Διαδικασίας.....	25
--	----

2.5.3. Τεχνολογική Καινοτομία Προϊόντος και Διαδικασιών σε παγκόσμιο επίπεδο και σε επίπεδο επιχείρησης.....	25
--	----

2.5.4. Διάκριση μεταξύ τεχνολογικής καινοτομίας προϊόντων και διαδικασιών και άλλων αλλαγών στην επιχείρηση ή τον κλάδο.....	25
--	----

2.6 Μία άλλη ταξινόμηση των καινοτομιών.....	27
--	----

2.6.1. Οριακές Καινοτομίες.....	27
---------------------------------	----

2.6.2. Ριζοσπαστικές Καινοτομίες.....	28
---------------------------------------	----

2.6.3. Αλλαγές στο «σύστημα καινοτομίας».....	28
---	----

2.6.4. Μεταβολές στο τεχνο-οικονομικό παράδειγμα (τεχνολογικές επαναστάσεις).....	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Το Περιφερειακό Πρόβλημα.....	30
3.1 Εισαγωγή.....	30
3.2 Περί ανάπτυξης και Περιφερειακής Ανάπτυξης.....	30
3.3 Το αντικείμενο και η έννοια της Περιφερειακής Οικονομικής Πολιτικής	32
3.4 Το περιφερειακό πρόβλημα: τα αίτια και η ανάγκη αντιμετώπισής του.....	33
3.5 Οι σκοποί και τα μέσα της Περιφερειακής Οικονομικής Πολιτικής.....	37
3.6 Συμπεράσματα.....	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Ο ρόλος της καινοτομικής δραστηριότητας και της μάθησης στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης.....	41
4.1 Εισαγωγή.....	41
4.2 Η έννοια του Εθνικού Συστήματος Καινοτομίας.....	41
4.3 Τοπικό Καινοτομικό Σύστημα.....	44
4.4 Τοπική γνώση και τοπική μάθηση.....	45
4.5 Το μοντέλο των «μαθητευόμενων περιφερειών».....	46
4.6 Καινοτομία, Γνώση και Ανταγωνιστικό Πλεονέκτημα.....	47
4.7 Καινοτομία και Δίκτυα.....	50
4.8 Ο ρόλος των ερευνητικών και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην ενίσχυση της τοπικής γνώσης και της καινοτομικής δραστηριότητας.....	51
4.9 Ο παράγοντας «χώρος».....	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Περιφερειακή Ανάπτυξη και Καινοτομία.....	54
5.1 Εισαγωγή.....	54
5.2 Το πέρασμα από το πρότυπο της πολιτικής ανάπτυξης στο πρότυπο της ενδογενούς – τοπικής ανάπτυξης.....	55
5.3 Παράγοντες που επιβάλλουν την εφαρμογή τεχνολογίας.....	56
5.4 Εμπόδια που παρατηρούνται στην προσπάθεια εφαρμογής τεχνολογίας.....	59
5.5 Τεχνολογικοί παράγοντες άσκησης περιφερειακής πολιτικής.....	60
5.5.1 Η Νέα Τεχνολογία.....	60
5.5.2 Οι Τεχνοπόλεις ως μέσο άσκησης περιφερειακής πολιτικής.....	62
5.5.3 Οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (ΜΜΕ).....	65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. Οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ενίσχυση της καινοτομικής δραστηριότητας και την αντιμετώπιση της τεχνολογικής ανισότητας στα κράτη-μέλη της.....	68
6.1 Εισαγωγή.....	68
6.2 Η κατάσταση της έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	69
6.3 Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την E&TA.....	72
6.4 Η συμβολή των Διαρθρωτικών Ταμείων στην Καινοτομική Ανάπτυξη.....	74
6.5 Μέτρα στήριξης των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜΜΕ) στο πλαίσιο της Ε.Ε.	77
6.6 Το Πρόγραμμα «Καινοτομία» και οι στόχοι του.....	82
6.6.1 Το Πρόγραμμα «Περιφερειακές Στρατηγικές Καινοτομίας» (RIS).....	86
6.6.1.α Τα βασικά χαρακτηριστικά του RIS.....	87
6.6.1.β Οι στόχοι του Προγράμματος RIS.....	89
6.6.1.γ Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία από την εφαρμογή του Προγράμματος RIS.....	90
6.6.2 Το Πρόγραμμα «Σχέδια Μεταφοράς Τεχνολογίας» (RTTs).....	91
6.6.3 Το Πρόγραμμα «Περιφερειακές Στρατηγικές και Υποδομές Καινοτομίας και Μεταφοράς Τεχνολογίας» (RITTS).....	91
6.7 Τα Προγράμματα των Καινοτομικών Ενεργειών στα κράτη-μέλη της Ε.Ε. για την περίοδο 2000-2006.....	92
6.7.1. Περιφερειακή οικονομία βασισμένη στη γνώση και την τεχνολογική καινοτομία: παροχή βοήθειας στις πλέον μειονεκτικές περιοχές με σκοπό την άνοδο του τεχνολογικού επιπέδου τους.....	96
6.7.2. Η Κοινωνία της Πληροφορίας στην υπηρεσία της περιφερειακής ανάπτυξης.....	97
6.7.2.α Οι γενικοί και ειδικοί στόχοι του Προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας».....	99
6.7.2.β. Η καινοτομία στην κοινωνία της πληροφορίας.....	101
6.7.2.γ. Οι νέες τεχνολογίες θα εντείνουν ή θα μειώσουν τις περιφερειακές ανισότητες;.....	103
6.7.3. Περιφερειακή ταυτότητα και αειφόρος ανάπτυξη: προώθηση της περιφερειακής συνοχής και ανταγωνιστικότητας μέσω μίας ολοκληρωμένης	

προσέγγισης των οικονομικών, περιβαλλοντικών, πολιτιστικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων.....	104
6.8 Κριτική της καινοτομικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	105
6.8.1 Η εμπείρια των προγραμμάτων RIS και RIS+	106
6.8.2 Η επίδραση των προγραμμάτων RTP, RIS, RITTS και RIS+	107
6.8.3. Η ενίσχυση των επιχειρηματικών διαδικασιών και οργάνων μέσω των Προγραμμάτων της Ε.Ε.	110
6.9 Το παράδοξο της περιφερειακής καινοτομίας.....	111
6.10 Συμπεράσματα.....	113
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. Συμπεράσματα, Διαπιστώσεις, Προτάσεις.....	115
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	121
 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	125
Παράρτημα 1. Προσανατολισμοί για τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την περίοδο 2000-2006.....	126
Παράρτημα 2. Οι περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανά τύπο προγράμματος που εφαρμόστηκε (RIS, RIS+, RITTS, RTP).....	142
Παράρτημα 3. Τα βασικά «εργαλεία» που ανέπτυξαν οι περιφέρειες της Ε.Ε. στο πλαίσιο εφαρμογής των προγραμμάτων RIS / RIS+	145
Παράρτημα 4. Ευρωπαϊκή Ένωση και Καινοτομία: ορισμένα παραδείγματα.....	147

Πρόλογος

Στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του τμήματος Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης εκπονήθηκε η παρούσα διπλωματική εργασία, με τίτλο «Περιφερειακή Ανάπτυξη και Καινοτομία: Οι Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης».

Αντικείμενο της εργασίας αποτελεί η μελέτη και ανάλυση της έννοιας της περιφερειακής ανάπτυξης, τόσο σε γενικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Στο πλαίσιο της προσπάθειας αυτής, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αξία και το ρόλο της συγκεκριμένης διάστασης στη γενικότερη αναπτυξιακή διαδικασία, καθώς και στα προβλήματα που συνδέονται άμεσα με αυτήν. Παράλληλα, εισάγεται η έννοια της καινοτομίας και της τεχνολογικής εξέλιξης, ως δύο πρωταρχικοί παράγοντες ανάπτυξης και γίνεται μία προσπάθεια να ερμηνευθεί ο ρόλος τους στην καταπολέμηση του περιφερειακού προβλήματος και στην ενίσχυση της ανταγωνιστικής θέσης των σύγχρονων οικονομιών. Τέλος, γίνεται αναφορά στο ρόλο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και στις πολιτικές που έχει ήδη εφαρμόσει ή αναμένεται να εφαρμόσει, με απώτερο στόχο να ενισχύσει τις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειές της μέσω της προώθησης της καινοτομικής δραστηριότητας.

Θα πρέπει εδώ να αναφερθεί ότι η επιλογή του θέματος δεν υπήρξε καθόλου τυχαία. Πολύ σημαντικό είναι το γεγονός ότι πρόκειται για ένα θέμα που συνδέεται άμεσα και αναπόσπαστα με το ευρύτερο αντικείμενο του συγκεκριμένου κύκλου σπουδών, ενώ ταυτόχρονα προσφέρει τη δυνατότητα για περαιτέρω εμβάθυνση και αναζήτηση γύρω από αυτό. Επίσης, η μεγάλη σημασία που αποκτά τις τελευταίες δεκαετίες η ραγδαία εξάπλωση των νέων τεχνολογιών και η ευρεία διάχυσή τους σε όλο το φάσμα της ανθρώπινης ζωής, δημιουργούν νέα δεδομένα στην οικονομία, τη δημόσια διοίκηση, την απασχόληση, την ποιότητα ζωής και γενικότερα τη διάσταση της ανάπτυξης. Μία τέτοια προοπτική εξέλιξης δεν θα μπορούσε να αφήσει ασυγκίνητο έναν σπουδαστή του αντικειμένου.

Θα ήθελα βεβαίως εδώ να ευχαριστήσω πολύ τον επιβλέποντα καθηγητή της παρούσας εργασίας κ. Θεοφάνη Πάκο για την ιδιαίτερα σημαντική και πολύτιμη συμβολή του στην επιλογή του θέματος, καθώς με βοήθησε στο να κατασταλάξω συνειδητά στο συγκεκριμένο θέμα και να αναπτύξω έναν πιο ολοκληρωμένο και ευρύ τρόπο σκέψης και αντιμετώπισης του ζητήματος. Παράλληλα, θέλω να επισημάνω ότι

αποτελεί πραγματικά ιδιαίτερη προσωπική χαρά και τιμή το γεγονός ότι η συγκεκριμένη εργασία θα αξιολογηθεί και από δύο ακόμα πολύ αξιόλογους καθηγητές του τμήματος, τον κ. Θεοδόσιο Παλάσκα και την κ. Κάτια Φωτεινοπούλου. Η κριτική που θα ασκήσουν και οι παρατηρήσεις που θα επισημάνουν πιστεύω ότι θα αποτελέσουν σημαντικό αρωγό στην μετα-ακαδημαϊκή σταδιοδρομία μου και τους ευχαριστώ εκ των προτέρων γι' αυτό.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω και όλους όσους συνεισέφεραν καθ' οποιοδήποτε τρόπο στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, είτε μέσω της παροχής του απαραίτητου βιβλιογραφικού υλικού, είτε μέσω της ψυχικής ενίσχυσης της προσωπικής αυτής προσπάθειας.

Δομή μελέτης

Όσον αφορά τη δομή της μελέτης, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η εργασία χωρίζεται σε επτά κεφάλαια:

Το πρώτο κεφάλαιο ενέχει θέση εισαγωγικού και θεωρητικού πλαισίου. Αυτό σημαίνει ότι γίνεται μία γενική αναφορά στην έννοια της τεχνολογίας, καθώς και στη σχέση που υπάρχει ανάμεσα σε αυτήν και την οικονομική ανάπτυξη, συνδυασμένη με μία μικρή ιστορική αναδρομή στην εξελικτική πορεία της πρώτης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο προσδιορίζονται με μεγαλύτερη λεπτομέρεια και ειδίκευση οι έννοιες της τεχνολογίας, της τεχνολογικής εξέλιξης και της καινοτομίας. Πρόκειται, στην ουσία, για ένα κεφάλαιο ορισμών, στο οποίο γίνεται ένας διαχωρισμός ανάμεσα στα διάφορα είδη και τις μορφές της καινοτομίας και της τεχνολογίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο περιφερειακό πρόβλημα, δηλαδή στις μορφές που λαμβάνει και στα αίτια που το προκαλούν, καθώς και μία προσπάθεια να συνδεθεί με την έννοια της οικονομικής ανάπτυξης. Παράλληλα, επισημαίνεται και ο ρόλος της γνώσης και της μάθησης στη διαδικασία αντιμετώπισής του.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύεται λεπτομερώς ο ρόλος και η συμβολή της καινοτομικής δραστηριότητας, καθώς και της τοπικής γνώσης και μάθησης στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης και στην ενίσχυση της ανταγωνιστικής θέσης των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται μία προσπάθεια να παρουσιαστούν οι τρόποι και τα μέσα με τα οποία οι λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες μπορούν να ενσωματώσουν τις νέες τεχνολογίες που θα συμβάλλουν στη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων σε ευρύτερο επίπεδο.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι πολιτικές και τα προγράμματα που έχει εφαρμόσει τα τελευταία χρόνια η Ευρωπαϊκή Ένωση για την ενίσχυση της καινοτομικής δραστηριότητας και την αντιμετώπιση της τεχνολογικής ανισότητας ανάμεσα στα κράτη-μέλη της, καθώς και τα προγράμματα που βρίσκονται ήδη σε εφαρμογή ή έχουν σχεδιαστεί για το άμεσο μέλλον. Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει και μία κριτική θεώρηση όλων αυτών των προγραμμάτων, αναφορικά με τα αποτελέσματα που επέφεραν.

Τέλος, το έβδομο κεφάλαιο ενέχει τη θέση συμπερασμάτων και διαπιστώσεων από όλη τη μελέτη που προηγήθηκε, ενώ ταυτόχρονα γίνονται και κάποιες αναφορές στα μελλοντικά σχέδια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σχετικά με το ζήτημα της προώθησης της καινοτομίας στα κράτη-μέλη της.

Κεφάλαιο 1. Θεωρητικό Πλαίσιο: Τεχνολογία και η σχέση της με την Οικονομική Ανάπτυξη

1.1 Εισαγωγή

Στις απαρχές του 21^{ου} αιώνα και κάτω από το πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και των συνεχών και ραγδαίων μεταβολών σε όλους τους βασικούς τομείς που χαρακτηρίζουν την πορεία και την εξέλιξη κάθε χώρας, αλλά και του συνόλου του ευρωπαϊκού και παγκόσμιου χώρου, έχει πλέον καταστεί σαφές ότι μονάχα μέσω της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας¹ θα μπορέσει κάθε έθνος να διατηρήσει και να βελτιώσει τη θέση του μέσα στο παγκόσμιο γίγνεσθαι.

Αναφορικά με την έννοια της ανταγωνιστικότητας, θα πρέπει να αναφερθεί ότι τόσο σε επίπεδο επιχειρήσεων όσο και σε επίπεδο δημόσιων οργανισμών, αποτελεί έναν αποφασιστικό παράγοντα για την οικονομική ανάπτυξη και επομένως για τη διατήρηση ενός υψηλού επιπέδου απασχόλησης μέσα σε μία περιφέρεια ή σε μία χώρα. Η ανταγωνιστικότητα με τη σειρά της επηρεάζεται σημαντικά από την ικανότητα των επιχειρήσεων να καινοτομούν,² να παρουσιάζουν νέα προϊόντα και νέες τεχνικές στην παραγωγική διαδικασία, καθώς και να βελτιώνουν διαρκώς το τεχνολογικό τους επίπεδο. Τούτο, συνεπώς, αποδεικνύει τον πρωταρχικό ρόλο που κατέχει η τεχνολογία και η εφαρμογή της στην ανάπτυξη των σύγχρονων κοινωνιών και οικονομιών καθώς και στη διατήρηση της δυναμικότητάς τους σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.

Σε μια περίοδο όπου οι σύγχρονες οικονομίες βρίσκονται σε φάση μεταλλαγής από βιομηχανικές σε μεταβιομηχανικές και στηρίζονται ολοένα και περισσότερο στις διαδικασίες παραγωγής, διανομής και χρήσης γνώσης και πληροφορίας, η ανάπτυξη και η ανταγωνιστικότητα βασίζονται στην αφομοίωση και χρήση νέων τεχνολογιών. Η τεχνολογία, λοιπόν, δίκαια θεωρείται πλέον ως το

¹ Η ανταγωνιστικότητα ορίζεται ως η «ικανότητα παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών τα οποία επιτυγχάνουν στη δοκιμασία των διεθνών αγορών, ενώ ταυτόχρονα διατηρούνται υψηλά επίπεδα εισοδήματος» ή γενικότερα ως «η ικανότητα των επιχειρήσεων, βιομηχανιών, περιφερειών, εθνών και υπερεθνικών περιοχών να δημιουργούν, αν και εκτεθειμένες στο διεθνή ανταγωνισμό, σχετικά υψηλά επίπεδα εισοδήματος και απασχόλησης». (OECD, 1996).

² Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η καινοτομία απορρέει είτε από τη μεταφορά τεχνολογίας και τεχνογνωσίας από επιχειρήσεις που βρίσκονται εκτός μιας περιφέρειας, είτε από τη διεξαγωγή έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης από τις ίδιες τις επιχειρήσεις μιας περιφέρειας.

απαραίτητο υπόβαθρο πάνω στο οποίο οι εθνικές οικονομίες στηρίζουν την αύξηση της παραγωγικότητας και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς τους και συνεπώς επιτυγχάνουν την οικονομική τους ανάπτυξη και κατ' επέκταση τη συμμετοχή τους στα δρώμενα του διεθνούς οικονομικού χώρου.

Εμπειρικές έρευνες έχουν αποδείξει ότι υπάρχει σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στην έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη (E&TA) και στην ικανότητα των επιχειρήσεων για σωστή διαχείριση, καινοτομική δραστηριότητα, εμπορική επέκταση, πραγματοποίηση επενδύσεων και κατά συνέπεια υψηλού επιπέδου κερδών, δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης, αύξησης των ρυθμών ανάπτυξης κλπ. Μονάχα οι επιχειρήσεις εκείνες που καταφέρνουν να συνδυάσουν με αποτελεσματικό τρόπο τις δυνατότητες της νέας τεχνολογίας με τη συνολική τους στρατηγική έχουν τις μεγαλύτερες πιθανότητες επιβίωσης, προσαρμογής και ανάπτυξης στο πλαίσιο του διαρκώς εντεινόμενου ανταγωνισμού.

Συμπερασματικά, η τεχνολογία επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τις επιδόσεις μιας οικονομίας σε μακροχρόνιο ορίζοντα. Η επιτάχυνση των τεχνολογικών μεταβολών, η ανάπτυξη των τεχνολογικών συνεργασιών, η κατάλληλη τεχνολογική υποδομή και η χάραξη εθνικών πολιτικών για την τεχνολογία αποτελούν σημαντικούς μοχλούς οικονομικής ανάπτυξης.³

1.2 Μία ιστορική αναδρομή στην εξελικτική πορεία της τεχνολογίας

Η τεχνολογία αποτελεί μία έννοια που υπήρξε και εξακολουθεί να υπάρχει αλλά και να συνοδεύει τον άνθρωπο από τα πρώτα κιόλας στάδια της ζωής του, με τη μορφή όμως και την έννοια της τεχνικής. Μάλιστα, στην εξέλιξή της από τους προϊστορικούς χρόνους ως τις μέρες μας διακρίνουμε δύο μεγάλες περιόδους:

α) την περίοδο της παραδοσιακής τεχνικής, η οποία αρχίζει από τη στιγμή που ο πρωτόγονος άνθρωπος δημιουργεί τα πρώτα του εργαλεία και φτάνει μέχρι τον 18^ο αιώνα. Χαρακτηριστικό της είναι ότι περιορίζεται σε επινοήσεις και κατασκευές που βασίζονται στην παρατήρηση της φύσης (λίθινα εργαλεία και σκεύη) και που βελτιώνονται με το πέρασμα του χρόνου, καθώς αυξάνεται συνεχώς η δεξιοτεχνία του ανθρώπου και συσσωρεύεται η πείρα του (αλέτρι, τροχός κλπ.)

³ Γιαννίτσας (1993).

β) την περίοδο της επιστημονικής τεχνικής. Οριακός σταθμός για το πέρασμα από την παραδοσιακή τεχνική στην επιστημονική θεωρείται η εφεύρεση της ατμομηχανής και της κλωστικής μηχανής γύρω στα 1765.

Στα χρόνια που ακολούθησαν η ανάπτυξη των φυσικών επιστημών επηρέασε αποφασιστικά την παραδοσιακή ως τότε τεχνική. Κάθε επιστημονική ανακάλυψη εφαρμόζεται πια στον πρακτικό βίο για την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών και τη βελτίωση των συνθηκών της ζωής.⁴ Έτσι, οι νέες εφευρέσεις και όσες ακολούθησαν αποτέλεσαν τις βάσεις νέων μεθόδων παραγωγής και οικοδόμησης βιομηχανικών χώρων εργασίας. Ο συνδυασμός της μηχανικής δύναμης με τις πρώτες ύλες έδωσε ώθηση για την εκβιομηχάνιση και σημάδεψε αποφασιστικά την αρχή της σύγχρονης τεχνικής. Μέσα στα τελευταία 200 χρόνια ο άνθρωπος έγινε μάρτυρας μιας σημαντικής κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής αλλαγής, της λεγόμενης βιομηχανικής επανάστασης.⁵ Η τεχνική, λοιπόν, με την ανάπτυξη και τη χρησιμοποίησή της στο πεδίο της παραγωγής αποτελεί τον πυρήνα αυτής της μεγάλης αλλαγής στην ιστορία της ανθρωπότητας.

1.3 Η μετάβαση από το φορντικό υπόδειγμα στην ευέλικτη εξειδίκευση

Αναφορικά με το θέμα της εκβιομηχάνισης, είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι τις τελευταίες δεκαετίες αναγνωρίζεται ολοένα και περισσότερο ότι η οικονομία της μαζικής παραγωγής (η λεγόμενη ‘μεγάλη βιομηχανία’) βρίσκεται σε κρίση, παρόλη την υποστήριξη που δέχεται μέσω διαφόρων φορολογικών και πιστωτικών κινήτρων καθώς και άμεσων επιδοτήσεων. Την ίδια στιγμή, η προσοχή της οικονομικής πολιτικής στρέφεται σε κάποια πρότυπα παραγωγής και βιομηχανικής δομής που διαφέρουν αρκετά από αυτά του υποδείγματος της μαζικής παραγωγής. Τα πρότυπα αυτά βασίζονται στην ευελιξία των παραγωγικών δικτύων των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, όπου τα κύρια χαρακτηριστικά είναι η ικανότητα για συνεχή καινοτομία και η προσαρμοστικότητα στις αλλαγές της ζήτησης.

⁴ Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η παραδοσιακή τεχνική χρησιμοποιεί εργαλεία που κινούνται με μυϊκή δύναμη και μηχανές που λειτουργούν με ενέργεια που υπάρχει ελεύθερη στη φύση (υδρόμυλοι, ανεμόμυλοι), ενώ η επιστημονική τεχνική ανακαλύπτει και αποδεδειγμένη ενέργεια που δεν υπάρχει ελεύθερη (ατμός, ηλεκτρισμός κλπ).

⁵ Ο όρος αυτός αναφέρεται στο μετασχηματισμό των παλιών κοινωνικών ομάδων, με την αγροτική και βιοτεχνική παραγωγή και τις μικρές τοπικές αγορές, σε βιομηχανικές κοινωνίες με μαζική παραγωγή και αγορές παγκόσμιας κλίμακας.

Στη συνέχεια θα εξεταστούν οι δύο διαδοχικές φάσεις του βιομηχανικού καπιταλισμού, δηλαδή α) η περίοδος του φορντισμού που αντιστοιχεί στη μεταπολεμική περίοδο της μεγέθυνσης μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1970 και β) τα τελευταία 25 περίπου χρόνια που χαρακτηρίζονται από την κρίση του φορντισμού και την ανάδειξη νέων μορφών βιομηχανικής οργάνωσης και αποκαλούνται ως «Μετα-Φορντισμός» ή Ευέλικτη Εξειδίκευση. Η περίοδος αυτή, ακριβώς επειδή χαρακτηρίζεται από μία πολλαπλότητα και μία πολυπλοκότητα των παραγωγικών τάσεων δημιουργεί μία κατάσταση συνεχούς κινητικότητας και αλλαγής των οικονομικών δεδομένων και θεωρείται ως μία σημαντική μεταβατική περίοδος.⁶

1.3.1. Φορντισμός

Ο φορντισμός ορίζεται ως ένα τεχνικο-οικονομικό και βιομηχανικό υπόδειγμα που αντιστοιχεί σε ένα συγκεκριμένο σύστημα συσσώρευσης ή τρόπο ρύθμισης που παραπέμπει σε ένα σύστημα τεχνολογιών, αγορών και θεσμών.

Από την οπτική των τεχνολογιών, ο φορντισμός στηρίζεται σε τεράστιες επενδύσεις για πολύ εξειδικευμένα μηχανήματα και ιδιαίτερα ειδικευμένους εργάτες, ενώ χαρακτηρίζεται από τα εξής δύο στοιχεία: α) τη συνεχή γραμμή παραγωγής που προϋποθέτει το συντονισμό διαφορετικών κινήσεων και ρυθμών με την κινητή ταινία και β) την τυποποίηση που επιτρέπει τη μαζική παραγωγή προϊόντων. Οι οικονομίες κλίμακας που προκύπτουν από το μεγάλο μέγεθος της παραγωγής συμβάλλουν στη σημαντική μείωση του κόστους παραγωγής κατά μονάδα προϊόντος.

Στην κλασική του εκδοχή ο φορντισμός μπορεί να πάρει δύο μορφές. Η πρώτη αναφέρεται στη διαδικασία της συνεχούς παραγωγής, ενώ η δεύτερη στις διαδικασίες της συναρμολόγησης, οι οποίες βασίζονται κατά κύριο λόγο στον τεχνικό καταμερισμό της εργασίας. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά του φορντισμού είναι η παρουσία οικονομιών κλίμακας, η τυποποίηση της παραγωγής αλλά και της εργασιακής διαδικασίας. Αυτά τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά απαιτούν την ύπαρξη μεγάλων και σταθερών αγορών, προκειμένου να μπορούν να απορροφούν τις μεγάλες ποσότητες των τυποποιημένων

⁶ Λυμπεράκη (1991).

προϊόντων και να εξασφαλίζουν την απόσβεση του υψηλού επενδυτικού κόστους και τη μόνιμη απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών αντίστοιχα. Η δημιουργία αυτών των αγορών συνέβαλε στη διαμόρφωση των δεδομένων εκείνων που πλαισιώνουν το φορντικό σύστημα παραγωγής (η μεγάλη επιχείρηση, ο έλεγχος των αγορών μέσα από εθνικές και υπερεθνικές ρυθμίσεις και διακανονισμούς, συλλογικές διαπραγματεύσεις με τα σωματεία κλπ.)

Έτσι, το φορντικό σύστημα άρχισε να εξαπλώνεται και να ισχυροποιείται στη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, παρά το γεγονός ότι υπήρξαν διάφορες χρονικές περίοδοι όπου αντιμετώπιζε περιοδικές και κυκλικές υφέσεις. Μάλιστα, για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων υιοθετήθηκαν μια σειρά από οικονομικά μέτρα, όπως η πραγματοποίηση δημοσίων δαπανών και παροχών αναδιανεμητικού χαρακτήρα (επίδομα ανεργίας, κοινωνική πρόνοια κλπ.), καθώς και η επιδότηση της κατανάλωσης. Στόχος ήταν, βέβαια, η μείωση του επιπέδου ανεργίας, η άμβλυνση των οικονομικών υφέσεων καθώς και η διασφάλιση της κοινωνικής ισορροπίας.

1.3.2. Ευέλικτη εξειδίκευση

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 το φορντικό σύστημα της μαζικής παραγωγής έχει ήδη αρχίσει να αντιμετωπίζει έντονη κριτική και αμφισβήτηση αναφορικά με τη αξία και τη σπουδαιότητά του. Τα πρώτα σημάδια της επερχόμενης κρίσης του συστήματος υπήρξαν ο κορεσμός της αγοράς για ορισμένα προϊόντα και συνεπώς η μείωση ή η στασιμότητα του επιπέδου της ζήτησης, η αύξηση της ανεργίας στις βιομηχανικές χώρες, καθώς και η μείωση της παραγωγικότητας σε ορισμένους κλάδους.

Πιο συγκεκριμένα, το φορντικό μοντέλο παρουσίαζε μια σειρά από εγγενείς αδυναμίες που δεν μπορούσαν εύκολα να αντιμετωπιστούν. Για παράδειγμα, η τάση για ομοιομορφία της αγοράς και τυποποίηση των προϊόντων δημιουργούσε μία αδυναμία προσαρμογής στις αλλαγές της ζήτησης. Παράλληλα, η ικανοποιητική λειτουργία της γραμμής παραγωγής απαιτεί την ύπαρξη σημαντικού αποθέματος εισροών αλλά και τελικών προϊόντων για την αντιμετώπιση ενδεχόμενης αύξησης της ζήτησης, με αποτέλεσμα να αυξάνεται το κόστος. Τέλος, προβλήματα που αφορούσαν τον ποιοτικό έλεγχο των προϊόντων και των εισροών καθώς και το κόστος που αυτό συνεπάγεται, οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι το φορντικό σύστημα

είχε χάσει πλέον την ευελιξία και την προσαρμοστικότητα που το χαρακτήριζε την περίοδο όπου εμφανίστηκε (τη δεκαετία του 1950) και σε αυτό συνέβαλε και η αλλαγή των συνθηκών με το πέρασμα του χρόνου.

Η αναμενόμενη, λοιπόν, μετάβαση από τον φορντισμό στην ευελιξία πραγματοποιείται σε τρία διαφορετικά επίπεδα:

- α) στο επίπεδο της κατανάλωσης (κορεσμός, μη προβλεψιμότητα της ζήτησης, κατακερματισμός αγοράς)
- β) στο επίπεδο της παραγωγής (αλλαγές στην εργασιακή διαδικασία και στις τεχνολογίες παραγωγής)
- γ) στο επίπεδο των διεθνών ανταλλαγών και των κανόνων τους (κατάρρευση του διεθνούς συστήματος της κεϋνσιανής μακροοικονομικής πολιτικής).

Αξίζει εδώ να αναφερθεί ότι σε σχέση με τη ζήτηση εκείνο που παρατηρήθηκε ήταν ότι το ύψος της συνολικής ζήτησης αλλά και η σύνθεσή της είχαν μεταβληθεί ριζικά. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και οι συνεχείς αλλαγές της οδήγησαν στη διαφοροποίηση των προϊόντων και στην παραγωγή μεγαλύτερης ποικιλίας με χαμηλό σχετικά κόστος. Ταυτόχρονα, ο ανταγωνισμός μετατοπίζεται από το πεδίο των τιμών στο πεδίο της ποιότητας των παραγόμενων αγαθών, ενώ οι καταναλωτικές προτιμήσεις έχουν αλλάξει πλέον, καθώς σημειώνεται μια αποστροφή στα πανομοιότυπα και τυποποιημένα προϊόντα και μία σαφής προτίμηση σε πρωτότυπα αγαθά.

Το πέρασμα, λοιπόν, στη εποχή της ευελιξίας υπήρξε το αναπόφευκτο αποτέλεσμα της κρίσης που παρουσίασε το φορντικό μοντέλο παραγωγής. Το περιεχόμενο της έννοιας της ευελιξίας παραπέμπει σε ευελιξία προϊόντων, ποσότητας και ποιότητας αλλά και μεθόδων παραγωγής (τεχνική και τεχνολογική ευελιξία), έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η γρήγορη και αποτελεσματική προσαρμοστικότητα σε αλλαγές της ζήτησης. Γενικότερα, η ευελιξία αναφέρεται σε διαδικασίες που απομακρύνονται από τα πρότυπα της μαζικής παραγωγής και κατανάλωσης και κατευθύνονται σε μικρότερες μονάδες με ειδικές απαιτήσεις και προδιαγραφές.⁷ Η

⁷ Στην πρότασή αυτή, όμως, υπάρχει και ο αντίλογος και κρίνεται σημαντικό να αναφερθεί. Έτσι, είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι σε γενικές γραμμές τα λειτουργικά και επιχειρησιακά χαρακτηριστικά της μικρής κλίμακας παραγωγής μοιάζουν με τα αντίστοιχα των μεγάλων επιχειρήσεων του φορντικού μοντέλου. Μάλιστα, οι μικρές επιχειρήσεις χαρακτηρίζονται από την έλλειψη εσωτερικών οικονομιών κλίμακας, τη λιγότερο σαφή διάκριση ανάμεσα στις διάφορες κατηγορίες της εργασίας που συντελούνται στο πλαίσιο της επιχείρησης και συνεπώς την τάση κάθε εργαζόμενος να εκτελεί περισσότερα από ένα είδη εργασίας. Ακόμα, με τη μικρή ποσότητα προϊόντων που παράγουν δεν είναι σε θέση να ελέγχουν την αγορά και την τιμή στην οποία διαθέτουν τα προϊόντα τους. Έτσι, οι θεσμικοί παράγοντες ρύθμισης (χρηματοδότηση, κίνητρα, εργατική νομοθεσία και κοινωνική πρόνοια)

έμφαση δίνεται τώρα στο σχεδιασμό των προϊόντων, στην εισαγωγή καινοτομιών ως βασικό όπλο για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, στην αποκέντρωση της παραγωγής, στη χρήση ευέλικτων και σύγχρονων μηχανών, στις εισροές εντάσεως πληροφορίας και γνώσεων, στις στενότερες σχέσεις επιχειρήσεων και προμηθευτών, στη διαμόρφωση της κατάλληλης υποδομής τηλεπικοινωνιών και επεξεργασίας πληροφοριών κλπ.

1.4 Ο ρόλος, η αναγκαιότητα και η σπουδαιότητα της τεχνολογίας

Η ιστορική αναδρομή που προηγήθηκε και που περιέγραψε τη μετάβαση από το φορντικό μοντέλο παραγωγής στην ευέλικτη εξειδίκευση παρουσίασε ταυτόχρονα και το ρόλο που διαδραμάτισε η εξέλιξη της τεχνολογίας στην αλλαγή των παγκόσμιων δεδομένων στο πλαίσιο της παραγωγικής διαδικασίας και των συνθηκών της ζήτησης.

Ταυτόχρονα, κανείς δεν θα μπορούσε να αμφισβητήσει τις θετικές επιδράσεις από την εφαρμογή της τεχνολογίας σε κάθε έκφανση της καθημερινής ζωής και δραστηριότητας του ανθρώπου στο πλαίσιο της ιστορικής του πορείας. Αρχικά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η τεχνική και η τεχνολογία έλυσαν πρακτικά προβλήματα και ικανοποίησαν πλήθος βιοτικών αναγκών, προσέφεραν στους ανθρώπους αφθονία αγαθών και ανέσεων, αύξησαν την ποσότητα και βελτίωσαν την ποιότητα των παρεχόμενων αγαθών.

Παράλληλα, η τεχνολογική εξέλιξη εξασφάλισε τη μείωση του μόχθου και την αύξηση του ελεύθερου χρόνου για τον εργαζόμενο, δίνοντάς του έτσι τη δυνατότητα για πνευματική ενασχόληση και καλλιέργεια. Με τη δημιουργία, επίσης, νέων επαγγελμάτων του προσέφερε άπειρες ευκαιρίες εργασίας σε μακροχρόνιο επίπεδο και ένα ευρύ πεδίο για την ικανοποίηση της δημιουργικότητάς του.

Η ανάπτυξη του τεχνικού πολιτισμού επέδρασε θετικά και στην πρόοδο της ιατρικής, με αποτέλεσμα τη βελτίωση της υγείας και την αύξηση του ορίου ζωής, αλλά και στην ανάπτυξη των ανθρωπίνων γνώσεων και την εξέλιξη των επιστημών.

δεν είναι τόσο ευνοϊκοί στην περίπτωση των μικρών παραγωγικών μονάδων, συγκριτικά με τις μεγάλες επιχειρήσεις. Για όλους αυτούς τους λόγους θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι τίποτα δεν εμποδίζει τη μεγάλη επιχείρηση να είναι εξίσου ευέλικτη με τη μικρή επιχείρηση και αυτό αποδεικνύεται από το μεγάλο κύμα των συγχωνεύσεων που παρατηρείται τις τελευταίες δεκαετίες διεθνώς.

Επίσης, είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι η τεχνολογική ανάπτυξη συνέβαλλε στη διεύρυνση της αυτονομίας του ανθρώπου σχετικά με τις φυσικές δυνάμεις και απαιτήσεις και το εξωτερικό περιβάλλον και διεύρυνε τη δυνατότητα επικοινωνίας με την εκμηδένιση των αποστάσεων και τον πολλαπλασιασμό των τρόπων επαφής.

Ωστόσο, η πιο σημαντική ίσως πτυχή αναφορικά με τη μελέτη και ανάλυση της τεχνολογικής προόδου συνίσταται στο γεγονός ότι συνδέεται άμεσα και καταλυτικά με την έννοια της οικονομικής ανάπτυξης, είτε γενικά είτε σε αναφορά με τη χωρική διάσταση (χώρα, περιφέρεια, εθνικός ή κοινοτικός χώρος). Πρόκειται, βέβαια, για μία πτυχή που περιλαμβάνεται άμεσα, έμμεσα και με διάφορες αναφορές σε κάθε θετική επίδραση της τεχνολογίας που περιγράφηκε παραπάνω. Αξίζει, ωστόσο, μία ειδική και μεμονωμένη αναφορά.

1.5 Η σύνδεση της τεχνολογίας με την έννοια της οικονομικής ανάπτυξης

Για πολλούς θεωρητικούς η οικονομική ανάπτυξη αποτελεί μία διαδικασία η οποία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως το αποτέλεσμα δύο σημαντικών επαναστάσεων, μιας πολιτικής-κοινωνικής και μίας τεχνολογικής. Η πρώτη αναφέρεται στις αστικές επαναστάσεις του 16^{ου} αιώνα στην Αγγλία και του 18^{ου} αιώνα στη Γαλλία, καθώς επίσης και στην πνευματική επανάσταση που είναι γνωστή ως διαφωτισμός. Η δεύτερη είναι γνωστή και ως βιομηχανική επανάσταση και συνδέεται με μια σειρά οργανωτικών και τεχνικών αλλαγών στη λειτουργία της οικονομίας, προσφέροντας σε πολλούς την ελπίδα ότι η τεχνολογική ανάπτυξη μπορεί να δώσει λύση σε όλα τα οικονομικά -και όχι μόνο- προβλήματα του σύγχρονου κόσμου. Μάλιστα, πολλά από τα επιτεύγματα που έχουν πραγματοποιηθεί σε αυτόν τον τομέα τον τελευταίο αιώνα επιβεβαιώνουν την παραπάνω αντίληψη.

Έτσι, σε μια προσπάθεια να διερευνηθεί ο τρόπος και οι μορφές σύνδεσης της τεχνολογικής προόδου με την οικονομική ανάπτυξη θα πρέπει αρχικά να επισημανθεί το γεγονός ότι η αναπτυξιακή δυναμική μιας κοινωνίας προσδιορίζεται από τον τρόπο οργάνωσης της οικονομίας και από την παραγωγικότητα της εργασίας. Επομένως, υπάρχει στενή σχέση και αλληλεξάρτηση ανάμεσα στην τεχνολογική πρόοδο, την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και την ανάπτυξη.

Ωστόσο, η διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης επηρεάζεται (εκτός από το επίπεδο της τεχνολογικής προόδου) και από μια σειρά άλλων παραγόντων, όπως είναι

οι μεταβολές στη σύνθεση του εργατικού δυναμικού, οι επενδύσεις σε φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο, η μεταφορά πόρων από δραστηριότητες χαμηλής παραγωγικότητας σε δραστηριότητες υψηλότερης παραγωγικότητας, ο καταμερισμός της εργασίας,⁸ η παρουσία οικονομιών κλίμακας κλπ. Παράλληλα, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η αναπτυξιακή διαδικασία επηρεάζεται και από κοινωνικούς, θεσμικούς και οργανωτικούς παράγοντες.

Πέρα από το σημαντικό ρόλο που παίζει η τεχνολογική πρόοδος στην αύξηση της παραγωγικότητας και τη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων και συνεπώς στο επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης, έχει διαπιστωθεί ότι η τεχνολογική πρόοδος ασκεί και μία σειρά άλλων επιδράσεων, με πιο σημαντικές τις εξής: α) μεταβολές στη σύνθεση και το ύψος της ζήτησης για εργασία καθώς και μεταβολές στη διανομή του εισοδήματος ανάμεσα στα διάφορα εισοδηματικά στρώματα, β) διαφοροποίηση της ικανότητας ανάπτυξης και εφαρμογής σύγχρονης τεχνολογίας σε διεθνές επίπεδο, με σημαντικές οικονομικές και πολιτικές επιπτώσεις και γ) μεταβολή των συνθηκών ανταγωνισμού τόσο σε εθνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο.

⁸ Την άποψη αυτή υποστηρίζει ο Α. Smith (1976) στο έργο του *'An Inquiry into the Nature and the Causes of the Wealth of Nations'*, ο οποίος πιστεύει ότι η οικονομική ανάπτυξη συνδέεται άμεσα με τη διαδικασία βελτίωσης της παραγωγικότητας της εργασίας, η οποία με τη σειρά της εξαρτάται από την ποιότητα της εργασίας, τον καταμερισμό της καθώς και τον όγκο και την ποιότητα των συντελεστών παραγωγής. Επομένως, ο Smith δίνει έμφαση στο ρόλο που διαδραματίζει ο καταμερισμός της εργασίας στη διαδικασία της τεχνολογικής πρόοδου και συνεπώς της οικονομικής ανάπτυξης και αναγνωρίζει το γεγονός ότι υπάρχει μια πολύπλοκη και πολυεπίπεδη σχέση ανάμεσα στην τεχνολογική πρόοδο και την οικονομική ανάπτυξη, με κοινό παρανομαστή τον καταμερισμό της εργασίας.

Κεφάλαιο 2. Καινοτομία και Τεχνολογία: έννοια, ορισμοί, μορφές και είδη

2.1 Εισαγωγή

Στο παρόν Κεφάλαιο θα γίνει μία προσπάθεια να παρουσιασθούν και να αναλυθούν οι έννοιες της καινοτομίας και της τεχνολογίας, μέσα από σαφώς προσδιορισμένους ορισμούς, καθώς και με μία αναφορά στα είδη και τους διαχωρισμούς που παρατηρούνται ανάμεσα στις δύο αυτές έννοιες. Μία τέτοια διαδικασία κρίνεται απαραίτητη, προκειμένου να διασαφηνισθεί εκ των προτέρων το εννοιολογικό τους περιεχόμενο. Ταυτόχρονα, η οριοθέτηση αυτή της καινοτομίας και της τεχνολογίας θέτει τη βάση για μια πιο ουσιαστική συμμετοχή του αναγνώστη στην κατανόηση του κειμένου.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο, η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η καινοτομία αποτελούν παράγοντες που συμβάλλουν αποφασιστικά στην αύξηση της παραγωγής, της παραγωγικότητας και της απασχόλησης, δημιουργώντας έτσι τις κατάλληλες προϋποθέσεις για μία συνεχή και δυναμική διαδικασία οικονομικής ανάπτυξης και ανέλιξης.

Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί το γεγονός ότι η εννοιολογική περιγραφή και οριοθέτηση των παραπάνω θεωρητικών εννοιών αποτελεί μία ιδιαίτερα περίπλοκη και πολύπλοκη διαδικασία, η οποία απαιτεί λεπτούς και διακριτικούς χειρισμούς. Κάτι τέτοιο δικαιολογείται από το γεγονός ότι γύρω από τις έννοιες ‘τεχνολογία’ και ‘καινοτομία’ αναπτύσσεται ένα πλέγμα από άλλες, συναφείς και συμπληρωματικές, έννοιες όπως π.χ. τεχνολογική αλλαγή, τεχνολογική πρόοδος, έρευνα και ανάπτυξη, μεταφορά και διάχυση τεχνολογίας, καινοτομική δράση, τεχνολογική γνώση (κωδικοποιήσιμη και μη), εμπειρία, μάθηση, υψηλή τεχνολογία, τεχνολογία αιχμής κλπ. Μία πρώτη προσπάθεια με σκοπό τη διαμόρφωση του γενικότερου εννοιολογικού πλαισίου των διαστάσεων της τεχνολογίας και της καινοτομίας παρουσιάζεται παρακάτω.

2.2 Η έννοια της τεχνολογίας

Η τεχνολογία, σε μεγάλο βαθμό, συνίσταται στην εφαρμογή γνώσης που δημιουργείται τόσο από την επιστήμη¹ όσο και από την πράξη και την εμπειρία. Θα μπορούσε, μάλιστα να χαρακτηριστεί ως συσσωρευμένη γνώση.

Ένας ευρύτερος ορισμός που θα μπορούσε να αποδοθεί είναι αυτός που αναφέρει ο G. Dosi:² «Ας ορίσουμε την τεχνολογία ως ένα σύνολο από στοιχεία γνώσης – είτε άμεσα ‘πρακτικών’ (συνδέοντα με συγκεκριμένα προβλήματα και μέσα), είτε ‘θεωρητικών’ (πρακτικά εφαρμόσιμων αν δεν εφαρμόζονται ήδη) – τεχνογνωσίας, μεθόδων, διαδικασιών, εμπειρίας από επιτυχίες και αποτυχίες και, φυσικά, μηχανημάτων και εξοπλισμών. Τα υπάρχοντα μηχανήματα και εξοπλισμοί, ενσωματώνουν τα επιτεύγματα της τεχνολογίας σε μια ορισμένη δραστηριότητα για την επίλυση προβλημάτων. Ταυτόχρονα, ένα ‘μη ενσωματωμένο’ μέρος της τεχνολογίας αποτελείται από συγκεκριμένη ικανότητα, εμπειρία προσπαθειών και τεχνολογικών λύσεων του παρελθόντος, μαζί με τη γνώση και τα επιτεύγματα του τρέχοντος τεχνολογικού επιπέδου».³

Οι οικονομολόγοι έχουν προσδιορίσει την έννοια της τεχνολογίας με τέτοιο τρόπο, ώστε να αναδύεται το οικονομικό περιεχόμενο του συγκεκριμένου όρου. Έτσι, στο πλαίσιο της οικονομικής επιστήμης, ο όρος τεχνολογία αναφέρεται στη χρησιμοποίηση κάθε είδους γνώσης για την επίτευξη οικονομικών σχέσεων. Μάλιστα, στη νεοκλασική οικονομική θεωρία ο όρος τεχνολογία διακρίνεται για ένα καθαρά τεχνικό περιεχόμενο, αφού συνδέεται άμεσα με τη σφαίρα της παραγωγής μέσα από την ομώνυμη συνάρτηση παραγωγής.

Είναι, ωστόσο, πολύ σημαντικό να αναφερθούν και να προσδιοριστούν και κάποιες άλλες έννοιες, συγγενικές με την τεχνολογία. Έτσι, η τεχνολογική πρόοδος αποτελεί μία ιδιαίτερα δυναμική έννοια, η οποία αναφέρεται σε καθετί⁴ που μπορεί να συντελέσει είτε στη μείωση του κόστους παραγωγής ή/και στη βελτίωση της

¹ Από αυτή την οπτική, η επιστήμη σχετίζεται κυρίως με την έννοια της δημιουργίας (επινοήση ιδεών, συγκρότηση θεωριών κλπ.) που δεν υπήρχαν πριν, ενώ η τεχνολογία ενέχει το στοιχείο της εφαρμογής.

² Dosi, G. (1991) Οι Τάσεις της Καινοτομίας και οι Προσδιοριστικοί της Παράγοντες: Τα Συστατικά της Καινοτόμου Διαδικασίας, στο *Οικονομική Θεωρία και Τεχνολογία*, σ. 15-29, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.

³ Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η τεχνολογία περιλαμβάνει την αντίληψη ενός περιορισμένου συνόλου εναλλακτικών τεχνολογικών δυνατοτήτων και διασαφηνισμένων μελλοντικών εξελίξεων. Ο ορισμός αυτός της τεχνολογίας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ιδιαίτερα γενικός, ωστόσο αποτελεί χρήσιμο μέσο για τη διερεύνηση των υποδειγμάτων της τεχνολογικής εξέλιξης.

⁴ Μπορεί να είναι μία ιδέα, ένα μέσο ή μία διαδικασία.

ποιότητας είτε στη δημιουργία νέων προϊόντων. Στην πρώτη περίπτωση γίνεται λόγος για νέα μέθοδο παραγωγής, ενώ στη δεύτερη για την παραγωγή νέων προϊόντων. Γενικά, ο όρος αυτός εκφράζει τη βελτίωση της τεχνολογίας και ιδιαίτερα τη δημιουργία νέας τεχνολογίας. Η πραγματοποίησή της απαιτεί χρόνο και διέρχεται από διάφορα στάδια μέχρι να ολοκληρωθεί. Σύμφωνα με τον Schumpeter,⁵ η όλη διαδικασία διακρίνεται σε τρεις επιμέρους φάσεις: την εφεύρεση,⁶ την καινοτομία⁷ και τη διάχυση.⁸

Παράλληλα, έννοιες όπως τεχνολογία αιχμής ή υψηλή τεχνολογία παρουσιάζουν ένα πιο ειδικό περιεχόμενο. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για έννοιες που είναι άμεσα συνδεδεμένες με την καινοτομία και αναπτύσσονται σε δύο πεδία: στο πεδίο των πρωτότυπων ιδεών και εφευρέσεων και στο πεδίο των εφαρμογών τους. Ανάμεσα στις δραστηριότητες υψηλής τεχνολογίας συγκαταλέγονται οι βιομηχανικές δραστηριότητες που εμπεριέχουν σημαντικό ποσοστό καινοτομίας όσον αφορά τα παραγόμενα προϊόντα και τις διαδικασίες παραγωγής και συνδέονται με υψηλά επίπεδα E&TA, με αποτέλεσμα η υψηλή τεχνολογία να είναι απαλλαγμένη από ογκώδεις πρώτες ύλες, καθώς τα προϊόντα που παράγει είναι χαμηλού βάρους και υψηλής αξίας. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η ανάπτυξη της υψηλής τεχνολογίας είναι συνδεδεμένη με διαφορετικούς τοπικούς παράγοντες σε σχέση με την παραδοσιακή βιομηχανία και επομένως παρουσιάζει διαφορετική γεωγραφική κατανομή.

Ο όρος στρατηγική τεχνολογία αναφέρεται στο πλέγμα γνώσεων, τεχνικών, τεχνογνωσίας κλπ. που επιτρέπει σε ένα κλάδο, μια περιφέρεια ή μια χώρα να διατηρήσει την οικονομική του ανεξαρτησία, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας.

Εντούτοις, τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρούνται ορισμένες προσπάθειες για επέκταση του εννοιολογικού εύρους της τεχνολογίας προκειμένου να ενσωματωθούν

⁵ Βλέπε: Πάκος, Θ. (1992, 317-318) *Κλαδική Οικονομική II: Ανταγωνισμός, Συγκέντρωση και Τεχνολογία*, Αθήνα, Πάπαζήσης.

⁶ Η εφεύρεση συνίσταται στη σύλληψη μιας ιδέας με δυνατότητα αξιοποίησης, στη δημιουργία ενός προτύπου νέου προϊόντος, στην επινοήση νέου τρόπου συνδυασμού τεχνικών σχέσεων, στον εντοπισμό χώρου επιχειρηματικής δραστηριότητας κλπ. Πρόκειται ουσιαστικά για δημιουργική διαδικασία ή πράξη. (Πάκος - Επιστημονικός Υπεύθυνος, 2002)

⁷ Ο όρος καινοτομία περιγράφει όλες εκείνες τις διαδικασίες που απαιτούνται προκειμένου μια εφεύρεση να καταστεί εμπόρευμα, να παραχθεί σε μαζική κλίμακα, να τοποθετηθεί στην αγορά και να αρχίσει να αποφέρει κέρδη. (Πάκος - Επιστημονικός Υπεύθυνος, 2002)

⁸ Ο όρος διάχυση περιγράφει τη γεωγραφική, κλαδική και διεθνή διάδοση της καινοτομίας σε όλες τις επιχειρήσεις του κλάδου ή της οικονομίας ανάλογα με τη φύση της καινοτομίας. (Πάκος - Επιστημονικός Υπεύθυνος, 2002)

σε αυτό, εκτός από τη σφαίρα της παραγωγής, και οι αντίστοιχες σφαίρες της οργάνωσης και διοίκησης, της εμπορίας και κυκλοφορίας. Έτσι, η διευρυμένη έννοια του όρου τεχνολογία περιλαμβάνει και τις γνώσεις που αφορούν στην οργάνωση, τη διοίκηση, τις εργασιακές σχέσεις, τα κίνητρα εργασίας, τους ελέγχους της διαδικασίας παραγωγής, τις πρακτικές προώθησης, καθώς και μια σειρά από άλλα συναφή ζητήματα, όπως τιμολογιακή πολιτική, διαφήμιση, δια-επιχειρησιακές και ενδο-επιχειρησιακές σχέσεις κλπ.

2.3 Κωδικοποιήσιμη και μη κωδικοποιήσιμη τεχνολογία

Μία σημαντική διάκριση της έννοιας της τεχνολογίας είναι αυτή σε κωδικοποιήσιμη και μη κωδικοποιήσιμη (γενική ή ρητή και ειδική ή άρρητη αντίστοιχα), η οποία σχετίζεται με τη φύση και το είδος της τεχνολογίας και γενικότερα της γνώσης και της μάθησης, ως απαραίτητα συστατικά που οδηγούν σε τεχνολογική ανάπτυξη και εξέλιξη. Το σημαντικότερο στοιχείο που διαφοροποιεί τις δύο παραπάνω μορφές τεχνολογικής γνώσης είναι ο βαθμός κινητικότητας και μεταδοτικότητάς τους από πρόσωπο σε πρόσωπο, από ομάδα σε ομάδα και από τόπο σε τόπο.

Η εμπειρική έρευνα έχει αποδείξει ότι η πρώτη κατηγορία γνώσης, δηλαδή η κωδικοποιήσιμη, παρουσιάζει υψηλό βαθμό κινητικότητας ενώ η δεύτερη χαμηλό. Αυτό ακριβώς το γεγονός προσδίδει στην μη κωδικοποιήσιμη γνώση τον υψηλό βαθμό τοπικότητας που την χαρακτηρίζει. Ο κύριος παράγοντας που καθορίζει την κινητικότητα των διαφόρων μορφών γνώσης είναι ο βαθμός στον οποίο μπορούν να καταγραφούν αντικειμενικά ή να κωδικοποιηθούν, να περιγραφούν, να αποτυπωθούν, να ποσοτικοποιηθούν, να μεταβιβαστούν ή να διαχυθούν εύκολα.

Η κωδικοποιήσιμη, λοιπόν, γνώση αποτελεί αντικειμενική μορφή γνώσης, η οποία εκφράζεται μέσα από τους γνωστούς και υπάρχοντες κώδικες (π.χ. γλωσσικούς) και μεταδίδεται μέσω των διαθέσιμων μηχανισμών επικοινωνίας και εκπαίδευσης (βιβλία, διδασκαλία κλπ). Αυτή η μορφή γνώσης μπορεί εύκολα να μεταφερθεί από άτομο σε άτομο και από τόπο σε τόπο χωρίς σημαντικές δυσκολίες και χρονικές υστερήσεις.

Αντίθετα, η μη κωδικοποιήσιμη γνώση δεν μπορεί να καταγραφεί με κάποια συγκεκριμένη μορφή. Αποκτάται σταδιακά μέσα από διαδικασίες γνωριμίας,

κατανόησης, εξοικείωσης, μαθητείας και ερμηνείας, δηλαδή από ικανότητες από τις οποίες άλλες δημιουργούνται ή αποκτώνται μέσα από αυστηρούς μηχανισμούς εκπαίδευσης και άλλες μέσω της παράδοσης, της άσκησης, της εξάσκησης καθώς και του ευρύτερου περιβάλλοντος. Ένα σημαντικό, μάλιστα, τμήμα της γνώσης αυτής αποκτάται μέσα από εντελώς ασυνείδητες διαδικασίες,⁹ ενώ η ύπαρξή της προϋποθέτει επιτόπια δημιουργία. Ουσιαστικά, αυτή η μορφή τεχνολογικής γνώσης έχει ως σημείο αναφοράς μία σειρά από νοητικές, αντιληπτικές, τεχνικές, επικοινωνιακές κλπ. δεξιότητες.

Θα πρέπει ακόμα να σημειωθεί ότι η ειδική ή άρρητη γνώση δεν αποκτάται ούτε κατέχεται μόνο από άτομα, αλλά αποκτάται και κατέχεται ταυτόχρονα και από επιχειρήσεις, οργανισμούς, κοινωνικές ομάδες και γενικότερα από την τοπική κοινωνία στο σύνολό της.¹⁰ Ενσωματώνεται σε διάφορα είδη σχέσεων και διαδικασιών, όπως στις σχέσεις ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας, στις σχέσεις των μελών της κοινωνίας με επιχειρήσεις και οργανισμούς, στις σχέσεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα κλπ. Βέβαια, το πολιτιστικό, πολιτικό, οικονομικό, εκπαιδευτικό και καινοτομικό επίπεδο ενός τόπου αποτελεί πρωταρχικό παράγοντα για τη δημιουργία, την ποιότητα και τον ρυθμό ανάπτυξής της. Σε τελική ανάλυση, πρόκειται για μία μορφή τεχνολογικής γνώσης με υψηλό βαθμό τοπικότητας.

Ωστόσο, η μη κωδικοποιήσιμη τεχνολογική γνώση -χωρίς να αμφισβητείται η αξία της- δεν αποτελεί παρά συμπληρωματική γνώση. Με την πάροδο του χρόνου η κωδικοποιήσιμη γνώση τείνει να αποκτά μεγαλύτερη σημασία και να επεκτείνεται ενσωματώνοντας και κάποιες μορφές μη κωδικοποιήσιμης γνώσης. Σε καμία περίπτωση, πάντως, δεν μπορεί να εκλείψει ως μορφή τεχνολογικής γνώσης.

⁹ Αυτή η παρατήρηση συνίσταται στο γεγονός ότι απλά και μόνο επειδή κάποιος βρίσκεται κάπου ή ζει κάπου, αποκτά διάφορες γνώσεις οι οποίες είτε υπάρχουν γύρω του είτε δημιουργούνται. Πρόκειται, δηλαδή, για μία μορφή γνώσης που την αναπνέει κανείς όπως αναπνέει τον αέρα του περιβάλλοντος στο οποίο ζει.

¹⁰ Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο παρουσιάζει χαμηλό βαθμό κινητικότητας και υψηλό βαθμό τοπικότητας, γεγονός που την καθιστά μη εμπορεύσιμη αλλά και μη μετακινήσιμη. Κατά κανόνα δημιουργείται σε συγκεκριμένους χώρους με συνέπεια να παρουσιάζει έντονα τοπικά χαρακτηριστικά, ενώ η διάχυσή της είναι αργή και ατελής.

2.4 Η έννοια της καινοτομίας

Η ανάλυση που προηγήθηκε σχετικά με την έννοια της τεχνολογίας καθώς και τις διάφορες μορφές της είχε σαν στόχο να επισημάνει το πολυσύνθετο και πολυεπίπεδο ζήτημα της τεχνολογικής ανάπτυξης και της τεχνολογικής προόδου, οι οποίες διαμορφώνουν τις προϋποθέσεις και τις δυνατότητες για ανάπτυξη καινοτομικής δραστηριότητας και συμπεριφοράς.

Τα τελευταία χρόνια, παράλληλα με την έμφαση που αποδίδεται στην έννοια και την αξία της τεχνολογίας, έχει κάνει την εμφάνισή του ένας νέος, 'συγγενής' με αυτήν όρος, η καινοτομία. Παρά το γεγονός ότι αρχικά δεν διέθετει ένα σαφές περιεχόμενο, ωστόσο βρίσκεται πάντα σε στενή σχέση και συνάρτηση με τις νέες τεχνολογίες, την Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη (Ε&ΤΑ) και την Κοινωνία της Πληροφορίας. Με το πέρασμα του χρόνου ο όρος καινοτομία έχει αρχίσει να αποσαφηνίζεται και να αποκτά ολοένα και πιο συγκεκριμένο εννοιολογικό περιεχόμενο. Μάλιστα, για πολλούς διεθνείς οργανισμούς, όπως η Ε.Ε. και ο ΟΟΣΑ, αλλά και για αρκετούς θεωρητικούς η καινοτομία έχει χαρακτηριστεί ως ο βασικός μοχλός της αναπτυξιακής διαδικασίας, ιδιαίτερα σε τοπικό επίπεδο.

Ένας βασικός ορισμός που θα μπορούσε να αποδώσει την έννοια της καινοτομίας είναι ότι πρόκειται για την μετατροπή μιας ιδέας σε εμπορεύσιμο προϊόν ή σε υπηρεσία, σε λειτουργική μέθοδο παραγωγής ή διανομής (νέα ή βελτιωμένη) ή σε νέα μέθοδο παροχής υπηρεσιών. Βέβαια, ο όρος αυτός αναφέρεται τόσο σε μία διαδικασία όσο και στο αποτέλεσμα αυτής.¹¹

Ουσιαστικά, η καινοτομία είναι κάθε εκδήλωση νεωτερικής σκέψης ή συμπεριφοράς. Χαρακτηριστικό γνώρισμά της αποτελεί η πρωτοτυπία, δηλαδή το πρωτοφανέρωμα κάποιου πράγματος. Θα μπορούσε να θεωρηθεί και ως δημιουργική εκδήλωση του ανθρώπινου πνεύματος ή της ανθρώπινης επινοητικότητας και συνδέεται με καταστάσεις που σχετίζονται με την τεχνική και την επιστήμη. Καινοτομίες είναι, κατά κάποιο τρόπο, και οι ανακαλύψεις και οι εφευρέσεις.

Τις τελευταίες δεκαετίες, η πολιτική της καινοτομίας εξελίσσεται ως ένας συνδυασμός της επιστημονικής-τεχνολογικής και βιομηχανικής πολιτικής. Η εμφάνισή της σηματοδοτεί το γεγονός ότι η γνώση, σε όλες τις μορφές της, παίζει κυρίαρχο ρόλο στην οικονομική πρόοδο, ενώ ταυτόχρονα η καινοτομία βρίσκεται στο

¹¹ Πράσινη Βίβλος για την Καινοτομία, 1995, σελ. 11.

επίκεντρο της οικονομίας 'εντάσεως γνώσης'.¹² Έτσι, η καινοτομία, ως ένα ιδιαίτερα πολύπλοκο και σύνθετο φαινόμενο, μετατοπίζει το κέντρο βάρους της πολιτικής της στις αλληλεξαρτώμενες διαδικασίες που αφορούν τόσο την παραγωγή της γνώσης όσο και τη διάχυση και εφαρμογή της.

Σύμφωνα με τον ορισμό της Πράσινης Βίβλου που δόθηκε παραπάνω για την έννοια της καινοτομίας, θα πρέπει να διευκρινισθεί εδώ ότι η διάχυση της καινοτομίας μπορεί να αναφέρεται είτε στη διάδοση της διαδικασίας, δηλαδή των μεθόδων και πρακτικών που καθιστούν δυνατή την πραγματοποίηση της καινοτομίας, είτε στη διάδοση των αποτελεσμάτων της διαδικασίας, δηλαδή των νέων ή βελτιωμένων προϊόντων και υπηρεσιών που διαχέονται με επιτυχία στην αγορά. Σε αυτό ακριβώς το σημείο γίνεται μία διάκριση της καινοτομίας σε 'καινοτομία ως διαδικασία' και σε 'καινοτομία ως αποτέλεσμα'. Η πρώτη έχει να κάνει με τον τρόπο με τον οποίο επινοείται και παράγεται η καινοτομία, τις διάφορες λειτουργίες και τους παράγοντες που οδηγούν σε αυτήν.¹³ Η δεύτερη δίνει έμφαση στα νέα ή βελτιωμένα προϊόντα, σε μεθόδους ή υπηρεσίες που μπορούν να εμφανισθούν σε όλους τους τομείς δραστηριοτήτων, παραδοσιακούς και σύγχρονους.

¹² Η έκφραση «οικονομία έντασης γνώσης» δημιουργήθηκε για να περιγράψει την τάση των προηγμένων οικονομιών να εξαρτώνται όλο και περισσότερο από τη γνώση, την πληροφορία και τις δεξιότητες υψηλού επιπέδου, καθώς και την αυξανόμενη ανάγκη τους για άμεση πρόσβαση σε όλα τα παραπάνω. Μία σημαντική έρευνα του ΟΟΣΑ επεσήμανε τη σπουδαιότητα αυτών των τάσεων για τη χάραξη της αντίστοιχης και απαιτούμενης πολιτικής: «Σήμερα, η γνώση, σε όλες τις μορφές της, κατέχει εξέχοντα ρόλο στην οικονομική διαδικασία. Έθνη που αναπτύσσουν και διαχειρίζονται αποτελεσματικά τα γνωστικά τους εφόδια παρουσιάζουν καλύτερες επιδόσεις. Επιχειρήσεις με μεγαλύτερο εύρος γνώσεων παρουσιάζουν συστηματικά καλύτερη απόδοση από εκείνες με μικρότερο εύρος γνώσεων. Άτομα με περισσότερες γνώσεις έχουν μεγαλύτερες αποδοχές. Ο στρατηγικός αυτός ρόλος της γνώσης στηρίζει τις αυξανόμενες επενδύσεις για την Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη, για την εκπαίδευση και την κατάρτιση, και για άλλες άυλες επενδύσεις, οι οποίες τις τελευταίες δεκαετίες έχουν αναπτυχθεί στις περισσότερες χώρες με ταχύτερο ρυθμό από τις υλικές. Το πλαίσιο χάραξης πολιτικής θα έπρεπε επομένως να εστιάζεται στις δυνατότητες που έχουν οι οικονομίες των κρατών μελών του ΟΟΣΑ για καινοτομία και για παραγωγή και αξιοποίηση της γνώσης. Δεδομένου ότι η τεχνολογική αλλαγή προκύπτει από καινοτομικές δραστηριότητες, συμπεριλαμβανομένων και των άυλων επενδύσεων, όπως η E&TA, και δίνει ευκαιρίες για περαιτέρω επενδύσεις στην παραγωγική ικανότητα, δημιουργεί μακροπρόθεσμα θέσεις εργασίας και αύξηση εσόδων. Μία λουπόν από τις βασικές υποχρεώσεις των κυβερνήσεων είναι να δημιουργήσουν τις συνθήκες που θα παροτρύνουν τις επιχειρήσεις να ασχοληθούν με τις επενδύσεις και τις καινοτομικές δραστηριότητες που απαιτούνται για τη διεύρυνση των τεχνολογικών αλλαγών». ΟΟΣΑ, (1996) *The OECD Jobs Strategy – Technology, Productivity and Job Creation, Volume 1, Paris* στο Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας – Τμήμα Τεκμηρίωσης E&T Δεικτών (2000).

¹³ Για παράδειγμα, σε επίπεδο επιχείρησης δίνεται μεγάλη έμφαση στους μηχανισμούς αλληλεπίδρασης μέσα στην επιχείρηση, όπως συνεργασία μεταξύ των διαφόρων τμημάτων, συμμετοχή των εργαζομένων σε νέες μορφές οργάνωσης, στη δικτύωση της επιχείρησης, π.χ. με άλλες επιχειρήσεις, με υπηρεσίες υποστήριξης και παροχής συμβουλών, με κέντρα τεχνογνωσίας, ερευνητικά εργαστήρια και ινστιτούτα κλπ, καθώς και στη σχέση της επιχείρησης με τους χρήστες, στην έγκαιρη πρόβλεψη των αναγκών της αγοράς και στην άριστη γνώση των νέων τεχνολογιών.

2.5 Μία βασική διάκριση των καινοτομιών

2.5.1. Τεχνολογική Καινοτομία Προϊόντος

Ως τεχνολογική καινοτομία προϊόντος ορίζεται η υλοποίηση ή εμπορευματοποίηση ενός προϊόντος¹⁴ με βελτιωμένα χαρακτηριστικά απόδοσης, π.χ. η παροχή αντικειμενικά νέων ή βελτιωμένων υπηρεσιών στον καταναλωτή. Η τεχνολογική καινοτομία προϊόντος εμφανίζεται με δύο μορφές:

- α) τεχνολογικά νέα προϊόντα
- β) τεχνολογικά βελτιωμένα προϊόντα

Τεχνολογικά νέο προϊόν θεωρείται αυτό του οποίου τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά ή η μελλοντική του χρήση διαφέρουν σε σημαντικό βαθμό από αυτά των μέχρι της εμφάνισής του παραγόμενων προϊόντων. Αυτό το είδος καινοτομίας μπορεί να περιλαμβάνει τη χρήση ριζικά νέας τεχνολογίας ή συνδυασμό υπαρχουσών τεχνολογιών για νέες χρήσεις ή μπορεί να προέρχεται από τη χρήση νέας γνώσης. (Εγχειρίδιο OSLO, 2000).¹⁵

Ένα τεχνολογικά βελτιωμένο προϊόν αποτελεί ένα υπάρχον προϊόν του οποίου η αποδοτικότητα έχει ενισχυθεί ή αναβαθμιστεί σε σημαντικό βαθμό. Ένα απλό προϊόν μπορεί να βελτιωθεί (δηλαδή να έχει καλύτερη αποδοτικότητα ή χαμηλότερο κόστος) χάρη στη χρήση υλικών ή συστατικών υψηλότερης απόδοσης, ενώ ένα σύνθετο προϊόν (που έχει δημιουργηθεί από ολοκλήρωση περισσότερων από ένα τεχνικών υποσυστημάτων) μπορεί να βελτιωθεί χάρη σε επιμέρους αλλαγές σε κάποιο από τα υποσυστήματά του. (Εγχειρίδιο OSLO, 2000).

Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί εδώ ότι η διάκριση μεταξύ ενός τεχνολογικά νέου και ενός τεχνολογικά βελτιωμένου προϊόντος μπορεί να είναι εξαιρετικά δύσκολη για ορισμένους κλάδους, ιδιαίτερα στον τομέα των υπηρεσιών.

¹⁴ Ο όρος 'προϊόν' αναφέρεται τόσο στα αγαθά, όσο και στις υπηρεσίες.

¹⁵ Οι πρώτοι μικροεπεξεργαστές, όπως και τα πρώτα μηχανήματα εγγραφής βίντεο, χρησιμοποιούσαν ριζικά νέες τεχνολογίες και αντιπροσώπευαν τεχνολογικά νέα προϊόντα της πρώτης κατηγορίας. Αντίθετα, το πρώτο κασετόφωνο (τύπου walkman) στο οποίο χρησιμοποιήθηκε συνδυασμός κυκλώματος (που ήδη υπήρχε) και μικρού μεγέθους ακουστικών, ήταν ένα τεχνολογικά νέο προϊόν της δεύτερης κατηγορίας, που συνδυάζε προϋπάρχουσες τεχνολογίες. Και στις δύο περιπτώσεις πάντως το τελικό προϊόν δεν προϋπήρχε.

2.5.2. Τεχνολογική Καινοτομία Διαδικασίας

Ως τεχνολογική καινοτομία διαδικασίας θεωρείται η υιοθέτηση νέων ή σημαντικά βελτιωμένων μεθόδων παραγωγής ή και παράδοσης προϊόντων, που μπορούν να εμπεριέχουν αλλαγές στον εξοπλισμό ή στην οργάνωση της παραγωγής ή και συνδυασμό των παραπάνω, όπως και να προέρχονται από τη χρήση νέας γνώσης. Η υιοθέτηση τέτοιων μεθόδων στοχεύει άλλοτε στην παραγωγή ή παράδοση νέων ή τεχνολογικά βελτιωμένων προϊόντων που δεν μπορούν να παραχθούν ή να παραδοθούν με τις παραδοσιακές μεθόδους και άλλοτε αποσκοπεί σε αποτελεσματικότερη παραγωγή ή παράδοση των ήδη υπαρχόντων προϊόντων. (Εγχειρίδιο OSLO, 2000).

2.5.3. Τεχνολογική Καινοτομία Προϊόντων και Διαδικασιών σε παγκόσμιο επίπεδο και σε επίπεδο επιχείρησης

Θα πρέπει εδώ να επισημανθεί ότι η πραγματοποίηση μιας τεχνολογικής καινοτομίας, είτε αφορά σε προϊόν είτε αφορά σε διαδικασία παραγωγής, έχει διαφορετικό εννοιολογικό περιεχόμενο σε επίπεδο επιχείρησης και σε παγκόσμιο επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, μια τεχνολογική καινοτομία σε παγκόσμιο επίπεδο επιτυγχάνεται την πρώτη φορά που υλοποιείται ένα νέο ή βελτιωμένο προϊόν ή διαδικασία. Από την άλλη μεριά, τεχνολογική καινοτομία σε επίπεδο επιχείρησης πραγματοποιείται όταν μια επιχείρηση υλοποιεί ένα νέο ή βελτιωμένο προϊόν ή διαδικασία, η οποία αποτελεί για την ίδια τεχνολογικό νεωτερισμό ακόμα και αν αυτό έχει ήδη υλοποιηθεί σε άλλες επιχειρήσεις ή βιομηχανίες.

2.5.4. Διάκριση μεταξύ τεχνολογικής καινοτομίας προϊόντων και διαδικασιών και άλλων αλλαγών στην επιχείρηση ή τον κλάδο

Στο πλαίσιο λειτουργίας της μια επιχείρηση μπορεί να προβεί σε ενέργειες και διαδικασίες, οι οποίες δεν έχουν να κάνουν με την εισαγωγή τεχνολογικών καινοτομιών προϊόντων ή διαδικασιών, αλλά μπορεί να επιφέρουν ανάλογα

αποτελέσματα με αυτά της εισαγωγής καινοτομιών. Δύο τέτοιες χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι οι εξής:

- α) η οργανωτική καινοτομία
- β) άλλες αλλαγές στα προϊόντα και τις διαδικασίες.

Η έννοια της οργανωτικής καινοτομίας σε μία επιχείρηση περιλαμβάνει:

- α) την υιοθέτηση σημαντικών μεταβολών στην οργανωτική δομή
- β) την υλοποίηση προηγμένων τεχνικών διαχείρισης
- γ) την υλοποίηση νέων ή ουσιαστικά διαφοροποιημένων προσανατολισμών της επιχειρησιακής στρατηγικής.

Οι άλλες αλλαγές σε προϊόντα και διαδικασίες αναφέρονται σε αλλαγές οι οποίες:

- α) έχουν μικρή σημασία ή εμβέλεια ή δεν επιφέρουν ικανό βαθμό νεωτερισμού
- β) επιφέρουν δημιουργικές βελτιώσεις, στις οποίες ο νεωτερισμός δεν αφορά τη χρήση ή τα αντικειμενικά χαρακτηριστικά απόδοσης των προϊόντων, ούτε τον τρόπο παραγωγής ή διανομής τους, αλλά την αισθητική ή άλλες υποκειμενικές ιδιότητες.

Χαρακτηριστικές περιπτώσεις μη καινοτομικών αλλαγών ή αλλαγών μικρής σημασίας μπορούν να θεωρηθούν η διακοπή της χρήσης ή εμπορικής εκμετάλλευσης ενός προϊόντος (που μπορεί να επιφέρει βελτιώσεις στην αποδοτικότητα μιας επιχείρησης), η απλή αντικατάσταση ή επέκταση κεφαλαίων (δηλαδή η προμήθεια επιπλέον τεμαχίων εξοπλισμού από ένα μοντέλο που ήδη χρησιμοποιείται), αλλαγές προερχόμενες αποκλειστικά από μεταβολές των τιμών των παραγωγικών συντελεστών, παραγωγή επί παραγγελία, εποχιακές και άλλες κυκλικές μεταβολές στη ζήτηση (π.χ. λόγω αλλαγών στη μόδα), διαφοροποίηση του προϊόντος,¹⁶ βελτίωση της αποδοτικότητας ή του τρόπου παράδοσης ενός προϊόντος για να γίνει πιο ελκυστικό στον καταναλωτή κλπ.

¹⁶ Ως διαφοροποίηση προϊόντος ορίζεται η υιοθέτηση μικρών ή αισθητικών μετατροπών που απευθύνονται σε ένα κομμάτι της αγοράς και στοχεύουν στη βελτίωση της θέσης του προϊόντος ή της ανταγωνιστικότητάς του. Η διαφοροποίηση μπορεί να θεωρηθεί ως καινοτομία τεχνολογικά βελτιωμένου προϊόντος μόνο στην περίπτωση που οι παραπάνω μετατροπές έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην αποδοτικότητα ή στις ιδιότητες του προϊόντος ή στη χρήση των υλικών και συστατικών του. Για παράδειγμα, δεν αποτελεί τεχνολογική καινοτομία προϊόντος ή διαδικασίας η αλλαγή ονόματος ή συσκευασίας ενός ήδη δημοφιλούς αναψυκτικού.

2.6 Μία άλλη ταξινόμηση των καινοτομιών

Στο άρθρο «Διαθρωτικές Κρίσεις Προσαρμογής: Οικονομικοί Κύκλοι και Επενδυτική Συμπεριφορά»¹⁷ οι C. Freeman και C. Perez υποστηρίζουν ότι σύμφωνα με εμπειρικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί από την Ερευνητική Μονάδα Επιστημονικής Πολιτικής (Science Policy Research Unit), οι καινοτομίες διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες: α) οριακές καινοτομίες, β) ριζοσπαστικές καινοτομίες, γ) νέα τεχνολογικά συστήματα και δ) αλλαγές στα τεχνο-οικονομικά παραδείγματα.

2.6.1 Οριακές καινοτομίες

Αυτοί οι τύποι καινοτομιών εμφανίζονται σχεδόν σε κάθε κλάδο και σε κάθε δραστηριότητα, αλλά με διαφορετικούς ρυθμούς στους διάφορους κλάδους και στις διάφορες χώρες, ανάλογα με το συνδυασμό των μεταβολών της ζήτησης, των κοινωνικών και πολιτιστικών παραγόντων, καθώς και των τεχνολογικών ευκαιριών. Η εμφάνισή τους αυτή δεν είναι μόνο το αποτέλεσμα οποιασδήποτε σκόπιμης έρευνας και δραστηριότητας εξέλιξης, αλλά και ως αποτέλεσμα εφευρέσεων και βελτιώσεων που προτείνονται από όσους συμμετέχουν άμεσα στην παραγωγική διαδικασία ή ως το αποτέλεσμα πρωτοβουλιών και προτάσεων από χρήστες [«μάθηση από την πράξη» (learning by doing) και «μάθηση από χρήση» (learning by using)].

Πολλές εμπειρικές μελέτες έχουν επιβεβαιώσει τη μεγάλη σπουδαιότητα των καινοτομιών αυτών στη βελτίωση της αποδοτικότητας στη χρήση όλων των συντελεστών παραγωγής. Ταυτόχρονα, οι οριακές καινοτομίες συνδέονται συχνά με τη σχεδίαση μεγαλύτερης κλίμακας του εργοστασίου και του εξοπλισμού και τις ποιοτικές βελτιώσεις των παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών.

Παρά το γεγονός ότι η συνδυασμένη επίπτωση των οριακών καινοτομιών είναι εξαιρετικά σημαντική στην αύξηση της παραγωγικότητας, καμία μεμονωμένη οριακή καινοτομία δεν μπορεί να επιφέρει δραστικά θετικά αποτελέσματα και μάλιστα πολλές φορές μπορεί να περνούν απαρατήρητες και να μην αναφέρονται

¹⁷ Στο βιβλίο *Οικονομική Θεωρία και Τεχνολογία*, (1991) σ. 39-41.

πουθενά. Ωστόσο, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η συμβολή των οριακών καινοτομιών στη σταθερή και σταδιακή αύξηση της παραγωγικότητας, μέσω αλλαγών που παρουσιάζονται στην χρησιμοποιούμενη αναλογία εισροών και εκροών.

2.6.2 Ριζοσπαστικές καινοτομίες

Πρόκειται για ασυνεχείς επινοήσεις που προκύπτουν κατά κύριο λόγο ως αποτέλεσμα σκόπιμης και οργανωμένης δραστηριότητας E&TA στις επιχειρήσεις ή και στα πανεπιστήμια, καθώς και τα κρατικά ερευνητικά κέντρα.

Οι ριζοσπαστικές καινοτομίες κατανέμονται άνισα στους διάφορους τομείς και στο χρόνο. Πολλοί μελετητές υποστηρίζουν ότι η εμφάνισή τους συνδέεται με περιόδους μεγάλων υφέσεων, ως απάντηση στην κατάρρευση ή την κάμψη των καθιερωμένων αγορών. Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, όποτε εμφανίζονται γίνονται η αφετηρία για τη δημιουργία νέων αγορών και για τα μεγάλα κύματα επενδύσεων που συνδέονται με τις περιόδους οικονομικής άνθησης. Θα πρέπει, επίσης, να αναφερθεί ότι οι ριζοσπαστικές διαδικασίες μπορεί συχνά να εμπεριέχουν μία σύνθεση καινοτομιών προϊόντος, διαδικασίας και οργάνωσης.

Τέλος, σημειώνεται ότι ριζοσπαστικές καινοτομίες (όπως το ρεγίον ή τα «αντισυλληπτικά χάπια»), μπορεί να ασκούν σημαντικές επιδράσεις για πολλές δεκαετίες, πράγμα που σημαίνει ότι είναι δυνατόν να προκαλέσουν μεγάλες διαρθρωτικές αλλαγές. Ωστόσο, από την άποψη της συνολικής οικονομικής τους σημασίας, οι επιπτώσεις που μπορούν να προκαλέσουν είναι σχετικά μικρές και τοπικά περιορισμένες. Εξαίρεση, βέβαια, αποτελεί το γεγονός μία ολόκληρη ομάδα ριζοσπαστικών καινοτομιών να συνδεθούν μαζί και να συμβάλλουν με αυτόν τον τρόπο στη δημιουργία νέων αγορών και υπηρεσιών.¹⁸

2.6.3 Αλλαγές στο «σύστημα τεχνολογίας»

Οι αλλαγές στο «σύστημα τεχνολογίας» αφορούν αλλαγές στην τεχνολογία, οι οποίες έχουν εκτεταμένες και σημαντικές συνέπειες που επηρεάζουν αρκετούς κλάδους της

¹⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης αποτελεί ο κλάδος συνθετικών ή ο κλάδος ημιαγωγών.

οικονομίας, αλλά ταυτόχρονα δίνουν ώθηση στη δημιουργία εξολοκλήρου νέων τομέων. Οι αλλαγές αυτές βασίζονται σε ένα συνδυασμό ριζοσπαστικών και οριακών καινοτομιών, μαζί με μία σειρά από οργανωτικές και διοικητικές καινοτομίες που επηρεάζουν περισσότερο από μία ή λίγες επιχειρήσεις.

2.6.4 Μεταβολές στο τεχνο-οικονομικό παράδειγμα (τεχνολογικές επαναστάσεις)

Μερικές μεταβολές στα συστήματα τεχνολογίας έχουν τόσο εκτεταμένες επιπτώσεις, ώστε να ασκούν τελικά σημαντική επίδραση στη συμπεριφορά ολόκληρης της οικονομίας. Μια μεταβολή αυτού του είδους φέρει συνήθως μαζί της μία σειρά από ριζοσπαστικές και οριακές καινοτομίες, ενώ ταυτόχρονα περιλαμβάνει έναν αριθμό νέων τεχνολογικών συστημάτων.

Βασικό χαρακτηριστικό αυτού του τέταρτου τύπου τεχνικής αλλαγής είναι ότι έχει «εισδυτικές» επιπτώσεις σε ολόκληρη την οικονομία, πράγμα που σημαίνει ότι δεν οδηγεί μόνο στην εμφάνιση μιας νέας κλίμακας προϊόντων, υπηρεσιών, συστημάτων και κλάδων, αλλά και επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα σχεδόν κάθε άλλο κλάδο της οικονομίας.

Κεφάλαιο 3. Το Περιφερειακό Πρόβλημα

3.1 Εισαγωγή

Στο Κεφάλαιο αυτό εισάγεται η έννοια και η διάσταση του περιφερειακού προβλήματος. Αρχικά, θα γίνει μια προσπάθεια να ορισθεί και να οριοθετηθεί η έννοια αυτή, σε συνδυασμό με τις έννοιες της ανάπτυξης γενικότερα και της περιφερειακής ανάπτυξης ειδικότερα. Παράλληλα, θα γίνει αναφορά στην έννοια, το αντικείμενο και τους σκοπούς της Περιφερειακής Οικονομικής Πολιτικής, ως το πρωταρχικό μέσο ενίσχυσης της αναπτυξιακής διαδικασίας και μείωσης των ανισοτήτων στις διάφορες περιφέρειες. Στη συνέχεια, ακολουθεί μία περιγραφή των αιτίων που προκαλούν το περιφερειακό πρόβλημα και που επιβάλλουν την ανάγκη αντιμετώπισής του, με τη βοήθεια μια σειράς μέσων και φορέων. Τέλος, γίνεται λόγος -υπό μορφή συμπερασμάτων- για τη συμβολή της τεχνολογίας και της τοπικής γνώσης και μάθησης ειδικότερα (ως τα νέα μέσα άσκησης της περιφερειακής πολιτικής) στην αντιμετώπιση ή άμβλυνση του περιφερειακού προβλήματος.

3.2 Περί ανάπτυξης και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ο όρος ανάπτυξη χρησιμοποιείται για να εκφράσει την επίτευξη ή την επιδίωξη μιας ή περισσότερων θετικών μεταβολών στα βασικά συστατικά στοιχεία της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας των ανθρώπων. Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, ιδιαίτερα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, πρωταρχικός στόχος της αναπτυξιακής προσπάθειας υπήρξε η αύξηση του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος, δηλαδή η επίτευξη υψηλών ρυθμών μεγέθυνσης του παραγόμενου προϊόντος κυρίως μέσω της εκβιομηχάνισης.

Σήμερα, ο όρος ανάπτυξη χρησιμοποιείται με πολύ ευρύτερο εννοιολογικό περιεχόμενο από εκείνο της οικονομικής ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, ξεπερνά τα στενά όρια της οικονομικής σφαίρας και συμπεριλαμβάνει μεταβολές που

πραγματοποιούνται σε πολιτικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και περιβαλλοντικό επίπεδο.¹ Ωστόσο, το να ορίσει κανείς την έννοια και το περιεχόμενο της οικονομικής ανάπτυξης αποτελεί ένα δύσκολο εγχείρημα, καθώς το περιεχόμενό της είναι πολυδιάστατο και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το εκάστοτε σύστημα αξιών και προτιμήσεων κάτω από το οποίο επιχειρείται ο προσδιορισμός του.

Η περιφερειακή ανάπτυξη εμφανίστηκε σαν πολιτικό αίτημα κατά την περίοδο του μεσοπολέμου και κυρίως μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στη Δυτική Ευρώπη και την Αμερική με πρωταρχικό στόχο να αντιμετωπιστούν οι επιπτώσεις από την οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1930 στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες και να αποκατασταθεί συνεπώς η κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η οικονομία τους λόγω του πολέμου. Στο πλαίσιο μίας τέτοιας κατάστασης, και για την επίλυση των προβλημάτων που δημιουργούνταν, κρίθηκε απαραίτητη η επέμβαση και η δραστηριοποίηση του κράτους.

Μέχρι τότε τα διάφορα οικονομικά προγράμματα ανάπτυξης θεωρούσαν ως κυρίαρχη μεταβλητή της πολιτικής τους τη διάσταση του χρόνου, αγνοώντας έτσι το τεράστιο ειδικό βάρος της διάστασης του χώρου. Βέβαια, σήμερα είναι σαφώς προσδιορισμένο το γεγονός ότι η μεταβλητή «χώρος» αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο που επηρεάζει την οικονομική ανάλυση και τον οικονομικό προγραμματισμό. Η ανάπτυξη όμως του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, τόσο σε εθνική όσο και σε παγκόσμια κλίμακα, οδήγησε στη διαμόρφωση περιφερειών με σημαντικές διαφορές και ανισότητες στο επίπεδο της απασχόλησης και των παραγωγικών δομών. Κάτι τέτοιο, φυσικά, ήταν αδιανόητο για την κλασική οικονομική θεωρία, σύμφωνα με την οποία οι συντελεστές της παραγωγής (εργασία και κεφάλαιο) χαρακτηρίζονται από πλήρη κινητικότητα και συνεπώς δεν επηρεάζονται από τη διάσταση του χώρου.

Όπως η οικονομική ανάπτυξη, έτσι και η περιφερειακή ανάπτυξη αποτελεί μία πολυδιάστατη και πολυσύνθετη έννοια που καλύπτει ένα ευρύ φάσμα αναφοράς. Η διαδικασία της περιφερειακής ανάπτυξης προκαλείται από τον κατάλληλο συνδυασμό σκοπών, μέσων και φορέων σε ένα πρόγραμμα για να επιτύχουν την ισόρροπη και διαχρονική μεταβολή της διαπεριφερειακής διάρθρωσης της οικονομίας.²

¹ Σε αυτό το πλαίσιο αναφοράς, η έννοια της ανάπτυξης λαμβάνει προσδιορισμούς όπως «ανάπτυξη με ανθρώπινο πρόσωπο», «ανάπτυξη με ισότητα», «οικοανάπτυξη», «βιώσιμη ή αειφόρος ανάπτυξη» κλπ.

² Μούσης (1996)

3.3 Το αντικείμενο και η έννοια της Περιφερειακής Οικονομικής Πολιτικής

Η Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική περιλαμβάνει «όλες τις παρεμβάσεις του κράτους που αποσκοπούν στη βελτίωση της γεωγραφικής κατανομής των οικονομικών δραστηριοτήτων. Στην πραγματικότητα, η περιφερειακή πολιτική προσπαθεί να διορθώσει ορισμένες χωρικές συνέπειες της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς για να επιτύχει δύο αλληλοσχετιζόμενους αντικειμενικούς σκοπούς: την οικονομική ανάπτυξη και τη βελτίωση της κοινωνικής διανομής».³

Κύριο χαρακτηριστικό της περιφερειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στη δεκαετία του 1990 υπήρξε η προώθηση της συνοχής μεταξύ των περιφερειών των χωρών μελών της. Η στρατηγική αυτή κατοχυρώνεται θεσμικά στο άρθρο 130α της Συνθήκης του Maastricht ως εξής: «Για να προωθηθεί η συνολική αρμονική ανάπτυξη, η Κοινότητα πρέπει να αναπτύξει και να κατευθύνει τη δράση της προς την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής της. Ειδικότερα η Κοινότητα πρέπει να στοχεύει στη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των διαφόρων περιφερειών και της καθυστέρησης των λιγότερο ευνοημένων περιφερειών, περιλαμβανομένων και των αγροτικών περιοχών».

Για να συγκεκριμενοποιηθεί η έννοια της Περιφερειακής Οικονομικής Πολιτικής και να συνδεθεί με τον Περιφερειακό Προγραμματισμό, θα μπορούσε να ορισθεί και ως ένα σύστημα σκοπών, μέσων και φορέων που συνδυάζονται σε ένα πρόγραμμα για να επιτύχουν την ισόρροπη μεταβολή της διαπεριφερειακής διάρθρωσης της οικονομίας.

Πεδίο εφαρμογής της περιφερειακής πολιτικής είναι ένα σύνολο χωρών (π.χ. η Ευρωπαϊκή Ένωση), μια χώρα ή μια περιφέρεια και έτσι προσδιορίζεται αντίστοιχα ως Κοινοτική, Εθνική ή Ειδική Περιφερειακή Πολιτική. Η περιφερειακή πολιτική διακρίνεται, επίσης, σε προωθητική και περιοριστική. Η πρώτη στοχεύει στην ενίσχυση της αναπτυξιακής διαδικασίας στις καθυστερημένες περιφέρειες και η δεύτερη στη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων που προκύπτουν από την υπερσυγκέντρωση πληθυσμού και οικονομικών δραστηριοτήτων σε μια περιφέρεια.

Η περιφερειακή πολιτική ολοκληρώνεται στην εφαρμογή της κυρίως με τον καθορισμό:

- των χαρακτηριστικών των αιτίων του περιφερειακού προβλήματος

³ Roger (1962) και Vanhove and Klaassen (1987) στο Κόνσολας (1997: 41).

- των σκοπών και των στόχων που συνδέονται με το πρόβλημα
- των περιορισμών που υπάρχουν και των τεχνικών προγραμματισμού
- του συνδυασμού μέσων και μέτρων που θα χρησιμοποιηθούν
- του ρόλου της κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής
- της αξιολόγησης της πολιτικής⁴

3.4 Το περιφερειακό πρόβλημα: τα αίτια και η ανάγκη αντιμετώπισής του

Από τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι το λεγόμενο περιφερειακό πρόβλημα αναφέρεται στο χάσμα - με τη μορφή των ανισοτήτων - που παρατηρείται ανάμεσα στις διάφορες περιφέρειες των κρατών μελών της Ε.Ε. σε επίπεδο οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό, περιβαλλοντικό κλπ. Πιο συγκεκριμένα, η ουσία του προβλήματος βρίσκεται στη διαπίστωση ότι ο μηχανισμός της αγοράς δεν δημιουργεί αυτόματα περιφερειακή ισορροπία και ότι οι περιφερειακές ανισότητες που παρατηρούνται διαχρονικά ανάμεσα στις περιφέρειες μιας χώρας ή μιας ομάδας χωρών μπορούν να προσδιοριστούν με μια σειρά δεικτών, όπως είναι το ποσοστό ανεργίας, το κατά κεφαλήν εισόδημα, κ.ά.⁵

Εκείνο, ωστόσο, που χρήζει ιδιαίτερης αναφοράς εδώ είναι το γεγονός ότι οι περιφερειακές ανισότητες δεν παρατηρούνται πλέον μονάχα σε περιφέρειες με έντονα προβλήματα ανάπτυξης ή με χαμηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης. Αντιθέτως, πολύ συχνά εμφανίζονται και σε περιβάλλοντα υψηλής ανάπτυξης και αυτό αποδεικνύεται από τα

⁴ Κόνσολας, Ν. (1997) *Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.

⁵ Θα πρέπει εδώ να αναφερθεί ότι για τη διερεύνηση και την ανάλυση του περιφερειακού προβλήματος χρησιμοποιούνται τέσσερα κριτήρια: το ειδολογικό, το χωροταξικό ή λειτουργικό, το αναπτυξιακό και το κλαδικό. Με το ειδολογικό κριτήριο οι περιφερειακές ανισότητες μπορούν να πάρουν τη μορφή άνισων οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών ή πολιτιστικών ευκαιριών. Το χωροταξικό κριτήριο εξετάζει την έννοια της περιφερειακής ασυμμετρίας ανάμεσα: α) στην πρωτεύουσα και την υπόλοιπη χώρα, β) στις κυριότερες μεγάλες πόλεις και τους υπόλοιπους οικισμούς, γ) στα αστικά κέντρα και τους μικρότερους οικισμούς και δ) στις περιφέρειες της ίδιας χώρας. Στην ουσία, το χωροταξικό κριτήριο μελετά το περιφερειακό πρόβλημα ως πρόβλημα κέντρου και περιφέρειας. Το αναπτυξιακό κριτήριο προσφέρει η δυνατότητα να εκφραστούν ποιοτικά και ποσοτικά τα όρια των περιφερειακών ανισοτήτων, που όταν ξεπεραστούν δημιουργείται περιφερειακό πρόβλημα. Στην περίπτωση αυτή η ένταση του περιφερειακού προβλήματος εξετάζεται με βάση κάποιο επίπεδο ισότητας (δίκαιη ή ίση διανομή του εισοδήματος) ή κάποιο επίπεδο αποτελεσματικότητας (μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας σε μια δοσμένη κατανομή του εισοδήματος). Τέλος, ιδιαίτερη σημασία για τη δεκαετία του '90 παρουσιάζει το κλαδικό κριτήριο. Το κριτήριο αυτό έχει να κάνει με τη δημιουργία φθινουσών περιοχών, με γρήγορους ρυθμούς μείωσης των δεικτών ανάπτυξης και νέους τύπους περιφερειών, καθώς και με ανάπτυξη δυναμικών κλάδων υψηλής ανταγωνιστικότητας ως αποτέλεσμα της αναδιάρθρωσης της οικονομίας και της παγκοσμιοποίησης των αγορών (ανάπτυξη τριτογενούς τομέα, φαινόμενα αποβιομηχάνισης, εισαγωγή κοινοτικών τεχνολογικών μεθόδων παραγωγής, αύξηση ανεργίας κλπ.).

φαινόμενα αποβιομηχάνισης που παρατηρούνται τις τελευταίες δεκαετίες. Το πρότυπο κέντρου – περιφέρειας, η γενικότερη μορφή με την οποία παρουσιάζεται το περιφερειακό πρόβλημα, το συναντάμε ακόμα και στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο προσδιορισμός των αιτίων που προκαλούν το περιφερειακό πρόβλημα αποτελεί μία διαδικασία ιδιαίτερα πολύπλοκη. Γενικά, έχει διαπιστωθεί ότι οι πιο σημαντικοί παράγοντες που προκαλούν τις περιφερειακές ανισότητες σχετίζονται με τις ατέλειες και τις αδυναμίες του μηχανισμού της αγοράς, με την άνιση κατανομή των φυσικών πόρων, με το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο, με την οικονομική δομή και την κλαδική διάρθρωση των περιφερειών κλπ. Πιο συγκεκριμένα, οι παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του λεγόμενου περιφερειακού προβλήματος είναι οι εξής:

α) *γεωγραφικοί παράγοντες*, όπως η έλλειψη φυσικών πόρων σε μία περιφέρεια, η απόστασή της από τα αναπτυγμένα κέντρα της χώρας (φαινόμενα απομόνωσης), το υψηλό μεταφορικό κόστος σε περιπτώσεις απομακρυσμένων γεωγραφικά περιοχών και συνεπώς η απουσία εξειδικευμένων υπηρεσιών, καινοτομικών δικτύων και πηγών νέων τεχνολογιών.

β) *η δομή της οικονομίας των περιφερειών*. Περιφέρειες με παραδοσιακούς κλάδους παραγωγής, με βιομηχανίες καθυστερημένης τεχνολογίας, καθώς και με μονοκλαδική δομή μπορούν πολύ εύκολα να παρουσιάσουν αναπτυξιακά προβλήματα σε περίπτωση που μεταβληθούν οι συνθήκες της ζήτησης. Αντίθετα, οι περιφέρειες των οποίων η οικονομία στηρίζεται σε δυναμικούς κλάδους παραγωγής παρουσιάζουν μεγαλύτερο βαθμό ευελιξίας στις διάφορες μεταβολές της ζήτησης, με αποτέλεσμα να βελτιώνουν διαρκώς τη θέση τους σε σχέση με άλλες περιφέρειες.

γ) *η χαμηλή σχετική κινητικότητα εργασίας και κεφαλαίου*. Έχει παρατηρηθεί ότι η κινητικότητα της εργασίας προς τις περιφέρειες όπου υπάρχει αυξημένη ζήτηση είναι αργή, ενώ το κοινωνικό κόστος μιας τέτοιας μετακίνησης είναι αρκετά υψηλό και προκαλεί διάφορα κοινωνικά προβλήματα. Και η κινητικότητα, όμως, του κεφαλαίου είναι ατελής καθώς είναι δύσκολο μία περιφέρεια με προβλήματα ανάπτυξης να μπορέσει να προσελκύσει το ενδιαφέρον των επενδυτών. Το αποτέλεσμα είναι ότι προκαλούνται περιφερειακές ανισότητες τόσο σε επίπεδο απασχόληση όσο και σε επίπεδο εισοδήματος.

δ) *θεσμικοί παράγοντες*. Ο τρόπος με το οποίο είναι οργανωμένο το θεσμικό πλαίσιο κάθε κράτους, καθώς και ο μηχανισμός λήψης αποφάσεων σε επίπεδο περιφέρειας

επηρεάζουν σημαντικά το βαθμό ανάπτυξης και τις προοπτικές εξέλιξης των διαφόρων περιφερειών του. Για παράδειγμα, η συγκέντρωση σημαντικών και αποφασιστικών αρμοδιοτήτων της δημόσιας διοίκησης κυρίως σε μεγάλα αστικά κέντρα αποδυναμώνει το ρόλο και την ισχύ των περιφερειών, δημιουργώντας κατά συνέπεια διαφόρων ειδών προβλήματα. Μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η καθιέρωση του συγκεντρωτικού συστήματος διοίκησης αποτελεί για πολλές χώρες ένα από τα κύρια αίτια έντασης του περιφερειακού προβλήματος.

ε) *πολιτικοί παράγοντες*. Πολιτικές αποφάσεις όπως είναι οι πόλεμοι, οι βίαιες μετακινήσεις πληθυσμών, ο διαμελισμός κρατών, οι καταστροφές φυσικών πόρων, η ανακατανομή εδαφών, η πολιτική διαμόρφωση των συνόρων των κρατών, οι προσαρτήσεις περιοχών σε διαφορετικές χρονικές περιόδους κλπ. δημιουργούν περιφερειακά προβλήματα, σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο.

στ) *πολιτιστικοί παράγοντες*. Η πολιτιστική ανάπτυξη σε μια περιφέρεια βελτιώνει το μορφωτικό επίπεδο, αυξάνει την παραγωγικότητα του εργατικού δυναμικού, συμβάλλει στην ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και ενεργοποιεί πολιτιστικές δραστηριότητες ιδιαίτερης σημασίας για την ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα.⁶ Αντιθέτως, το υψηλό ποσοστό αναλφαριθμητισμού, η παιδική θνησιμότητα, το υψηλό ποσοστό γεννητικότητας και η αύξηση του πληθυσμού, η έλλειψη κοινωνικών υπηρεσιών, καθώς και ψυχαγωγικών και μορφωτικών ερεθισμάτων επιτείνουν το πρόβλημα.

ζ) *εξωτερικές οικονομίες*. Το γεγονός ότι τα μεγάλα αστικά κέντρα διαθέτουν δίκτυα υποδομής μεταφορών και επικοινωνιών, καθώς και ειδικευμένο εργατικό δυναμικό έχει σαν αποτέλεσμα να λειτουργούν ως πόλοι έλξης για την εγκατάσταση επιχειρήσεων και κέντρων λήψης αποφάσεων σε αυτά. Αυτό συμβαίνει διότι δημιουργούνται σημαντικές εξωτερικές οικονομίες κοινωνικής και οικονομικής υποδομής, τεχνολογίας και αστικής συγκέντρωσης στα συγκεκριμένα κέντρα, οι οποίες όμως διευρύνουν το χάσμα ανάμεσα στις ευημερούσες και τις λιγότερο ευημερούσες περιφέρειες.

η) *περιβαλλοντικοί παράγοντες*. Οι διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ των διαφόρων περιφερειών σχετικά με την κατάσταση του φυσικού τους περιβάλλοντος διαμορφώνουν την «περιβαλλοντική εικόνα» τους. Η «εικόνα» αυτή αποτελεί

⁶ Konsola, D. (1993) *Culture, Environment and Regional Development*, Athens, Regional Development Institute στο Κόνσολας, Ν. (1997) *Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήσης.

σημαντικό παράγοντα προσέλκυσης επενδύσεων, κυρίως στους τομείς της υψηλής τεχνολογίας και της εκπαίδευσης.

θ) *έλλειψη διάχυσης καινοτομικών δραστηριοτήτων*. Η έλλειψη των προϋποθέσεων ανάπτυξης εφευρέσεων, καινοτομιών ή απορρόφησης των αποτελεσμάτων της τεχνολογικής έρευνας από τα κέντρα διάχυσης αποτελεί βασική αιτία δημιουργίας του περιφερειακού προβλήματος.⁷

ι) *εξωτερικός έλεγχος*. Οι αποφάσεις επιχειρήσεων, η διοίκηση των οποίων βρίσκεται έξω από τα γεωγραφικά όρια μια περιφέρειας, μπορούν να δημιουργήσουν περιφερειακό πρόβλημα εξαιτίας της έλλειψης πληροφόρησης σχετικά με τις τοπικές συνθήκες και ανάγκες. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων επιχειρήσεων αποτελούν οι πολυεθνικές εταιρίες.

ια) *περιορισμένη επιχειρηματική πρωτοβουλία*. Η έλλειψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και ευνοϊκού επιχειρηματικού κλίματος σε μία περιφέρεια μπορεί να δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα ανάπτυξης σε αυτήν. Απαραίτητη θεωρείται σε τέτοια περίπτωση η ενεργοποίηση των τοπικών πόρων, η επαγγελματική εξειδίκευση, η προθυμία των τοπικών επιχειρηματιών για την ανάληψη δραστηριοτήτων υψηλού κινδύνου κλπ.

Είναι σαφές ότι η αντιμετώπιση του περιφερειακού προβλήματος αποτελεί άμεση προτεραιότητα, τόσο της πολιτικής κάθε κράτους όσο και της Περιφερειακής Πολιτικής που ασκείται στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ανάλογα με το βαθμό ανάπτυξης της κάθε περιφέρειας, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα εφαρμόζει προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης με συγκεκριμένους ποιοτικούς και ποσοτικούς στόχους. Εντούτοις, οι πιο σημαντικοί λόγοι που επιβάλλουν τη επίλυση του περιφερειακού προβλήματος μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες: οικονομικοί, κοινωνικοπολιτικοί και περιβαλλοντικοί.

Ως οικονομικοί λόγοι θεωρούνται: α) η διόρθωση της ανεπάρκειας των δυνάμεων της αγοράς, β) η πλήρης απασχόληση των συντελεστών της παραγωγής και συνεπώς η πρόληψη της υποαπασχόλησης, γ) η οικονομική μεγέθυνση των πόρων και η ανακατανομή τους, δ) η πρόληψη πληθωριστικών πιέσεων, ε) η επέμβαση του κράτους στην απόφαση των επιχειρήσεων σχετικά με τον τόπο εγκατάστασης προς

⁷ Για το λόγο αυτό η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έχει καθιερώσει μια σειρά πρωτοβουλιών με στόχο τη διάχυση των καινοτομικών δραστηριοτήτων και την ανάδειξη της τεχνολογικής φυσιογνωμίας των περιφερειών. Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας δημιουργούνται ενδιάμεσοι φορείς σύνδεσης καινοτομικών πηγών και χρηστών, ιδρύονται εταιρίες για τη διαχείριση κεφαλαίων, επιχορηγούνται Πανεπιστήμια και Ερευνητικά Κέντρα για τη σύνδεσή τους με την τοπική παραγωγή κλπ. Εκτενέστερη αναφορά πάνω στο συγκεκριμένο θέμα θα γίνει στο Κεφάλαιο 6 της παρούσας εργασίας.

όφελος κάποιων περιφερειών, στ) η μείωση του κόστους συμμόρφωσης των αστικών κέντρων και ζ) η ενίσχυση της συνοχής των περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι πιο σημαντικοί κοινωνικο-πολιτικοί παράγοντες είναι: α) η αντιμετώπιση της περιφερειακής ανεργίας, β) η δίκαιη διανομή του εισοδήματος, γ) η ενίσχυση των κοινωνικών και πολιτιστικών περιφερειακών προτύπων, δ) η πολιτική οργάνωση και ενεργοποίηση της συμμετοχής του πληθυσμού.

Τέλος, οι περιβαλλοντικοί παράγοντες που επιβάλλουν την αντιμετώπιση του περιφερειακού προβλήματος είναι: α) η ανάγκη για προστασία και απορρύπανση του περιβάλλοντος και β) η προώθηση και ενίσχυση της διαδικασίας της βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης.⁸

3.5 Οι σκοποί και τα μέσα της Περιφερειακής Οικονομικής Πολιτικής

Βασικός στόχος της περιφερειακής πολιτικής είναι η εφαρμογή μιας σειράς μέτρων που θα συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των ανισοτήτων που προκαλεί το λεγόμενο περιφερειακό πρόβλημα, προκειμένου να επιτευχθεί ισορροπία στο βαθμό ανάπτυξης των περιφερειών μιας χώρας ή μιας ομάδας χωρών.

Μία συνοπτική αναφορά των βασικών σκοπών της περιφερειακής πολιτικής παρουσιάζεται παρακάτω:

Κύριοι σκοποί

- Ενίσχυση του πληθυσμού των περιμετρικών-καθυστερημένων περιφερειών
- Μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων στην κατανομή του πραγματικού κατά κεφαλήν εισοδήματος
- Αξιοποίηση των τοπικών φυσικών πόρων και πλεονεκτημάτων
- Αύξηση του πραγματικού περιφερειακού προϊόντος
- Μείωση της περιφερειακής ανεργίας

Δευτερεύοντες σκοποί

- Δίκαιη διανομή του εισοδήματος
- Διατήρηση και βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος

⁸ Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλέπε Κόνσολας, Ν. (1997, σ. 85-96)

- Μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων
- Εξασφάλιση περιφερειακών υπηρεσιών
- Διατήρηση και ενίσχυση των περιφερειακών προτύπων

Για την επίτευξη των σκοπών της περιφερειακής πολιτικής χρησιμοποιούνται κατάλληλοι συνδυασμοί μέσων, οι οποίοι αναφέρονται σε συγκεκριμένες χωρικές μονάδες και με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Η διαδικασία επιλογής των μέσων αυτών προϋποθέτει την διερεύνηση των δεδομένων της εκάστοτε περιοχής παρέμβασης, καθώς και τον προσδιορισμό των επιπτώσεων των μέτρων αυτών στο ρυθμό ανάπτυξης ή στην άμβλυνση του προβλήματος.

Τα μέσα της περιφερειακής πολιτικής διακρίνονται σε παραδοσιακά (κύρια και δευτερεύοντα) και σε νέα:

Κύρια παραδοσιακά μέσα

- Οικονομική και κοινωνική υποδομή
- Επιδοτήσεις και επιχορηγήσεις
- Φορολογικά και πιστωτικά κίνητρα
- Θεσμικά μέτρα
- Έλεγχοι και αντικίνητρα

Δευτερεύοντα παραδοσιακά μέσα

- Περιφερειακές επιδοτήσεις απασχόλησης
- Ενισχύσεις για τη μετεγκατάσταση βιομηχανιών
- Επιχορηγήσεις στις επιχειρήσεις για την εισαγωγή νέας τεχνολογίας
- Επιδοτήσεις για τη βελτίωση της ποιότητας του εργατικού δυναμικού
- Ενθάρρυνση της συνεργασίας με τα τοπικά Πανεπιστήμια

Τα νέα μέσα περιφερειακής πολιτικής εφαρμόζονται στο πλαίσιο του μοντέλου της ενδογενούς (τοπικής) ανάπτυξης με κύριους στόχους την απορρόφηση καινοτομιών στη διαδικασία της παραγωγής και την ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ). Αναλυτικότερα, τα μέσα αυτά στοχεύουν:

- Στην τοπική ανάπτυξη και στον υψηλό βαθμό αυτονομίας των τοπικών οικονομικών δραστηριοτήτων.
- Στη στήριξη των ΜΜΕ για την ανάδειξη της τοπικής επιχειρηματικότητας.

- Στην ενδυνάμωση νέων τεχνολογιών στην παραγωγική διαδικασία.
- Στη δημιουργία τεχνοπόλεων, με σκοπό τη δημιουργία αποθεμάτων γνώσης στις περιφέρειες και την αντικατάσταση των παραδοσιακών κλάδων με νέους δυναμικούς κλάδους υψηλής τεχνολογίας.

3.6 Συμπεράσματα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε έχει καταστεί σαφές το γεγονός ότι το περιφερειακό πρόβλημα είναι ένα πρόβλημα δυναμικό και ενεργό, το οποίο συνδέεται αναπόσπαστα με τις διαδικασίες μετασχηματισμού και αλλαγών που χαρακτηρίζουν την οικονομική πολιτική διαφόρων χωρών. Γενικότερα, σε ολόκληρο τον Ευρωπαϊκό Χώρο το περιφερειακό πρόβλημα χαρακτηρίζεται από τα παρακάτω τέσσερα στοιχεία:

- Αύξηση των ποσοστών ανεργίας και όξυνση των ανισοτήτων στην κατανομή της εργασίας, εξαιτίας των μεταβολών στην αγορά εργασίας που προέρχονται από την τεχνολογική εξέλιξη και κυρίως την ταχύτατη πρόοδο της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών, με αποτέλεσμα τη δημιουργία χωρικών και εισοδηματικών ανισοτήτων.
- Σημαντικές ανακατατάξεις στη χωροθέτηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων λόγω των μεταβολών και εξελίξεων στο διεθνές εμπόριο και στην οικονομική ολοκλήρωση της Ευρώπης, γεγονός που επηρεάζει επίσης και τον εργασιακό τομέα.
- Όξυνση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.
- Τάση κινητικότητας του ειδικευμένου εργατικού δυναμικού με σημαντικές επιπτώσεις στην αναδιάρθρωση των οικιστικών συγκεντρώσεων στο χώρο.

Συνεπώς, στο πλαίσιο μιας συλλογικής προσπάθειας για την προώθηση της ισόρροπης ανάπτυξης τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, κρίνεται αναγκαίο και απαραίτητο να κινητοποιηθούν οι κατάλληλοι μηχανισμοί για την έγκαιρη και αποτελεσματική αντιμετώπιση του περιφερειακού προβλήματος.

Η αναφορά που προηγήθηκε σχετικά με τα μέσα που εφαρμόζει η Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική για την αντιμετώπιση του περιφερειακού προβλήματος, αποδεικνύει ότι υπάρχει μία πληθώρα «εργαλείων» που μπορούν να προσφέρουν τα μέγιστα για το σκοπό αυτό. Ωστόσο, τα νέα μέσα άσκησης της

περιφερειακής πολιτικής είναι σαφές ότι δίνουν προτεραιότητα σε παράγοντες όπως είναι η μάθηση, η τεχνολογία και η καινοτομική ικανότητα ως βασικοί μοχλοί της αναπτυξιακής στρατηγικής μιας χώρας.

Μάλιστα, τα τελευταία χρόνια η γνώση και η μάθηση έχουν χαρακτηριστεί ως πρωταρχικοί και καθοριστικοί παράγοντες ανάπτυξης, με αποτέλεσμα η έλλειψή τους ή η ανεπαρκής τους παρουσία να θεωρείται και ως μία νέα πηγή πρόκλησης περιφερειακών ανισοτήτων. Έρευνες έχουν αποδείξει ότι περιοχές με υψηλούς δείκτες καινοτομικότητας και τεχνολογικού εκσυγχρονισμού παρουσιάζουν και υψηλή συγκέντρωση οικονομικών δραστηριοτήτων. Έτσι, κάτω από τις νέες τεχνολογικές συνθήκες εμφανίζονται δυνατότητες για νέες μορφές περιφερειακής ανάπτυξης και αποδεικνύεται ότι η βασικότερη προϋπόθεση ανάπτυξης μιας περιοχής είναι η ικανότητά της να παράγει, να μεταφέρει και να αξιοποιεί σύγχρονη γνώση και τεχνολογία.⁹

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα εξεταστεί αναλυτικά και διεξοδικά ο ρόλος και η σπουδαιότητα της μάθησης και της καινοτομικής ικανότητας στην άσκηση περιφερειακής πολιτικής και στην πολύπλοκη διαδικασία της ανάπτυξης.

⁹ Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι κάτω από τις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα κάθε τοπικής οικονομίας εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την ικανότητά της να καινοτομεί.

Κεφάλαιο 4. Ο ρόλος της καινοτομικής δραστηριότητας και της μάθησης στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης

4.1 Εισαγωγή

Σε μία προσπάθεια να μελετηθεί και να αναλυθεί ο ρόλος και η συνεισφορά της καινοτομικής δραστηριότητας και συνεπώς της μάθησης (ως ένα βασικό συστατικό στοιχείο που συντελεί στη διάχυση της καινοτομίας) στη διαδικασία της περιφερειακής και της οικονομικής ανάπτυξης κρίνεται απαραίτητο να εισαχθεί στη μελέτη μία νέα έννοια, αυτή του «εθνικού καινοτομικού συστήματος». Θα γίνει μια προσπάθεια να διερευνηθεί, ταυτόχρονα, και η ενδεχόμενη ύπαρξη περιφερειακών-τοπικών καινοτομικών συστημάτων, καθώς και ο ρόλος τους στην αντιμετώπιση των περιφερειακών ανισοτήτων.

Επίσης, αναφορά θα πραγματοποιηθεί και στη διάσταση της τοπικής γνώσης και μάθησης ως βασική προϋπόθεση της αναπτυξιακής διαδικασίας. Άλλωστε, στο σημερινό πλαίσιο του παγκόσμιου ανταγωνισμού και των ταχύτατων διαθρωτικών αλλαγών η ικανότητα μάθησης έχει αναδειχθεί ως ένας από τους κρισιμότερους παράγοντες ανάπτυξης σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο.

4.2 Η έννοια του Εθνικού Συστήματος Καινοτομίας

Η διαδικασία της ανάπτυξης, αλλά και η δραστηριότητα που έχει ως αποτέλεσμα την καινοτομία δεν πραγματοποιούνται στο κενό, αλλά μέσα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον που -σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό- τις ευνοεί. Ειδικότερα, όσον αφορά τη διαδικασία της καινοτομίας θα πρέπει να επισημανθεί ότι για να αναπτυχθεί επιβάλλεται η ύπαρξη ενός οργανωμένου καινοτομικού περιβάλλοντος.

Η έννοια του καινοτομικού περιβάλλοντος εμπεριέχει το στοιχείο της καινοτομικής διαδικασίας που λαμβάνει χώρα μέσα σε μια περιοχή. Το καινοτομικό περιβάλλον αποτελεί, δηλαδή, το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσονται ισχυρές

εξωτερικές οικονομίες¹ που επιτρέπουν στις επιχειρήσεις να επιτυγχάνουν υψηλά επίπεδα ανάπτυξης. Βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν ένα τέτοιο περιβάλλον είναι η παρουσία πανεπιστημίων ή άλλων ερευνητικών ιδρυμάτων και η λειτουργία διαδικασιών που επιτρέπουν τη διάδοση της καινοτομίας.

Εδώ ακριβώς κρίνεται απαραίτητη η εισαγωγή της έννοιας του εθνικού καινοτομικού συστήματος. Σύμφωνα με τον Freeman,² ο οποίος εισήγαγε και τον όρο, το εθνικό σύστημα καινοτομίας είναι «το πλέγμα των θεσμών του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα, των οποίων οι δραστηριότητες και οι αλληλεπιδράσεις δημιουργούν, εισάγουν, τροποποιούν, προσαρμόζουν και διαχέουν τις τεχνολογίες». Υποστηρίζει, δηλαδή, ότι ένα τέτοιο σύστημα αποτελείται από τους θεσμούς έρευνας και ανάπτυξης, τις διεπιχειρησιακές σχέσεις, τις διασυνδέσεις χρηστών-παραγωγών, τα συστήματα κινήτρων και εργασιακών σχέσεων, καθώς και τις κυβερνητικές πολιτικές και τους θεσμούς.

Ο Lundvall³ επεξηγεί την έννοια αυτή δίνοντας έναν ειδικό και ένα γενικό ορισμό. Σύμφωνα με το γενικό ορισμό, το καινοτομικό σύστημα αποτελείται από «οργανισμούς και θεσμούς που δραστηριοποιούνται στις περιοχές της έρευνας και της εξερεύνησης, όπως είναι τα τμήματα έρευνας και ανάπτυξης, τα τεχνολογικά ιδρύματα, τα πανεπιστήμια». Σύμφωνα με τον ειδικό ορισμό, το καινοτομικό σύστημα περιλαμβάνει «όλα τα μέρη και όλες τις πτυχές της οικονομικής δομής και της θεσμικής συγκρότησης που επηρεάζουν τη διαδικασία μάθησης καθώς επίσης της έρευνας και την εξερεύνηση: το σύστημα παραγωγής, το σύστημα εμπορίας και το χρηματοπιστωτικό σύστημα εμφανίζονται ως υποσυστήματα στο πλαίσιο των οποίων συντελείται μάθηση». Έτσι, σύμφωνα με τον Lundvall, ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δίνεται στις διάφορες μορφές παιδείας και κατάρτισης, τις οποίες θεωρεί ότι αποτελούν τον πυρήνα ενός εθνικού καινοτομικού συστήματος.⁴

¹ Η έννοια των εξωτερικών οικονομιών (external economies) ή εξωτερικών συνεπειών αναφέρεται στην αύξηση της απόδοσης των επιχειρήσεων (εξωτερικές οικονομίες παραγωγής) ή της ευημερίας των καταναλωτών (εξωτερικές οικονομίες κατανάλωσης) που προκαλούνται από τη λειτουργία άλλων επιχειρήσεων και την κατανάλωση άλλων νοικοκυριών. Οι αυξήσεις αυτές συμβαίνουν χωρίς να πληρώνεται κάποια τιμή από τους ωφελούμενους, αφού δεν υπάρχει αγορά για τις συγκεκριμένες υπηρεσίες. Εδώ, βέβαια, πρόκειται για θετικές εξωτερικές οικονομίες. Οι εξωτερικές επιπτώσεις όμως έχουν και την αρνητική τους διάσταση, όπως π.χ. τα μεγάλα περιβαλλοντικά προβλήματα και επιβαρύνσεις.

² Freeman, (1978, 1) *Technology, Policy and Economic Performance Lessons from Japan*. London, Frances Printer.

³ Lundvall, B.A. (1992, 12).

⁴ Με την έννοια αυτή, το εθνικό σύστημα καινοτομίας περιλαμβάνει μία σειρά από οργανισμούς, όπως π.χ. ερευνητικά, τεχνολογικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα, μία σειρά από δραστηριότητες, όπως

Πάντως, στην καρδιά ενός εθνικού συστήματος καινοτομίας βρίσκεται κατά πρώτο λόγο το εθνικό παραγωγικό σύστημα και συμπληρωματικά με αυτό το θεσμικό πλαίσιο. Με τη στενή, λοιπόν, έννοια θα μπορούσε να ορίσει κανείς ένα εθνικό σύστημα καινοτομίας ως τις οργανώσεις και τους θεσμούς που ασχολούνται με την έρευνα και τον πειραματισμό, ενώ με την ευρεία έννοια να εντάξει στην έννοια αυτή ολόκληρα τμήματα της οικονομικής και θεσμικής δομής, τα οποία συνδέονται με τη μάθηση.⁵

Να σημειωθεί εδώ ότι τα βασικά χαρακτηριστικά των καινοτομικών συστημάτων, καθώς και η αποδοτικότητά τους προσδιορίζονται αλλά και επηρεάζονται από το ευρύτερο οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, εκπαιδευτικό και ερευνητικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αυτά αναπτύσσονται και λειτουργούν. Έτσι, οι ιδιαιτερότητες κάθε χώρας καθώς και το διαφορετικό θεσμικό πλαίσιο που επικρατεί, όπως π.χ. η εσωτερική οργάνωση των επιχειρήσεων και οι μορφές των διεπιχειρησιακών σχέσεων, ο ρόλος του δημόσιου τομέα ως χρήστη καινοτομιών, οι συγκεκριμένοι θεσμοί έρευνας και ανάπτυξης, το ιδιαίτερο εκπαιδευτικό σύστημα και γενικότερα οι μηχανισμοί μάθησης διαφοροποιούν -λιγότερο ή περισσότερο- τα επιμέρους καινοτομικά συστήματα, με αντίστοιχες επιπτώσεις στο αναπτυξιακό επίπεδο κάθε χώρας.

Ωστόσο, τα εθνικά καινοτομικά συστήματα όσο και αν διαφέρουν από χώρα σε χώρα ή ακόμα και μέσα στο ίδιο χωρικό (τοπικό) επίπεδο, εντάσσονται κατά κάποιο τρόπο μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο που θα μπορούσε να ονομαστεί «διεθνές σύστημα καινοτομίας». Ένα τέτοιο καινοτομικό σύστημα υλοποιείται τόσο μέσα από τα ευρωπαϊκά και άλλα διεθνή ερευνητικά και τεχνολογικά προγράμματα όσο και μέσα από προγράμματα του OECD⁶ και τις γενικότερες τάσεις της τεχνολογίας, η οποία δέχεται και αυτή τις επιδράσεις του ευρύτερου φαινομένου της παγκοσμιοποίησης.⁷

τεχνολογική έρευνα, εκπαίδευση κλπ. και μία σειρά από ευρύτερες προϋποθέσεις, όπως θεσμικές, οικονομικές κλπ.

⁵ Lundvall, (1992)

⁶ Μία χαρακτηριστική περίπτωση προγράμματος του OECD είναι το Mega Science Forum, που μέσω της Επιτροπής για την Επιστημονική και Τεχνολογική Πολιτική προσπαθεί να διασφαλίσει τη διακίνηση της πληροφόρησης και την ανταλλαγή απόψεων για τα υπάρχοντα και μελλοντικά Μεγάλα Επιστημονικά Προγράμματα και να λειτουργεί ως καταλύτης στη δημιουργία νέων οργανισμών ή μηχανισμών διασυνεργασίας.

⁷ Το φαινόμενο αυτό της παγκοσμιοποίησης δημιουργεί κοινά προβλήματα που συχνά αντιμετωπίζονται με καινοτομίες που πραγματοποιούνται και στηρίζονται από περισσότερες από μία χώρες. Ωστόσο, πέρα από αυτήν την τάση και γενικότερα τη δημιουργία και ενδυνάμωση των

4.3 Τοπικό Καινοτομικό Σύστημα

Από την ανάλυση της έννοιας του εθνικού καινοτομικού συστήματος που προηγήθηκε έχει καταστεί σαφής ο θεμελιώδης ρόλος της γνώσης και της μάθησης στη διαμόρφωση του επιπέδου της καινοτομικότητας και της τεχνολογικής προόδου, αλλά και της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης μιας χώρας. Είναι, ωστόσο, σκόπιμο να επεκταθεί η μελέτη του συστήματος αυτού και σε τοπικό-περιφερειακό επίπεδο, με τη εισαγωγή της έννοιας του τοπικού ή περιφερειακού καινοτομικού συστήματος.

Το περιφερειακό σύστημα καινοτομίας αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του παραγωγικού συστήματος μιας περιφέρειας καθώς και του υφιστάμενου συνδυασμού δραστηριοτήτων, διασυνδέσεων και ρυθμίσεων. Θα μπορούσε, μάλιστα, να χαρακτηριστεί ως ο «εγκέφαλος» του παραγωγικού συστήματος, καθώς είναι υπεύθυνο για τον εκσυγχρονισμό του, την προσαρμογή του στις μεταβαλλόμενες εξωτερικές συνθήκες και τη συνεχή βελτίωση της ανταγωνιστικής του θέσης στην αγορά. Τα αποθέματα γνώσης που διαθέτει μια περιοχή σε συνδυασμό με την ικανότητά της να παράγει, να αναπαράγει, να βελτιώνει και να διευρύνει αυτά τα αποθέματα αποτελούν τους δύο πρωταρχικούς παράγοντες που διαμορφώνουν αυτό που ονομάζεται «τοπικό καινοτομικό σύστημα».

Πιο αναλυτικά, το σύνολο των παραγόντων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση των τοπικών καινοτομικών συστημάτων είναι οι εξής:

- Το οικονομικό μέγεθος της περιφέρειας
- Το επίπεδο ανάπτυξης
- Οι οικονομικοί πόροι σε επίπεδο περιφέρειας
- Η κλαδική και τομεακή διάρθρωση του τοπικού οικονομικού συστήματος
- Η οργάνωση και οι τεχνολογικές δυνατότητες των επιχειρήσεων
- Το τοπικό σύστημα επικοινωνίας και πληρηφόρησης
- Η παρουσία εξωαγοραίων σχέσεων και διασυνδέσεων
- Η φύση, η μορφή και η λειτουργία των τοπικών δημόσιων φορέων
- Το τοπικό εκπαιδευτικό και ερευνητικό σύστημα
- Η ύπαρξη τοπικής γνώσης και η προοπτική και δύναμη της τοπικής μάθησης.

«ανοιχτών οικονομιών», το εθνικό στοιχείο παραμένει και ευνοεί τη διαφοροποίηση στη δυνατότητα και ικανότητα ανάπτυξης καινοτομιών κάθε χώρας ή άλλης χωρικής μονάδας.

4.4 Τοπική γνώση και τοπική μάθηση

Παρά το γεγονός ότι η μελέτη της φύσης, της δημιουργίας και της λειτουργίας του τοπικού καινοτομικού συστήματος απαιτεί την λεπτομερή ανάλυση όλων των στοιχείων που αναφέρθηκαν παραπάνω, στο πλαίσιο της συγκεκριμένης θεματικής κρίνεται απαραίτητο να δοθεί έμφαση στον παράγοντα που σχετίζεται με την ύπαρξη και την ανάπτυξη της τοπικής γνώσης και μάθησης. Δεν θα ήταν υπερβολή να αναφερθεί ότι η διάσταση της τοπικής γνώσης και μάθησης αποτελεί την καρδιά του τοπικού καινοτομικού συστήματος, αλλά και κάθε καινοτομικού συστήματος, ενώ ταυτόχρονα συνδέεται άμεσα και αναπόσπαστα και με την έννοια και τη διαδικασία της τεχνολογικής εξέλιξης.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι το επίπεδο της τοπική μάθησης εξαρτάται και διαμορφώνεται κάτω από τις επιρροές της τοπικής ικανότητας μάθησης. Οι συνθήκες μάθησης σε τοπικό επίπεδο καθορίζονται με τη σειρά τους από τους εξής δύο παράγοντες: α) τους τοπικούς και εθνικούς εκπαιδευτικούς θεσμούς μάθησης (πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα και ινστιτούτα κλπ.) και β) το επίπεδο της οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής κλπ. κατάστασης της περιφέρειας.

Η έρευνα και η διάχυση της πληροφορίας αποτελούν, χωρίς αμφιβολία, τη βάση για την ανάπτυξη σε μία οικονομία «εντάσεως γνώσης». Στη σύγχρονη οικονομική ανάλυση και με βάση το μοντέλο της τοπικής-ενδογενούς ανάπτυξης που έχει επικρατήσει τα τελευταία χρόνια, η γνώση και η ικανότητα διάδοσής της (δηλαδή η πληροφόρηση) έχουν αποκτήσει τέτοια σημασία, ώστε να θεωρούνται από πολλούς σαν ανεξάρτητος συντελεστής παραγωγής, με τουλάχιστον ίση αξία με τους φυσικούς πόρους και την εργασία.⁸ Είναι γεγονός, λοιπόν, ότι στο σημερινό πλαίσιο της παραγωγικής δραστηριότητας το επίπεδο παροχής της πληροφόρησης, καθώς και η ταχύτητα διάδοσής της αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την επιβίωση και την ανάπτυξη τόσο των επιχειρήσεων όσο και των περιφερειών που κινούνται μέσα σε συνθήκες ανταγωνισμού.

Πανεπιστήμια, ερευνητικά ινστιτούτα αλλά και ερευνητικές μονάδες, μέσα στο οργανωτικό πλαίσιο των επιχειρήσεων ή των βιομηχανιών αλλά και σε επίπεδο περιφέρειας, διαδραματίζουν αποφαστικό ρόλο στη διαδικασία της τοπικής

⁸ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο συγγραφέας Peter Drucker: «Η γνώση είναι ο κρίσιμος συντελεστής παραγωγής. Αυτή η γνώση ενσαρκώνεται με δύο τρόπους: όταν εφαρμόζεται σε υπάρχοντα προϊόντα ονομάζεται παραγωγικότητα. Όταν εφαρμόζεται στο νέο λέγεται καινοτομία». (<http://www.knet.gr/articles/interviews/druckerview.htm>).

οικονομικής ανάπτυξης. Κατά συνέπεια, οι διάφορες περιφέρειες οφείλουν να βρουν τρόπους και μέσα προκειμένου να αντλήσουν τα θετικά στοιχεία της γνώσης και της πληροφόρησης, της καινοτομίας και των νέων τεχνολογιών και να τα εφαρμόσουν σε επίπεδο επιχείρησης και γενικότερα στο ευρύτερο πεδίο της παραγωγής. Κάτι τέτοιο είναι σαφές ότι συνδέεται άμεσα με την αποτελεσματική αξιοποίηση των υφιστάμενων φυσικών και ανθρώπινων πόρων και με την ανάπτυξη νέων αγαθών και υπηρεσιών.

Στη συνέχεια θα γίνει αναφορά σε ένα αναπτυξιακό μοντέλο που σχετίζεται άμεσα με τα νέα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα στο πλαίσιο της έντασης του ανταγωνισμού σε διεθνές επίπεδο και έχει να κάνει με τη συμβολή και της αξία της τοπικής γνώσης. Το μοντέλο αυτό είναι γνωστό ως μοντέλο των «μαθητευόμενων περιφερειών» (learning regions)⁹ και αναφέρεται σε εκείνες τις περιφέρειες οι οποίες -για διάφορους λόγους- παρουσιάζουν χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης σε σχέση με άλλες περιφέρειες και προσπαθούν μέσω της ενίσχυσης της τοπικής γνώσης και μάθησης να βελτιώσουν τη θέση τους και να ανταποκριθούν με επιτυχία στις διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες της παγκόσμιας οικονομίας.

4.5 Το μοντέλο των «μαθητευόμενων περιφερειών»

Τα τελευταία χρόνια, θέματα που σχετίζονται με τις έννοιες της καινοτομίας, της μεταφοράς τεχνολογίας και της ύπαρξης υποδομής που σχετίζεται με τη γνώση στις περιφέρειες που βρίσκονται σε μία συνεχή διαδικασία μάθησης (learning regions) απασχολούν πλήθος επιστημόνων, επιχειρηματιών, πολιτικών καθώς και δημοσιογράφων.

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας έχει πλέον καταστεί σαφές το γεγονός ότι οι περιφέρειες, ως πρότυπο χωρικής μονάδας, κατέχουν σημαντικό ρόλο σε θέματα γνώσης, μάθησης, τεχνολογίας και τεχνογνωσίας. Ουσιαστικά, αποτελούν δέκτες και αποθηκευτές γνώσεων και ιδεών, ενώ παράλληλα προσφέρουν το καταλληλότερο περιβάλλον ή την υποδομή για την εισροή και την αναπαραγωγή της γνώσης. Τέλος, αντιπροσωπεύουν με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο την

⁹ Βλέπε: Boekema, F., Morgan, K., Bakkers, S. and Rutten, R. (2000, Chapter 1)

ανάγκη για σύνδεση των πανεπιστημίων και άλλων εκπαιδευτικών οργανισμών με την παροχή εφαρμοσμένης έρευνας σε επίπεδο κοινωνίας.

Αναλυτικότερα, το μοντέλο των «μαθητευόμενων περιφερειών» στηρίζεται στην ιδέα ότι η οικονομική ανάπτυξη εξαρτάται και καθορίζεται από το επίπεδο της καινοτομικής ικανότητας, ενώ η καινοτομία με τη σειρά της εξαρτάται από τη δυνατότητα δημιουργίας, διάδοσης και πρακτικής εφαρμογής της γνώσης. Ωστόσο, οι διαδικασίες της γνώσης και της μάθησης συχνά συνδέονται με την έννοια και τη διάσταση του χώρου και συνεπώς με τις περιφέρειες και στην προκειμένη περίπτωση με τις λεγόμενες «learning regions».

Τα στοιχεία που συνθέτουν την έννοια της «μαθητευόμενης περιφέρειας» είναι τα εξής:

- γνώση
- μάθηση
- καινοτομία
- δίκτυα υποδομών και συνεργασιών
- ερευνητικά ινστιτούτα και εκπαιδευτικοί οργανισμοί
- χώρος.

Από τα παραπάνω αποδεικνύεται ότι η οικονομία σήμερα δεν στηρίζεται πλέον στο κεφάλαιο και την εργασία ή τουλάχιστον μόνο σε αυτά. Η οικονομική ανάπτυξη στηρίζεται στη γνώση και στη συνεχή διαδικασία απόκτησής της. Και όπως ήδη αναφέρθηκε, η γνώση αποτελεί πια το σημαντικότερο συντελεστή παραγωγής, με την έννοια ότι διαμορφώνει συγκεκριμένες ικανότητες και δεξιότητες, ενώ η μάθηση την πιο σημαντική διαδικασία, μέσω της οποίας δημιουργείται γνώση. Στη συνέχεια του Κεφαλαίου γίνεται μία προσπάθεια να αναλυθούν καθένα από τα στοιχεία που αναφέρθηκαν παραπάνω και συνθέτουν την έννοια της «μαθητευόμενης περιφέρειας».

4.6 Καινοτομία, Γνώση και Ανταγωνιστικό Πλεονέκτημα

Η καινοτομία, ως έννοια και ως πρακτική εφαρμογή, δεν σχετίζεται μονάχα με την τεχνολογία. Αντιθέτως, η διάσταση της καινοτομίας περιλαμβάνει βελτιώσεις σε τεχνολογικό επίπεδο, δηλαδή σε ό,τι αφορά τον τρόπο και την μέθοδο του να γίνεται κάτι. Ταυτόχρονα, σχετίζεται με αλλαγές στα προϊόντα, στις μεθόδους παραγωγής,

διανομής και marketing. Στην πράξη, η καινοτομία είναι μία διαδικασία που συμβαίνει αργά και σταδιακά και όχι απότομα και ριζοσπαστικά. Είναι το αποτέλεσμα οργανωμένης έρευνας και ανάπτυξης καθώς και της διαδικασίας μάθησης, ενώ απαιτεί την πραγματοποίηση επενδύσεων για την ανάπτυξη δεξιοτήτων και γνώσης.

Σε επίπεδο επιχείρησης θα πρέπει να αναφερθεί ότι η καινοτομία δεν είναι απλώς μία διαδικασία εντός των λειτουργικών της ορίων με σκοπό την επίλυση τυχόν προβλημάτων που αυτή αντιμετωπίζει. Απεναντίας, η καινοτομία αναφέρεται στην παραγωγή καινούργιας γνώσης και πληροφόρησης προκειμένου να διαμορφωθεί εκ νέου και με καταλληλότερες βάσεις το ευρύτερο περιβάλλον της επιχείρησης.¹⁰

Η χρήση νέας τεχνολογίας (ή αλλιώς γνώσης) ή η χρήση παλιάς γνώσης με νέους τρόπους συντελεί στην ανάπτυξη καινοτομικής δράσης, η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε οικονομική ανάπτυξη. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Schumpeter,¹¹ η οικονομική ανάπτυξη δεν είναι τίποτε άλλο από το αποτέλεσμα νέων συνδυασμών. Ένας παράγοντας που οδηγεί κλασικά σε οικονομική ανάπτυξη, και θεωρείται μάλιστα ως μία βασική μορφή καινοτομικής δραστηριότητας, είναι η δημιουργία συγκριτικού-ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος σε επίπεδο επιχείρησης και κατ' επέκταση σε επίπεδο περιφέρειας.¹²

Είναι σαφές το γεγονός ότι η ανταγωνιστικότητα είναι μία έννοια που σχετίζεται με τη διαδικασία της εξειδίκευσης. Έτσι, όσον αφορά τις επιχειρήσεις είναι λογικό ότι δεν μπορούν να παρουσιάζουν τον ίδιο βαθμό επιτυχίας και αποτελεσματικότητας σε όλα τα επιμέρους τμήματα που σχετίζονται με τη λειτουργία τους. Αυτό σημαίνει ότι είναι αναγκασμένες εκ των πραγμάτων να επιλέξουν τόσο

¹⁰ Κρίνεται σκόπιμο να διεκρινισθεί εδώ το γεγονός ότι στην παρούσα μελέτη κάθε αναφορά γίνεται σε επίπεδο περιφέρειας. Ωστόσο, τα ίδια δεδομένα ισχύουν και σε επίπεδο επιχείρησης, δηλαδή κάθε μεμονωμένης επιχείρησης η οποία λειτουργεί μέσα στα χωρικά όρια μιας περιφέρειας. Η μικρή αναφορά που προηγήθηκε στο κείμενο είχε ως βάση την επιχείρηση με στόχο να γίνει πιο σαφής ο διαχωρισμός αυτός.

¹¹ Βλέπε: Schumpeter, J. (1926) *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung: eine Untersuchung uber Unternehmengewinn, Kapital, Kredit, Zins und den Konjunkturzyklus*, in Boekema, F., Morgan, K. Bakkers, S. and Rutten, R. (2000) *Knowledge, Innovation and Economic Growth, The Theory and Practice of Learning Regions*, UK and USA, Edward Elgar (Chapter 1, p. 4).

¹² Η θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος στηρίζεται στην υπόθεση ότι οι περιφέρειες αποκτούν ειδίκευση στην παραγωγή ορισμένων προϊόντων και στην προσφορά ορισμένων υπηρεσιών. Η εξειδίκευση αυτή και ο καταμερισμός της παραγωγής των περιφερειών οφείλεται στη διαφορετική δομή του παραγωγικού δυναμικού κάθε περιφέρειας, που της εξασφαλίζει συγκριτικά πλεονεκτήματα απέναντι στις υπόλοιπες περιφέρειες. Με την εφαρμογή της αρχής του συγκριτικού πλεονεκτήματος, κάτω από συνθήκες ελεύθερου εμπορίου, κάθε περιφέρεια πρέπει να ειδικεύεται στην παραγωγή των αγαθών που έχει τη δυνατότητα να παράγει σχετικά φθηνά και πρέπει να εισάγει τα προϊόντα που για την παραγωγή τους οι άλλες περιφέρειες έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα. Βλέπε: Κόνσολας, (1997).

την αγορά όσο και τον κλάδο μέσα στα οποία θα ενεργοποιηθούν. Μάλιστα, επειδή οι τεχνολογικές αλλαγές παρουσιάζονται με πολύ γρήγορους ρυθμούς, οι επιχειρήσεις πρέπει να εξειδικευθούν σε δραστηριότητες και τεχνολογίες που να τους εξασφαλίζουν συνεχώς τη διατήρηση του ανταγωνιστικού τους πλεονεκτήματος.

Συνεπώς, ο αποδοτικότερος και αποτελεσματικότερος τρόπος για να αποκτήσει και κυρίως για να διατηρήσει μια επιχείρηση το ανταγωνιστικό της πλεονέκτημα είναι να φροντίσει να δημιουργήσει σταδιακά νέα γνώση. Αυτή η δυναμική διαδικασία της δημιουργίας γνώσης αποτελεί το κλειδί της καινοτομίας, ενώ τα αποτελέσματά της θα υλοποιηθούν μέσα από τη μορφή νέων προϊόντων, υπηρεσιών, παραγωγικών διαδικασιών κλπ.

Αξίζει εδώ να αναφερθεί ότι το συγκριτικό πλεονέκτημα διακρίνεται σε δύο κατηγορίες: χαμηλής ισχύος και υψηλής ισχύος.¹³ Το συγκριτικό πλεονέκτημα χαμηλής ισχύος αναφέρεται σε αυτό που μπορεί εύκολα κάποιος ανταγωνιστής να μιμηθεί ή να υιοθετήσει και βασίζεται στους εξής παράγοντες: α) κόστος εργασίας, β) διαθεσιμότητα σε πρώτες ύλες, γ) παρουσία οικονομιών κλίμακας και δ) χρήση τεχνολογίας. Από την άλλη μεριά, το συγκριτικό πλεονέκτημα υψηλής τεχνολογίας είναι εκείνο που δεν μπορεί εύκολα να αντιγραφεί και να υιοθετηθεί από τρίτους, που απαιτεί μεγαλύτερη προσπάθεια για να αποκτηθεί, αλλά ταυτόχρονα έχει μεγάλη διάρκεια και θέτει σε ισχύ δυναμικές διαδικασίες οικονομικής ανάπτυξης. Οι παράγοντες που συμβάλλουν στην απόκτησή του είναι: α) η διαδικασία παραγωγής τεχνολογίας, β) η διαφοροποίηση του προϊόντος ή η παραγωγή πρωτότυπων προϊόντων και υπηρεσιών, γ) η ισχύς της μάρκας και δ) οι σχέσεις που αναπτύσσει η επιχείρηση με τους πελάτες της.

Από τα παράπανω, καθίσταται σαφές ότι για να διατηρήσει μία περιφέρεια το ανταγωνιστικό της πλεονέκτημα θα πρέπει να συνειδητοποιήσει το ρόλο και την αξία που έχει η παραγωγή τεχνολογίας και κατά συνέπεια η διαμόρφωση των κατάλληλων συνθηκών για την ανάπτυξη τοπικής γνώσης και μάθησης.

¹³ Βλέπε: Boekema, F., Morgan, K., Bakkers, S and Rutten, R. (2000, Chapter 1).

4.7 Καινοτομία και Δίκτυα

Στη διαδικασία ενίσχυσης της τοπικής γνώσης και της τοπικής μάθησης μπορεί να συμβάλλει αποφασιστικά και δυναμικά και ένας επιπλέον παράγοντας, ο οποίος σχετίζεται με τη δημιουργία δικτύων τεχνολογικής συνεργασίας ανάμεσα στις διάφορες περιφέρειες, στις επιχειρήσεις μιας περιφέρειας, στους προμηθευτές και χρήστες τεχνολογίας, στον πρωτογενή τομέα και στη βιομηχανία, στις τοπικές και πολυεθνικές επιχειρήσεις, στις επιχειρήσεις και τις ερευνητικές μονάδες.

Πολλοί είναι εκείνοι που υποστηρίζουν ότι τα δίκτυα συμβάλλουν δυναμικά στη διαμόρφωση καινοτομιών, καθώς μια περιφέρεια δεν είναι σε θέση από μόνη της να κατέχει σημαντικούς αναπτυξιακούς πόρους και πηγές. Συγκεκριμένα, η διαδικασία ανάπτυξης καινοτομικής δραστηριότητας απαιτεί τη δραστηριοποίηση ταυτόχρονα των εσωτερικών και εξωτερικών πόρων που διαθέτει μια επιχείρηση, αλλά οι εξωτερικοί πόροι¹⁴ δραστηριοποιούνται μονάχα μέσα από σχέσεις δικτύων. Άλλωστε, ένα βασικό χαρακτηριστικό των δικτύων είναι οι οικονομίες κλίμακας που δημιουργούνται στο πεδίο της παραγωγής¹⁵ και συμβάλλουν στην ενίσχυση του δυναμισμού και της ευελιξίας των επιχειρήσεων στις ανταγωνιστικές συνθήκες της αγοράς.¹⁶

Επομένως, άμεση συνέπεια της ανάγκης για εξειδίκευση και για ύπαρξη απόθεματος πόρων είναι η δημιουργία, η οργάνωση και η λειτουργία δικτύων που να προσαρμόζονται γρήγορα και εύκολα στις διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς. Άλλωστε, η «προσαρμογή» είναι η λέξη κλειδί στο μοντέλο της

¹⁴ Οι εξωτερικοί πόροι μιας επιχείρησης έχουν να κάνουν με τη δυνατότητα που υπάρχει να αναπτυχθούν σχέσεις με πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα κλπ. και κατά συνέπεια την προοπτική σύνδεσης της παραγωγής με την έρευνα, την ύπαρξη της απαραίτητης φυσικής και τεχνικής υποδομής, τη δικτύωση με άλλες επιχειρήσεις ή και με άλλες περιφέρειες κλπ.

¹⁵ Με την έννοια «οικονομίες κλίμακας» στην παραγωγή ενός προϊόντος γίνεται λόγος για τη διαδικασία μείωσης του κατά μονάδα κόστους καθώς αυξάνεται το μέγεθος της μονάδας παραγωγής. Ουσιαστικά, οικονομίες κλίμακας υπάρχουν όταν η μεγαλύτερη μονάδα μπορεί να παράγει με χαμηλότερο κόστος. Οι οικονομίες παραγωγής αποτελούν μία ειδικότερη κατηγορία των οικονομιών κλίμακας και πηγάζουν από διάφορες πηγές: α) από αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, οι οποίες ονομάζονται οικονομίες εργασίας, β) από εξοικονομήσεις στη χρησιμοποίηση του κεφαλαίου, που ονομάζονται οικονομίες κεφαλαίου και γ) από εξοικονομήσεις που συνδέονται με την εφεδρική δυναμικότητα και τα αποθέματα και ονομάζονται οικονομίες αποθεμάτων ή στοχαστικές οικονομίες κλίμακας. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλέπε: Πάκος (1997, Κεφ. 2)

¹⁶ Τα δίκτυα, όπως ήδη αναφέρθηκε, διευκολύνουν τη διάχυση της τεχνογνωσίας και των καινοτομιών. Ταυτόχρονα, επιτρέπουν στις επιχειρήσεις να αντλούν από τη συσσωρευμένη γνώση και τεχνογνωσία όλων αυτών των επιχειρήσεων που συμμετέχουν σε αυτά. Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι τα δίκτυα συχνά δημιουργούν νέα γνώση ή καινοτομίες, όπως στην περίπτωση της Silicon Valley στις ΗΠΑ και στην ονομαζόμενη «Τρίτη Ιταλία», όπου οι μικρές επιχειρήσεις δεν μπορούσαν να παράγουν ενεργώντας από μόνες τους.

«μαθητευόμενης περιφέρειας» που περιγράφηκε παραπάνω. Οι περιφέρειες έχουν την ανάγκη να συνεργάζονται μεταξύ τους προκειμένου να συνδυάσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τους συντελεστές παραγωγής και τις διάφορες ειδικεύσεις τους. Έτσι, μία οικονομία που βασίζεται στο μοντέλο της γνώσης είναι στην ουσία μία οικονομία που βασίζεται στην ύπαρξη δικτύων συνεργασίας, μέσω των οποίων επιτυγχάνεται η ανάπτυξη καινοτομικής δραστηριότητας.

Ωστόσο, είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι τα δίκτυα από μόνα τους και αυτόματα δεν είναι σε θέση ούτε να βελτιώσουν το επίπεδο της τοπικής γνώσης, ούτε να παράγουν καινοτομίες, ούτε να διαμορφώνουν και να διατηρούν το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Έτσι, σε επίπεδο επιχείρησης απαιτείται να υπάρχει ή να δημιουργηθεί ένα υψηλό επίπεδο εμπιστοσύνης και αφοσίωσης ανάμεσα στους εργαζόμενους της και κυρίως ανάμεσα στους εργαζόμενους και στα υψηλά διευθυντικά στελέχη της επιχείρησης,¹⁷ να διαμορφωθεί δηλαδή ένα υψηλό πρότυπο επιχειρηματικής συμπεριφοράς,¹⁸ που θα αντανakλά κατά συνέπεια τα θετικά στοιχεία και σε επίπεδο περιφέρειας.

4.8 Ο ρόλος των ερευνητικών και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην ενίσχυση της τοπικής γνώσης και της καινοτομικής δραστηριότητας

Μία αναφορά θα πρέπει να γίνει και στον καταλυτικό ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν τα διάφορα ερευνητικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα και ινστιτούτα στη διαδικασία ενίσχυσης της καινοτομικής δραστηριότητας και κατά συνέπεια της τοπικής γνώσης και μάθησης. Πρόκειται ίσως για μία διαδικασία που εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο διαμόρφωσης και λειτουργίας των δικτύων συνεργασίας που

¹⁷ Τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η διαμόρφωση ενός τέτοιου κλίματος αρμονικής συνύπαρξης και συνεργασίας είναι πολλά και σημαντικά. Αρχικά, εξοικονομείται χρόνος και κόπος καθώς είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικό και ασφαλές το να μπορεί κανείς να στηρίζεται στο λόγο του συναδέλφου του. Επίσης, προσδίδει ένα αίσθημα ασφάλειας και σιγουριάς και μετριάξει τον κίνδυνο της αβεβαιότητας, ενώ ταυτόχρονα προσφέρει μεγαλύτερη δυνατότητα για μάθηση αφού η εισροή πληροφοριών είναι πολύ μεγαλύτερη.

¹⁸ Τα υψηλά επίπεδα εμπιστοσύνης, καθώς και το υψηλό πρότυπο επιχειρηματικής συμπεριφοράς αποτελούν στοιχεία που συνθέτουν το κοινωνικό κεφάλαιο. Η έλλειψη, ωστόσο, κοινωνικού κεφαλαίου μπορεί να συμβάλλει στην ερμηνεία ενός από τα βασικά προβλήματα της Ε.Ε., το οποίο σχετίζεται με την αδυναμία της εύκολης μετατροπής της επιστημονικής και τεχνικής γνώσης σε εμπορικά επιτυχημένα προϊόντα και υπηρεσίες. Το πρόβλημα αυτό στην ουσία έχει να κάνει με την αδυναμία μεταφοράς τεχνολογίας από το εργαστήριο στη βιομηχανία, από τη μία επιχείρηση στην άλλη και από τη μία περιφέρεια στην άλλη. Πρόκειται κυρίως για πρόβλημα δικτύωσης και όχι τόσο για πρόβλημα τεχνολογίας.

περιγράφηκε παραπάνω, ωστόσο κρίνεται αναγκαίο να γίνει εδώ μια ειδική και συμπληρωματική μνεία.

Η συνεργασία των επιχειρήσεων και γενικότερα της βιομηχανίας με τα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα μέσα σε μία περιφέρεια έχει αποδειχθεί ότι μπορεί να βοηθήσει αποφασιστικά στη διαδικασία της τεχνολογικής αναβάθμισης της περιφέρειας. Άλλωστε, όλες οι αναπτυγμένες περιφέρειες που στοχεύουν στην ενδυνάμωση και βελτίωση των τεχνολογικών τους ικανοτήτων έχουν την τάση να υιοθετούν μια εξωστρεφή πολιτική και να συνάπτουν συμφωνίες συνεργασίας. Η έρευνα και τεχνολογία (E&T) αποτελεί το πιο τυπικό παράδειγμα τέτοιων συνεργασιών.¹⁹

Αντιθέτως, στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο του χάσματος ή κενού ανάμεσα στην παραγωγική διαδικασία και την έρευνα. Αυτό σημαίνει ότι μονάχα ένα πολύ μικρό ποσοστό επιχειρήσεων στις περιφέρειες αυτές αναπτύσσει συνεργασία με εγχώρια τεχνολογικά ινστιτούτα, κυρίως τεχνολογικά κέντρα και πανεπιστήμια, με στόχο την τεχνολογική τους αναβάθμιση.

Οι ερευνητικοί οργανισμοί, λοιπόν, έχουν ως στόχο να συνεισφέρουν στην ενίσχυση της βιομηχανικής τεχνολογικής ανάπτυξης, μέσω διαδικασιών όπως η εκπαίδευση, η ειδίκευση, η έρευνα και ανάπτυξη, η τεχνολογία, η καινοτομική δράση, η παροχή πληροφοριών κλπ. Ο ρόλος τους έγκειται στο ότι βοηθούν τις επιχειρήσεις στην προσπάθειά τους να αναπτύξουν τις δεξιότητες και τη γνώση τους, με την έννοια ότι συμβάλλουν στην επιμόρφωση του προσωπικού και των στελεχών των επιχειρήσεων σε νέες τεχνολογίες. Τέλος, στις προσδοκίες για κλείσιμο του τεχνολογικού κενού που περιγράφηκε παραπάνω, η απάντηση έρχεται μέσα από τη διασύνδεση των ερευνητικών μονάδων με τις επιχειρήσεις και τη συνεργασία τους, τη διάχυση των αποτελεσμάτων της έρευνας, καθώς και τη δημιουργία βάσεων πληροφόρησης για θέματα καινοτομίας και ανάπτυξης.

¹⁹ Παλάσκας, Θ. (1998) 'Τεχνολογία -- παραγωγή: Μια τόσο μακρινή απουσία...', *Βιομηχανική Οικονομική Θεώρηση*, Φεβρουάριος, Αθήνα, σ. 144-147.

4.9 Ο παράγοντας «χώρος»

Η μεταβλητή του χώρου αποκτά συνεχώς μεγαλύτερη σημασία στη συνάρτηση της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας. Ακόμα και στο ζήτημα της ενίσχυσης της τοπικής γνώσης και μάθησης η διάσταση του χώρου παίζει σημαντικό ρόλο. Η απόσταση, έτσι, μιας περιφέρειας από τα δίκτυα συνεργασίας ή από τα ερευνητικά κέντρα μπορεί να επηρεάσει την ποιότητα αλλά και την ποσότητα των παρεχόμενων προς αυτήν πληροφοριών.

Όσο μεγαλύτερη είναι η απόσταση αυτή τόσο πιο δύσκολο θα είναι το έργο της προώθησης της τοπικής γνώσης και το αντίστροφο. Δεν θα ήταν υπερβολή να συνδεθεί η έννοια της απόστασης από τα δίκτυα συνεργασίας με τις δύο μορφές τεχνολογικής γνώσης που αναλύθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο, αυτές της κωδικοποιήσιμης και μη κωδικοποιήσιμης γνώσης. Κάτι τέτοιο έχει να κάνει με το βαθμό στον οποίο καθένα από τα δύο αυτά είδη τεχνολογικής γνώσης μπορεί να μεταφερθεί από άτομο σε άτομο και από τόπο σε τόπο.²⁰

Ωστόσο, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η δυνατότητα διάχυσης της γνώσης αποτελεί μία διαδικασία πολύπλοκη, η οποία επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό και από το ευρύτερο 'περιβάλλον' μιας περιφέρειας. Η έννοια του περιβάλλοντος αφορά το οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό κλπ. επίπεδο της εκάστοτε περιφέρειας και το κατά πόσο αυτό έχει τη δυνατότητα να συμβάλλει στην προώθηση της τοπικής γνώσης και μάθησης ή παρέχει τις ευκαιρίες για την ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών.

²⁰ Ειδική και εκτενής αναφορά για την κωδικοποιήσιμη και μη κωδικοποιήσιμη τεχνολογική γνώση έχει προηγηθεί στο Κεφάλαιο 2. Εδώ θα μπορούσε να γίνει μια μικρή επισήμανση με τη μορφή υπενθύμισης, σύμφωνα με την οποία η κωδικοποιήσιμη γνώση παρουσιάζει υψηλό βαθμό κινητικότητας και συνεπώς μπορεί εύκολα να μεταβιβαστεί, να διαδοθεί, να κωδικοποιηθεί και να καταγραφεί, ενώ η μη κωδικοποιήσιμη γνώση παρουσιάζει υψηλό βαθμό τοπικότητας, δεν προσφέρεται σε αντικειμενική καταγραφή και αποκτάται μέσα από ασυνείδητες διαδικασίες.

Κεφάλαιο 5. Περιφερειακή Ανάπτυξη και Καινοτομία

5.1 Εισαγωγή

Στο παρόν Κεφάλαιο θα μελετηθεί η σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στην περιφερειακή ανάπτυξη και στην καινοτομία, δηλαδή στο ρόλο που μπορεί να έχει η εισαγωγή και η χρησιμοποίηση της καινοτομίας και γενικότερα η προώθηση της τεχνολογικής και καινοτομικής δραστηριότητας στο επίπεδο ανάπτυξης μιας περιοχής ή μιας περιφέρειας. Απαραίτητο κρίνεται, δηλαδή, να γίνει μία αναφορά στις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες η καινοτομία οδηγεί σε περιφερειακή ανάπτυξη και συνεπώς σε μείωση των ανισοτήτων σε αντίστοιχο χωρικό επίπεδο, καθώς και στον τρόπο με τον οποίο οι περιφέρειες είναι σε θέση να ενσωματώσουν νέες τεχνολογίες και να επωφεληθούν από αυτές.

Αρχικά, θα γίνει λόγος για το πρότυπο περιφερειακής ανάπτυξης που έχει επικρατήσει τις τελευταίες δεκαετίες, καθώς και για τις συνθήκες που επέβαλλαν την αλλαγή του προηγούμενου προτύπου ανάπτυξης σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Στη συνέχεια, θα γίνει μία αναφορά στους παράγοντες που επιβάλλουν την εφαρμογή της τεχνολογίας ως πρωταρχικό μέλημα κάθε ευημερούσας περιφέρειας, αλλά και στα εμπόδια που προκύπτουν κατά την προσπάθεια εφαρμογής της. Μάλιστα, η παρουσίαση των χαρακτηριστικών των αναπτυγμένων και των λιγότερων αναπτυγμένων χωρών θα βοηθήσει στην κατανόηση των ευκολιών ή των δυσκολιών που προκύπτουν αναφορικά με την ενίσχυση και προώθηση της τεχνολογικής δράσης σε κάθε περίπτωση.

Τέλος, θα γίνει λόγος για τους τεχνολογικούς και καινοτομικούς εκείνους παράγοντες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μέσα άσκησης περιφερειακής πολιτικής για την αντιμετώπιση του περιφερειακού προβλήματος και την άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων. Τέτοιοι παράγοντες έχουν να κάνουν με τις διάφορες μορφές συγκεντρώσεων δραστηριοτήτων υψηλής τεχνολογίας, όπως π.χ. οι τεχνοπόλεις, τα τεχνολογικά και επιστημονικά πάρκα, τα κέντρα καινοτομιών κλπ. Παράλληλα, είναι σημαντική η αναφορά και σε παράγοντες όπως η μικρομεσαία επιχείρηση (ΜΜΕ) και η νέα τεχνολογία.

5.2 Το πέρασμα από το πρότυπο της πολικής ανάπτυξης στο πρότυπο της ενδογενούς - τοπικής ανάπτυξης

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 είχε ήδη αναπτυχθεί η «θεωρία των πόλων ανάπτυξης» στο πλαίσιο μιας προσπάθειας για την ανάλυση της χωρικής διάρθρωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων και την εφαρμογή μέτρων πολιτικής για τη λύση των περιφερειακών προβλημάτων σε αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες.¹ Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, η χωρική συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων σε ένα αστικό κέντρο που το περιβάλλει μία προβληματική ή καθυστερημένη περιοχή θα έχει σαν αποτέλεσμα να αυξήσει το εισόδημα ολόκληρης της περιοχής.

Πιο συγκεκριμένα, «ο περιφερειακός πόλος ανάπτυξης είναι ένα σύνολο από βιομηχανίες εγκατεστημένες σε μία αστική περιοχή, οι οποίες παροτρύνουν την περαιτέρω ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας σε ολόκληρη τη ζώνη επιρροής της».² Η θεωρία των πόλων ανάπτυξης δίνει έμφαση στην έννοια της «προωθητικής βιομηχανίας» ως ένα συγκρότημα βιομηχανιών που ταυτίζεται με τον πόλο ανάπτυξης ή τον πυρήνα του και στο πλαίσιο της οποίας οι διάφοροι κλάδοι παραγωγής αναπτύσσονται με γρήγορο ρυθμό, εκσυγχρονίζονται τεχνολογικά και διαχέουν το υψηλό επίπεδο της τεχνολογικής τους αποτελεσματικότητας.

Οι βασικοί παράγοντες πάνω στους οποίους βασίστηκε το πρότυπο της πολικής ανάπτυξης υπήρξαν οι οικονομίες κλίμακας, η ύπαρξη μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων και η καθετοποίηση της παραγωγής. Ωστόσο, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 άρχισε να ασκείται έντονη κριτική σε αυτό το μοντέλο ανάπτυξης, ιδιαίτερα μάλιστα λόγω των προβλημάτων και των αλληπάλληλων αλλαγών που επέφερε η παγκόσμια κρίση των βιομηχανικά αναπτυγμένων χωρών.³ Συνειδητοποιείται πλέον ότι η αποκλειστική εφαρμογή της πολιτικής αυτής δεν αποτελεί πια *a priori* πανάκεια για τη λύση όλων των περιφερειακών προβλημάτων. Έτσι, αρχίζουν να διαμορφώνονται σταδιακά νέες θεωρίες και πρακτικές που θα αποτελέσουν τη βάση για το πρότυπο της ενδογενούς ολοκληρωμένης ανάπτυξης.

¹ Ο πρώτος που διατύπωσε την έννοια του «πόλου ανάπτυξης» ήταν ο Γάλλος οικονομολόγος Fr. Perroux το 1955.

² Boudeville, J. (1966) Problems of Regional Economic Planning, Edinburgh στο Κόνσολας (1997, 167).

³ Η αναφορά αυτή έχει να κάνει κυρίως με τις πετρελαϊκές (οικονομικές και ενεργειακές) κρίσεις του 1973.

Το πρότυπο αυτό στηρίζεται στην ισόρροπη ανάπτυξη όλων των χωρικών μονάδων, χωρίς τη συγκέντρωση οικονομικών δραστηριοτήτων και πληθυσμού σε ορισμένα μόνο αστικά κέντρα, μέσω της αξιοποίησης των τοπικών πλεονεκτημάτων και της ενεργοποίησης του ενδογενούς δυναμικού των περιοχών. Έμφαση δίνεται σε έννοιες όπως η ευέλικτη εξειδίκευση, οι νέες τεχνολογίες, οι τεχνοπόλεις, τα επιστημονικά πάρκα, η αειφόρος ανάπτυξη, η τοπική ή «εκ των κάτω» ανάπτυξη. Για την επίτευξη των στόχων του επιδιώκεται η ανάπτυξη της βιομηχανίας υψηλής τεχνολογίας και η ενσωμάτωση καινοτομιών που θα επιτρέψουν καλύτερες αποδόσεις σε τοπικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Η υιοθέτηση του νέου αυτού μοντέλου ανάπτυξης οδήγησε αφενός στην προσαρμογή παλαιότερων στρατηγικών περιφερειακής ανάπτυξης στις νέες συνθήκες, αφετέρου στην εμφάνιση νέων στρατηγικών σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Στις στρατηγικές αυτές, λοιπόν, πρωταρχικό ρόλο παίζουν παράγοντες όπως η αναβάθμιση του ενδογενούς δυναμικού, η πληροφόρηση, η έρευνα και ανάπτυξη, η ενίσχυση των καινοτομιών, οι ΜΜΕ, η οργάνωση τοπικών δικτύων συνεργασίας, οι υποδομές, η συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στις αναπτυξιακές διαδικασίες κλπ. Συμπερασματικά, η ευελιξία και η ανάπτυξη υψηλής τεχνολογίας⁴ θεωρούνται τα δύο βασικά συστατικά της επιτυχημένης εφαρμογής του προτύπου της τοπικής ανάπτυξης.

5.3 Παράγοντες που επιβάλλουν την εφαρμογή τεχνολογίας

Η αλλαγή του προτύπου της περιφερειακής ανάπτυξης που περιγράφηκε παραπάνω αποδεικνύει τη σημασία της τεχνολογικής εξέλιξης στη διαδικασία της ανάπτυξης σε επίπεδο χώρας ή περιφέρειας. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η καινοτομική ικανότητα κάθε οικονομίας σχετίζεται με την ικανότητά της να προσαρμόζεται σε κάθε τεχνολογική αλλαγή, προκειμένου να αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό που προκαλεί το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης. Η έρευνα, η

⁴ Η ανάπτυξη υψηλής τεχνολογίας συνίσταται στην άμεση εξάρτηση της παραγωγικής δραστηριότητας από την τεχνολογία, στις αυξημένες δαπάνες που διατίθενται για έρευνα, στο σχεδιασμό νέων προϊόντων ή διαδικασιών παραγωγής, στην πραγματοποίηση επενδύσεων υψηλού επιχειρηματικού κινδύνου, στην ύπαρξη εξειδικευμένου και εκπαιδευμένου επιστημονικού και τεχνικού προσωπικού κλπ.

τεχνολογική ανάπτυξη και η καινοτομία αποτελούν τα βασικά συστατικά της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας.

Ουσιαστικά, υπάρχει μια σειρά από παράγοντες οι οποίοι επιτάσσουν την εφαρμογή της τεχνολογίας ως άμεση και βασική προτεραιότητα στο πλαίσιο της άσκησης περιφερειακής πολιτικής. Οι παράγοντες αυτοί θα μπορούσαν να μελετηθούν σε δύο διαφορετικά επίπεδα δραστηριοποίησης: σε επίπεδο επιχείρησης και σε επίπεδο περιφέρειας στο σύνολό της.

Σε επίπεδο μεμονωμένης επιχείρησης, οι κυριότεροι λόγοι που ωθούν τις επιχειρήσεις στην εισαγωγή τεχνολογίας και στην ανάπτυξη καινοτομιών είναι -κατά σειρά προτεραιότητας- η αύξηση της παραγωγικότητας, η εισαγωγή τεχνολογικά αρτιότερου μηχανολογικού εξοπλισμού, η οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας μέσω ποιοτικών ελέγχων και πληροφόρησης σχετικά με τα δεδομένα της αγοράς, καθώς και ο σχεδιασμός νέων ή τεχνολογικά βελτιωμένων προϊόντων.⁵ Τέλος, δύο ακόμη παράγοντες που προσδιορίζουν τις ανάγκες των επιχειρήσεων σε τεχνολογία και καινοτομία είναι το είδος των αγορών μέσα στις οποίες λειτουργούν, καθώς και η δυνατότητα ενημέρωσης πάνω σε θέματα που τις αφορούν άμεσα (π.χ. οι στρατηγικές των ανταγωνιστών, οι αλλαγές στη ζήτηση, οι νέες τεχνολογικές δυνατότητες κλπ.).

Οι τεχνολογίες που θεωρούνται σημαντικές για την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων μιας περιοχής είναι α) τεχνολογίες που σχετίζονται με την παραγωγή (διαχείριση και εξοικονόμηση ενέργειας, εφαρμογή αυτοματισμών και πληροφορικής στη διαδικασία παραγωγής), β) τεχνολογίες που σχετίζονται με τα προϊόντα (ανάπτυξη και σχεδιασμός νέων προϊόντων, έλεγχος ποιότητας, αυτοματοποίηση παραγωγής), γ) τεχνολογίες που σχετίζονται με τη συνεργασία και τα δίκτυα επιχειρήσεων (δίκτυα και υποδομές τηλεπικοινωνίας, συστήματα παραγγελίας και παράδοσης, ενημέρωση από τους καταναλωτές, θεσμικοί μηχανισμοί επιχειρηματικής συνεργασίας) και δ) τεχνολογίες που σχετίζονται με την επιμόρφωση και συμβολή

⁵ Από τα παραπάνω στοιχεία θετικό συμπέρασμα είναι ότι οι επιχειρήσεις αναγνωρίζουν καταρχήν την ανάγκη απόκτησης τεχνολογίας και τεχνογνωσίας. Οι ανάγκες αυτές προσανατολίζονται, κατά κύριο λόγο, στην παραγωγή και αφορούν θέματα παραγωγικότητας, μηχανολογικού εξοπλισμού και οργάνωσης της παραγωγής και, κατά δεύτερο λόγο, στην ανάπτυξη του προϊόντος. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τη γενικότερη εικόνα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που τείνουν περισσότερο στην ανάπτυξη της παραγωγής και λιγότερο στην ανάπτυξη προϊόντος. (European Commission 1994). Ωστόσο, σε ορισμένες επιχειρήσεις εκφράζονται και ανάγκες που αφορούν τη βελτίωση, την ανάπτυξη ή την προώθηση του προϊόντος. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, είτε αφορά την παραγωγή είτε το προϊόν, γεγονός είναι ότι οι ανάγκες ανταποκρίνονται σε μια γενικότερη τάση αναβάθμισης της παραγωγικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων.

των εργαζομένων (συστήματα συνεχούς επιμόρφωσης, κύκλοι ποιότητας, σύνδεση εκπαίδευσης και παραγωγής).

Τέλος, σε επίπεδο περιφέρειας οι παράγοντες που επιβάλλουν την εισαγωγή και εφαρμογή της τεχνολογίας και οι οποίοι συμβάλλουν στην άνοδο του τεχνολογικού επιπέδου και της ανταγωνιστικότητας του παραγωγικού συστήματος είναι: α) η ανάγκη να ενισχυθεί η εξαγωγική δραστηριότητα της περιφέρειας, β) η αντιμετώπιση των προβλημάτων ανταγωνισμού με άλλες περιφέρειες (προβλήματα παραγωγικότητας, κόστους παραγωγής, ποιότητας ή καινοτομίας προϊόντων, καταλληλότητας υποδομών) και γ) η ενίσχυση ή η δημιουργία βασικών υποδομών για τη στήριξη των επιχειρήσεων (βιομηχανικές περιοχές, κέντρα καινοτομίας, αναπτυξιακές εταιρίες, όμιλοι εξαγωγών, γραφεία συμβούλων, ινστιτούτα) και γενικότερα η πραγματοποίηση έργων υποδομής.

Ουσιαστικά, οι στρατηγικοί προσανατολισμοί και οι προτεραιότητες αναφορικά με την υποστήριξη της τεχνολογικής και καινοτομικής δραστηριότητας, είτε σε επίπεδο επιχείρησης είτε σε επίπεδο περιφέρειας, μπορούν να ορισθούν ως εξής:

- Η αύξηση των διαθέσιμων πόρων των επιχειρήσεων για έρευνα και ανάπτυξη είτε από κεφάλαια επιχειρηματικού κινδύνου είτε από πόρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Επιδεικτικές εφαρμογές τεχνολογιών ώστε να γίνουν κατανοητά τα οφέλη τους και να αυξηθεί η επένδυση σε E&TA των επιχειρήσεων.
- Η ενίσχυση των τεχνολογικών ικανοτήτων του ανθρώπινου προσωπικού, η επιμόρφωση σε νέες τεχνολογίες και στη διαχείριση της καινοτομίας και των επενδύσεων.
- Η ενίσχυση της πρόσβασης των επιχειρήσεων σε εξωτερικές πηγές τεχνολογίας (αγορά τεχνολογίας, σχέσεις με άλλες επιχειρήσεις και δημιουργία δικτύων συνεργασίας, συνεργασία με ΑΕΙ και ερευνητικά κέντρα,⁶ προσέλκυση σε μία περιοχή δραστηριοτήτων έντασης τεχνολογίας)
- Η ενίσχυση της ενδοπεριφερειακής προσφοράς τεχνολογίας μέσω της διεύρυνσης της περιφερειακής αγοράς τεχνολογικών υπηρεσιών και προϊόντων.

⁶ Η μεταφορά τεχνολογίας αναφέρεται ως τεχνολογική ανταλλαγή όταν είναι το αποτέλεσμα της συνεργασίας μεταξύ των διαφόρων επιχειρήσεων και ως διάδοση τεχνολογίας όταν πραγματοποιείται μέσω της συνεργασίας επιχειρήσεων και ερευνητικών κέντρων.

5.4 Εμπόδια που παρατηρούνται στην προσπάθεια εφαρμογής τεχνολογίας

Η μεταφορά και διάχυση της τεχνολογίας, καθώς και η διαδικασία της καινοτομικής ανάπτυξης στις επιχειρήσεις και γενικότερα σε περιφερειακό επίπεδο αποτελεί μία δραστηριότητα η οποία έχει μεγάλο «κόστος» εφαρμογής. Αυτό σημαίνει ότι πρόκειται για μία διαδικασία ιδιαίτερα πολύπλοκη, η επιτυχία της οποίας εξαρτάται από πολλούς παράγοντες και κυρίως από το επίπεδο ανάπτυξης κάθε περιφέρειας.⁷ Κατά συνέπεια, προβλήματα σχετικά με τη δυνατότητα ανάπτυξης τεχνολογικής δραστηριότητας παρουσιάζονται κυρίως στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες.

Τα σημαντικότερα εμπόδια αναφορικά με την ανάπτυξη καινοτομιών μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες:

- Οικονομικοί παράγοντες, όπως π.χ. η ανάληψη υπερβολικών οικονομικών κινδύνων, το πολύ υψηλό κόστος καινοτομίας, η έλλειψη κατάλληλων χρηματοδοτικών πηγών.⁸
- Παράγοντες που αφορούν κυρίως την επιχείρηση, όπως π.χ. οργανωτικές δυσκαμψίες, έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού, έλλειψη πληροφόρησης για την τεχνολογία, έλλειψη πληροφόρησης για τις αγορές.
- Παράγοντες που αφορούν στο περιβάλλον, όπως π.χ. συμμόρφωση σε κανονισμούς και προδιαγραφές, έλλειψη ανταπόκρισης πελατών σε νέα προϊόντα.

Η παραπάνω κατηγοριοποίηση είναι ενδεικτική, καθώς αρκετοί από τους παράγοντες αυτούς θα μπορούσαν να ενταχθούν σε περισσότερες από μία κατηγορίες. Για παράδειγμα, η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού μπορεί να οφείλεται είτε σε αδυναμία της επιχείρησης είτε σε προβλήματα της αγοράς εργασίας. Κάτι ανάλογο ισχύει και για τους παράγοντες που αφορούν στις πληροφορίες.

Ωστόσο, να σημειωθεί εδώ ότι η έλλειψη καινοτομικής δραστηριότητας σε επιχειρήσεις δεν οφείλεται μόνο στην ύπαρξη εμποδίων, αλλά και σε άλλους παράγοντες. Αυτοί οι παράγοντες θα μπορούσαν να αναζητηθούν τόσο στο

⁷ Ο ρυθμός ανάπτυξης κάθε περιφέρειας καθώς και ένα σύνολο από χαρακτηριστικά στοιχεία συντελούν στο διαχωρισμό των περιφερειών σε αναπτυγμένες και λιγότερο αναπτυγμένες. Είναι σαφές ότι ο βαθμός ευκολίας με τον οποίο μπορεί η καινοτομική δραστηριότητα να μεταφερθεί και να ενσωματωθεί στα δεδομένα κάθε τόπου θα είναι πολύ μεγαλύτερος στις περιφέρειες εκείνες που διαθέτουν την απαραίτητη υποδομή, δηλαδή στις αναπτυγμένες περιφέρειες.

⁸ Αναφορικά με τους οικονομικούς παράγοντες να σημειωθεί εδώ ότι τα διάφορα εθνικά προγράμματα έχουν την τάση να εξυπηρετούν περισσότερο τις μεγάλες επιχειρήσεις, ενώ οι μικρότερες επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν προβλήματα πρόσβασης σε τέτοιου είδους χρηματοδοτήσεις.

εσωτερικό της επιχείρησης, όπως π.χ. στην κουλτούρα της επιχείρησης ή στην περιοδικότητα της καινοτομικής συμπεριφοράς που ενδέχεται να παρουσιάζει, όσο και σε χαρακτηριστικά της αγοράς, όπως η έλλειψη σημαντικής πίεσης από τον ανταγωνισμό που θα ανάγκαζε τις επιχειρήσεις να καινοτομούν.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι τα εμπόδια οικονομικής φύσης είναι και τα πιο σημαντικά που έχουν να αντιμετωπίσουν οι επιχειρήσεις, και ιδιαίτερα οι επιχειρήσεις μικρού μεγέθους. Ο σημαντικός αυτός ρόλος που διαδραματίζουν τα οικονομικά εμπόδια υποδηλώνει ότι το μεγαλύτερο τελικά εμπόδιο για την ανάπτυξη καινοτομιών είναι ότι το προσδοκώμενο ποσοστό κέρδους – συνυπολογίζοντας και τον κίνδυνο – δεν είναι αρκετά υψηλό ώστε να ενθαρρύνει την ανάπτυξή τους.⁹

5.5 Τεχνολογικοί παράγοντες άσκησης περιφερειακής πολιτικής

Από την ανάλυση που προηγήθηκε είναι φανερό ότι η αντιμετώπιση του περιφερειακού προβλήματος επιβάλλει την ανάπτυξη, την εφαρμογή και τη διάχυση της τεχνολογίας, καθώς και την ενίσχυση της καινοτομικής δραστηριότητας. Οι τεχνολογικοί παράγοντες που μπορούν να βοηθήσουν στην άσκηση μιας οργανωμένης και επιτυχημένης περιφερειακής πολιτικής που θα στοχεύει στην αντιμετώπιση των περιφερειακών ανισοτήτων και θα συμβάλλουν ταυτόχρονα στην κάλυψη του τεχνολογικού χάσματος μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων περιφερειών είναι αρκετοί.

Στη συγκεκριμένη ενότητα ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στους εξής τρεις παράγοντες: α) στη νέα τεχνολογία και την ανάγκη εφαρμογής της, β) στις τεχνοπόλεις και γ) στη μικρομεσαία επιχείρηση.

5.5.1 Η Νέα Τεχνολογία

Αποτελεί κοινή διαπίστωση της επιστημονικής έρευνας και της πολιτικής πρακτικής ότι η ενίσχυση της τεχνολογικής προόδου, με μέσα προσέλκυσης επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας, προωθεί με ταχύτερους ρυθμούς τη διαδικασία

⁹ Βλέπε: Υπουργείο Ανάπτυξης, Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (2001, Κεφ. 2).

της περιφερειακής ανάπτυξης. Η νέα τεχνολογία αναπτύσσεται σε δύο πεδία: στο πεδίο των πρωτότυπων ιδεών και εφευρέσεων και στο πεδίο των εφαρμογών τους, με την πραγματοποίηση καινοτομικών δραστηριοτήτων (πρωταρχική εφαρμογή της καινοτομίας και διάχυση της εφαρμογής της σε άλλα σημεία του χώρου).

Οι συνδυασμοί των μέτρων περιφερειακής πολιτικής που προωθούν τη νέα και υψηλή τεχνολογία είναι πολλοί και σχηματοποιούνται, κατά περίπτωση, ανάλογα α) με τους επιδιωκόμενους αντικειμενικούς σκοπούς σε κάθε περιφέρεια και β) με το καινοτομικό περιβάλλον, το οποίο καθορίζεται από τη διαθέσιμη υποδομή και το βαθμό εκσυγχρονισμού του θεσμικού πλαισίου στήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Η φύση της νέας τεχνολογίας εξαλείφει σε μεγάλο βαθμό τους τοπικούς και γεωγραφικούς περιορισμούς, δημιουργώντας νέα δεδομένα και προοπτικές για τις περιφέρειες σε ευρύτερο οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Οι νέες τεχνολογίες παρέχουν σε άτομα και επιχειρήσεις μεγαλύτερη ελευθερία στην επιλογή του τόπου εγκατάστασής τους, με αποτέλεσμα την άρση της απομόνωσης και την παροχή ευκαιριών ανάπτυξης, ιδιαίτερα για απομακρυσμένες και δύσκολα προσπελάσιμες περιφέρειες (ορεινές, νησιωτικές) που ως τώρα δεν είχαν ευνοηθεί από τα υπάρχοντα δίκτυα υποδομών. Ταυτόχρονα, προσφέρουν τη δυνατότητα για προώθηση συνεργασιών σε διαπεριφερειακό και διεθνικό επίπεδο, νέων ευκαιριών απασχόλησης και οικονομικής δραστηριότητας, καθώς και εξασφάλιση ίσων ευκαιριών στις επερχόμενες εξελίξεις.

Εντούτοις, διάφοροι προβληματισμοί εγείρονται σχετικά με το κατά πόσο οι νέες τεχνολογίες θα μειώσουν ή θα εντείνουν τις περιφερειακές ανισότητες. Ο κίνδυνος εμφάνισης ενός νέου είδους γεωγραφικών ανισοτήτων που αφορούν τη διαθεσιμότητα των περιφερειών με τις απαιτούμενες τεχνολογικές υποδομές και τον εξοπλισμό, αλλά και τη δυνατότητα δημιουργικής αξιοποίησής τους δεν είναι εντελώς αβάσιμος. Ο τρόπος με τον οποίο θα εφαρμοστούν οι σχεδιαζόμενες παρεμβάσεις, τόσο από την πλευρά της κεντρικής διοίκησης, όσο και ο βαθμός ετοιμότητας των περιφερειακών διοικήσεων να ανταπεξέλθουν στις προκλήσεις του νέου ανταγωνισμού αποτελούν ορισμένα από τα κύρια σημεία για την αποφυγή μιας τέτοιας προοπτικής.

Γενικότερα, η διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος ικανοποιητικού επιπέδου ζωής και η βελτίωση της υποδομής αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση χωροθετικού προσανατολισμού των επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας. Η χωρική διάσταση της

περιφερειακής τεχνολογικής πολιτικής ολοκληρώνεται με την ίδρυση των Τεχνοπόλεων και των Τεχνολογικών Πάρκων.

5.5.2 Οι Τεχνοπόλεις ως μέσο άσκησης περιφερειακής πολιτικής

Οι τεχνοπόλεις θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως μία μορφή συγκέντρωσης δραστηριοτήτων υψηλής τεχνολογίας.¹⁰ Πρόκειται για την πιο χαρακτηριστική περίπτωση σύνδεσης «παραγωγικού βιομηχανικού χώρου-έρευνας και εκπαίδευσης και πολιτιστικών δραστηριοτήτων».¹¹ Ως στόχο τους έχουν την αποκέντρωση της έρευνας και ανάπτυξης, την αξιοποίηση του τοπικού ερευνητικού δυναμικού, τη διάχυση της τεχνολογίας και των καινοτομιών στις τοπικές επιχειρήσεις και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων υψηλής τεχνολογίας. Στην περίπτωση αυτή δημιουργείται ένα δίκτυο μεταξύ πανεπιστημίων, ερευνητικών κέντρων και επιχειρήσεων σε επιλεγμένα αστικά κέντρα, που αποτελούν τις έδρες τους.

Οι τεχνοπόλεις συμβάλλουν στην αναδιάρθρωση της οικονομίας των αναπτυσσόμενων περιφερειών και στην ανάκαμψη των φθινουσών, καθώς προωθούν την αντικατάσταση των παραδοσιακών κλάδων με νέους δυναμικούς κλάδους υψηλής τεχνολογίας. Η τεχνόπολη είναι ένα από τα μέσα, ίσως το σημαντικότερο, στη διαδικασία διάχυσης της νέας τεχνολογίας, στη διαδικασία της «καινοτομικής» βιομηχανικής ανάπτυξης και τελικά στη διαδικασία μεγιστοποίησης της οικονομικής ευημερίας.

Η τεχνόπολη μπορεί να οριστεί ως ένα σύνολο στο οποίο εντάσσονται δραστηριότητες, που τείνουν στη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας των σχέσεων

¹⁰ Οι βασικές μορφές συγκεντρώσεων δραστηριοτήτων υψηλής τεχνολογίας, εκτός από τις τεχνοπόλεις, είναι οι εξής:

α) Κέντρα Καινοτομιών: μικρές μονάδες Ε&ΤΑ εγκατεστημένες σε πανεπιστημιακούς χώρους που παρέχουν υπηρεσίες μέσω της ανάπτυξης νέων προϊόντων.
β) Επιστημονικά Πάρκα: οριοθετημένοι, οργανωμένοι χώροι όπου συνεργάζονται πανεπιστήμια, φορείς Ε&ΤΑ και ιδιωτικές επιχειρήσεις με σκοπό την παραγωγή προϊόντων υψηλής τεχνολογίας.
γ) Τεχνοπόλοι και Τεχνολογικά Πάρκα: συμπλέγματα κέντρων Ε&ΤΑ, μονάδων παραγωγής προϊόντων υψηλής τεχνολογίας και επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών σε οριοθετημένες περιοχές με προσεγμένο φυσικό περιβάλλον και ευρύ φάσμα αστικών εξυπηρετήσεων.
δ) ΒΙ.ΠΕ. Υψηλής Στάθμης: τυπικές βιομηχανικές περιοχές χωρίς σαφή σχέση με την υψηλή τεχνολογία που φιλοξενούν μη ρυπαίνουσα βιομηχανία.
ε) Πάρκα Επιχειρήσεων και Εμπορικά Πάρκα: περιοχές με περιβάλλον υψηλής ποιότητας, όπου κυριαρχούν δραστηριότητες υψηλής ειδίκευσης και συνυπάρχουν βιομηχανία, εμπόριο και υπηρεσίες. (Χριστοφάκης, 2001 – Κεφ. 5).

¹¹ Κόνσολας, Ν. (1992) Η προοπτική των Τεχνοπόλεων στην Ελλάδα, *Τόπος, Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετών*, τομ. 5.

έρευνας και επιχειρήσεων, με σκοπό την προώθηση της αναπτυξιακής διαδικασίας και μέσω τη νέα «καινοτομική» τεχνολογία.¹²

Η Silicon Valley είναι η πρώτη τεχνόπολη που δημιουργήθηκε το 1951 από τον καθηγητή Frederik Terman με στόχο να ενισχυθούν τα οικονομικά του Πανεπιστημίου του Stanford. Σήμερα λειτουργούν γύρω στις 750 τεχνολόγες σε όλον τον κόσμο, οι οποίες διακρίνονται ανάλογα με το βαθμό ανάπτυξης κάθε χώρας και τις σχέσεις μεταξύ πανεπιστημίων, ερευνητικών ιδρυμάτων, επιχειρήσεων και χρηματοδοτικών οργανισμών. Η τεχνόπολη, ως μέσο της αναπτυξιακής στρατηγικής, προσελκύει μη μολύνουσες και μη οχλούσες βιομηχανίες που χρησιμοποιούν υψηλής εξειδίκευσης προσωπικό και τεχνολογίες αιχμής και προσφέρει το υπόβαθρο πραγμάτωσης δημιουργικών ιδεών και χρηματοδότησης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών υψηλού κινδύνου.

Τα κριτήρια που θέτει η Διεθνής Ένωση Τεχνολόγων προκειμένου να χαρακτηρίσει ένα χώρο συγκέντρωσης δραστηριοτήτων υψηλής τεχνολογίας ως τεχνόπολη είναι τα εξής:

- η τυπική και λειτουργική σχέση με πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα.
- ο σχεδιασμός και η ενθάρρυνση ίδρυσης και ανάπτυξης βιομηχανιών βασισμένων στη γνώση.
- η ύπαρξη διοικητικής λειτουργίας που μεριμνά ενεργά για τη μεταβίβαση τεχνολογίας και επιχειρηματικών εμπειριών στους εγκατεστημένους φορείς στην τεχνόπολη.

Τέλος, οι ομάδες επιχειρήσεων που εγκαθίστανται στις τεχνολόγες είναι οι εξής:

- επιχειρήσεις που δημιουργούνται από τα αξιοποιήσιμα αποτελέσματα των ερευνών στα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά ινστιτούτα και εκείνες που επιδιώκουν να λειτουργούν κοντά σε ερευνητικά κέντρα και σε άλλες επιχειρήσεις νέας τεχνολογίας.
- επιχειρήσεις «ερευνητικών υπηρεσιών», όπως τηλεπικοινωνίες, software, κ.ά. που τις προσφέρουν στις εγκατεστημένες επιχειρήσεις υψηλής τεχνολογίας.
- ομοειδείς επιχειρήσεις, κυρίως πολυεθνικές, που παρακολουθούν από κοντά την παραγωγική διαδικασία προϊόντων νέας τεχνολογίας και είναι έτοιμες να αξιοποιήσουν ή να συνεργαστούν σε μια μικρή ή μεγάλη εφεύρεση, που

¹² Κόνσολας, Ν. (1997)

επηρεάζει το κόστος ή διευρύνει τις χρήσεις των προϊόντων και αναπτύσσει τις αγορές.

- επιχειρήσεις παραδοσιακών κλάδων που χρησιμοποιούν νέα τεχνολογία στη διαδικασία παραγωγής, αξιοποιούν τοπικά προϊόντα ή ανθρώπινο δυναμικό υψηλής ειδίκευσης.
- εμπορικές επιχειρήσεις και επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών, οι οποίες δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας, ωθούν το εκπαιδευτικό σύστημα να προσαρμοστεί στις ανάγκες τους, κινητοποιούν τους τοπικούς φορείς και ανεβάζουν το επίπεδο της τεχνολογικής στάθμης της περιφέρειας.

Έχει ήδη αναφερθεί ότι οι τεχνοπόλεις αποτελούν μία μορφή συγκέντρωσης δραστηριοτήτων υψηλής τεχνολογίας. Ωστόσο, η εγκατάσταση αυτών των δραστηριοτήτων δεν μπορεί να γίνει σε οποιαδήποτε περιφέρεια. Για την προσέλκυσή τους αλλά και για την ενίσχυση των παραγωγικών δραστηριοτήτων έρευνας και ανάπτυξης, δεν αρκεί μονάχα η δημιουργία κάποιας μορφής συγκροτήματος δραστηριοτήτων υψηλής τεχνολογίας σε μια περιφέρεια. Πέρα από την υποδομή και την οργάνωση του συγκεκριμένου χώρου, σημαντικό ρόλο παίζουν επίσης και ορισμένοι άλλοι παράγοντες, οι οποίοι πηγάζουν κυρίως ενδογενώς.¹³

Έτσι, οι παράγοντες που πρέπει να διαθέτει μία περιφέρεια για να προσελκύσει δραστηριότητες υψηλής τεχνολογίας χωρίζονται σε τρεις βασικές κατηγορίες:

- α) στην υποδομή μέσα στο χώρο του Τεχνολογικού Συγκροτήματος
- β) στην υποδομή της ευρύτερης περιοχής, που επηρεάζει άμεσα την ανάπτυξη και λειτουργία του συγκεκριμένου χώρου και
- γ) στην άυλη υποδομή.

¹³ Οι παράγοντες αυτοί λειτουργούν συμπληρωματικά και ενδεχομένως αποκλειστικά κατά την επιλογή του τόπου εγκατάστασης μίας δραστηριότητας υψηλής τεχνολογίας.

5.5.3 Οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (ΜΜΕ)

Ένας από τους βασικούς άξονες της στρατηγικής που οφείλει να ακολουθεί κάθε περιφέρεια για τη στήριξη των διαδικασιών ενεργοποίησης της ενδογενούς ανάπτυξης είναι η δημιουργία και ενίσχυση μικρομεσαίων επιχειρήσεων.¹⁴ Γενικά, η επιτυχία της περιφερειακής τεχνολογικής πολιτικής στηρίζεται αναμφισβήτητα στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις υψηλής τεχνολογίας, αλλά και στη δυνατότητα σύνδεσης των επιχειρήσεων αυτών με τα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα της κάθε περιφέρειας.

Δύο είναι οι βασικοί λόγοι ένταξης της μικρομεσαίας επιχείρησης στα νέα μέσα της περιφερειακής πολιτικής: η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και η παραγωγή προϊόντων που ικανοποιούν την άμεση ζήτηση ή ενσωματώνουν καινοτομικές ιδέες. Παράλληλα, οι ΜΜΕ βελτιώνουν το επιχειρησιακό περιβάλλον, καθώς οι εργαζόμενοι διατηρούν μεταξύ τους καλές σχέσεις και φροντίζουν για τη διατήρηση της ανταγωνιστικής θέσης της επιχείρησης σε υψηλό επίπεδο. Το γεγονός αυτό, βέβαια, ενισχύεται και από ένα από τα πλέον τυπικά χαρακτηριστικά της ΜΜΕ που είναι ο οικογενειακός χαρακτήρας σε επίπεδο ιδιοκτησίας και διοίκησης.

Όσον αφορά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν τη σημασία των ΜΜΕ, αυτά είναι α) η μεγαλύτερη ευελιξία τους και β) η ικανότητα για ταχεία προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς σε σχέση με τις μεγάλες επιχειρήσεις καθώς και η ανταπόκρισή τους στην καινοτομία. Έτσι, η μικρομεσαία επιχείρηση έχει τη δυνατότητα να διαφοροποιεί πολύ γρήγορα την παραγωγή της και να αντιμετωπίζει τον κίνδυνο από κάποια παραγωγική της πρωτοβουλία με πιο αποτελεσματικούς τρόπους.

Η μικρομεσαία επιχείρηση αποτελεί κύριο μέσο προώθησης της τοπικής ανάπτυξης, καθώς και έναν από τους σημαντικότερους πόλους ενσωμάτωσης και διάχυσης της τεχνολογίας σε περιφερειακό επίπεδο. Διευκολύνει τη μεταφορά πόρων ανάμεσα στους κλάδους παραγωγής και συχνά αποτελεί μείζονα πηγή καινοτομίας, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο την αύξηση του αναπτυξιακού δυναμικού της οικονομίας. Μάλιστα, με την ενίσχυση της τοπικής επιχειρηματικότητας και την

¹⁴ Για τον προσδιορισμό του μεγέθους μιας επιχείρησης το βασικό κριτήριο που χρησιμοποιείται είναι ο αριθμός των εργαζομένων της. Για το χαρακτηρισμό μίας επιχείρησης ως μικρομεσαία, το όριο στην Ε.Ε. ήταν μέχρι πριν λίγα χρόνια οι 500 απασχολούμενοι. Από το 1992 όμως άρχισε να χρησιμοποιείται στα περισσότερα προγράμματα το όριο των 250 απασχολούμενων, ενώ για τις πολύ μικρές επιχειρήσεις το όριο είναι 10 απασχολούμενοι.

αύξηση της απασχόλησης μειώνει το ποσοστό ανεργίας στην περιφέρεια και συνεπώς το ποσοστό μετανάστευσης του εργατικού δυναμικού.

Μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Κοινότητας αποδεικνύουν ότι οι ΜΜΕ ενσωματώνουν τεχνολογικές αλλαγές σε προϊόντα και διαδικασίες παραγωγής και έχουν τις περισσότερες πιθανότητες να επιβιώσουν κάτω από δύσκολες συνθήκες και να συμμετάσχουν σε συνεργασίες με άλλες επιχειρήσεις και ερευνητικούς οργανισμούς, προκειμένου να αξιοποιήσουν τα αποτελέσματα της επιστημονικής έρευνας.¹⁵

Ταυτόχρονα, η μικρή κλίμακα παραγωγής και συνεπώς η μικρή επιχείρηση ενισχύεται σημαντικά σε αρκετούς κλάδους τις τελευταίες δεκαετίες από τις αλλαγές που πραγματοποιούνται στα καταναλωτικά πρότυπα. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται μία σταδιακή απομάκρυνση από τη μαζική κατανάλωση με αποτέλεσμα η παραγωγή να προσανατολίζεται σε διαφοροποιημένα προϊόντα και υπηρεσίες. Η εμφάνιση αυτής της μορφής ζήτησης έδωσε σημαντική ώθηση στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων μικρής κλίμακας που ειδικεύονται στην παραγωγή προϊόντων με διακριτή ταυτότητα και υψηλή ποιότητα.¹⁶

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα υποστηρίζει την ανάπτυξη των ΜΜΕ με μία σειρά προγραμμάτων για την ενίσχυσή τους σε τοπικό επίπεδο, καθώς προωθούν την οικονομική και κοινωνική συνοχή και δημιουργούν καινοτομικό περιβάλλον στις φθνίσουσες και καθυστερημένες περιφέρειές της. Άλλωστε, δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι ΜΜΕ τείνουν να συγκεντρώνονται στις περισσότερες προνομιούχες περιφέρειες των χωρών της Ε.Ε., ενώ στις πτωχότερες περιφέρειες είναι σχετικά ολιγάριθμες.¹⁷

Η αντιμετώπιση των ανισορροπιών αυτών πρέπει να ενταχθεί στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης για περιφερειακή ανάπτυξη, στην οποία θα λαμβάνονται επίσης υπόψη η τομεακή κατανομή των ΜΜΕ και ο βαθμός στον οποίο συμμετέχουν στους πλέον δυναμικούς κλάδους. Ωστόσο, η δυνητική συμβολή των

¹⁵ Βλέπε: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1994, Κεφ. 2.3)

¹⁶ Πάκος (2002, σελ. 5)

¹⁷ Ο ρόλος των ΜΜΕ είναι σημαντικός για τις οικονομίες των χωρών-μελών της Ε.Ε. Περίπου 68 εκατομμύρια άτομα στις χώρες-μέλη της Κοινότητας απασχολούνται σε ΜΜΕ. Οι επιχειρήσεις που απασχολούν μέχρι 250 άτομα αντιπροσωπεύουν στις αρχές της δεκαετίας του 1990 το 98% περίπου του συνόλου των επιχειρήσεων της Ένωσης και πάνω από το 70% της απασχόλησης, ενώ οι πολύ μικρές επιχειρήσεις (μέχρι 9 εργαζομένους) κάλυπταν πάνω από το 90% του συνόλου των μικρομεσαίων επιχειρήσεων σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ε.Ε. (Λευκή Βίβλος, 1993). Επιπλέον, ο αριθμός των ΜΜΕ στις χώρες της Ε.Ε. αυξάνεται συνεχώς τα τελευταία χρόνια. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 η δημιουργία νέων ΜΜΕ αυξάνεται σταθερά σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Κοινότητα με καθαρό ρυθμό 3% ετησίως.

MME στην ανάπτυξη και διάχυση νέων τεχνολογιών εξαρτάται και από άλλες συνθήκες, όπως είναι η διαθεσιμότητα παροχής υπηρεσιών στήριξης καθώς και οι σχέσεις τους με μεγάλες επιχειρήσεις και τα μεταξύ τους δίκτυα συνεργασίας.¹⁸

¹⁸ Παρά τις γενικευμένες απόψεις που παρουσιάστηκαν παραπάνω, κρίνεται σκόπιμο να παρουσιαστεί και ο αντίλογος όσον αφορά το ρόλο και τη σπουδαιότητα των MME στην προώθηση της καινοτομικής δραστηριότητας. Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι οι μεγάλες επιχειρήσεις μπορούν να είναι περισσότερο καινοτόμες, διότι διαθέτουν αρκετά υλικά πλεονεκτήματα που τους εξασφαλίζει το μέγεθός τους. Ανάμεσα σε αυτά εξέχουσα θέση κατέχει η δυνατότητα πρόσβασής τους σε περισσότερες χρηματοδοτικές πηγές που τους εξασφαλίζουν καινοτομικό πλεονέκτημα. Ωστόσο, να σημειωθεί ότι το πιο μέγεθος επιχείρησης είναι το ιδανικότερο εξαρτάται και από μία σειρά άλλων παραγόντων, όπως π.χ. η χώρα, ο κλάδος παραγωγής, η χρονική περίοδος (ακόμα και στην ίδια βιομηχανία). Για παράδειγμα, στα πρώτα στάδια εφαρμογής μιας νέας τεχνολογίας τον έλεγχο κατέχει καλύτερα η μικρή επιχείρηση, ενώ όταν «ωριμάσει» η τεχνολογία μπορεί να την εκμεταλλευθεί πιο αποδοτικά η μεγάλη επιχείρηση. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, οι επιχειρήσεις (μικρές ή μεγάλες) παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και διάχυση της τεχνολογίας. Η επιτυχημένη καινοτομική δράση στηρίζεται στη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα σε μικρές και μεγάλες επιχειρήσεις, π.χ. η στενή σχέση μιας βιομηχανίας και των προμηθευτών της επιταχύνει την ανάπτυξη της καινοτομίας. Βλέπε: Jacobson, D. and Andreosso – O' Callaghan, B. (1996).

Κεφάλαιο 6. Οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ενίσχυση της καινοτομικής δραστηριότητας και την αντιμετώπιση της τεχνολογικής ανισότητας στα κράτη-μέλη της.

6.1 Εισαγωγή

Όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, η πολύπλευρη κρίση της δεκαετίας του 1970 σε συνδυασμό με την παγκοσμιοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων, το άνοιγμα των αγορών και τη στενότερη διασύνδεση των διαφόρων περιοχών σε διεθνές επίπεδο, οδήγησε στη διαμόρφωση ενός διαφορετικού αναπτυξιακού προτύπου στον ευρωπαϊκό χώρο. Στόχος του νέου αυτού προτύπου είναι η επίτευξη μιας πιο ισορροπημένης ανάπτυξης, καθώς και η ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής της Κοινότητας, μέσω της προώθησης της τοπικής - ενδογενούς ανάπτυξης των περιοχών του ευρωπαϊκού χώρου.

Ωστόσο, η διατήρηση και ενίσχυση της συνοχής, μέσα από το σεβασμό και την αξιοποίηση της ιδιαιτερότητας κάθε περιοχής, είναι μία ελκυστική εκδοχή για την πορεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία όμως δεν είναι εύκολο να υλοποιηθεί. Από την άλλη μεριά, η Ε.Ε. τα τελευταία χρόνια έχει αποκτήσει μεγαλύτερο χωρικό προσανατολισμό στις πολιτικές της και υιοθετεί ολοένα και περισσότερες δράσεις, που αναφέρονται σε συγκεκριμένες περιοχές, προκειμένου να επιτευχθεί η ισόρροπη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη του Κοινοτικού Χώρου. Κάτι τέτοιο φαίνεται καθαρά τόσο από μέσα από τις τελευταίες μεταρρυθμίσεις της Κοινοτικής Περιφερειακής Πολιτικής, όσο και από την κατεύθυνση των δράσεων των διαφόρων πολιτικών της.

Πιο συγκεκριμένα, με τις διαρθρωτικές αλλαγές που δρομολογήθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1980, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην ενδογενή ανάπτυξη, τόσο σε θεσμικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο αναπτυξιακών πολιτικών και προγραμμάτων.¹ Οι πολιτικές και τα μέσα προώθησης της ενδογενούς ανάπτυξης ενισχύθηκαν στο πλαίσιο που διαμορφώθηκε με την υιοθέτηση της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης και την αναμόρφωση των Διαρθρωτικών Ταμείων, καθώς και με τις μεταρρυθμίσεις που έφερε η Συνθήκη του Μάαστριχτ.

¹ Οι βασικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προώθηση της τοπικής ανάπτυξης είναι: α) αξιοποίηση των υφιστάμενων χρηματοδοτικών μηχανισμών, β) έρευνα για τη διαμόρφωση νέων πολιτικών και προγραμμάτων και γ) ανταλλαγή πληροφόρησης και μεταφορά εμπειριών σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Μία σειρά μέτρων για την ενίσχυση και την υποστήριξη της συνοχής των κρατών-μελών της Ε.Ε. και την αντιμετώπιση των διαφόρων ανισοτήτων είναι η ενίσχυση των διαδικασιών έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης (Ε&ΤΑ), η ανάπτυξη καινοτομικής δραστηριότητας, η διάδοση των αποτελεσμάτων της έρευνας κλπ. Ενώ όμως η καινοτομία έχει αναδειχθεί σε σημαντικότερο παράγοντα του πλούτου και της ευημερίας των περιφερειών, ποσοτικά δεδομένα και ερευνητικές εκθέσεις τεκμηριώνουν την άνιση γεωγραφική κατανομή της τεχνολογικής και καινοτομικής προσπάθειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Πολλοί από τους παράγοντες που ευνοούν την προώθηση της καινοτομικής δράσης κατανέμονται άνισα ανάμεσα στις Ευρωπαϊκές περιφέρειες.²

Το τεχνολογικό χάσμα ανάμεσα σε αναπτυγμένες και λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες είναι πολλαπλάσιο του αντίστοιχου κοινωνικού και οικονομικού χάσματος. Οι πόροι για έρευνα και τεχνολογία, τα μεγάλα ερευνητικά ινστιτούτα, οι επιστήμονες που απασχολούνται στην έρευνα, συγκεντρώνονται σε ένα μικρό αριθμό περιοχών, στις λεγόμενες «νησίδες καινοτομίας», όπως Λονδίνο, Παρίσι, Στουτγκάρδη, Μόναχο, Λυόν, Γκρενόμπλ, Τουλούζη, Τορίνο, Μιλάνο. Στην ευρύτερη περιφέρεια της Ευρώπης, οι λιγостоί τεχνολογικοί πόροι συγκεντρώνονται στα μεγάλα μητροπολιτικά κέντρα και στις πρωτεύουσες των κρατών-μελών. Στην Ισπανία, την Ελλάδα και την Πορτογαλία το 60-90% της δημόσιας και ιδιωτικής δαπάνης για έρευνα και τεχνολογία συγκεντρώνεται στη Μαδρίτη, την Αθήνα και τη Λισαβόνα αντίστοιχα.³

6.2 Η κατάσταση της έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οι δείκτες της τεχνολογικής ανάπτυξης στην Ε.Ε. παρουσιάζουν σημαντικές χωροταξικές ανισότητες. Ο Πίνακας που ακολουθεί (Πίνακας 6.1) παρουσιάζει ορισμένους βασικούς προσδιοριστικούς δείκτες του επιπέδου τεχνολογικής ανάπτυξης στις διάφορες χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

² Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1994, Ενότητα 2.2).

³ Κομνηνός (1998, Κεφ. 10).

Πίνακας 6.1 Γεωγραφική πόλωση των παραγόντων της καινοτομίας

	Ελλάδα	Πορτογαλία	Ισπανία	Ιρλανδία	Δανία	Ολλανδία	Γαλλία	Γερμανία	Ευρώπη
ΑΕΠ κατά κεφαλή (1993)	49	60	76	78	106	109	109	117	100
Ανεργία % (1993)	7,8	4,9	21,3	18,4	10,6	8,2	10,3	7	10,4
Ακαθάριστη δαπάνη E&TA ως % του ΑΕΠ (1990)	0,47	0,5	0,87	0,91	1,54	2,06	2,42	2,81	2
Δαπάνη επιχειρήσεων για E&TA ως % του ΑΕΠ (1990)	0,1	0,12	0,52	0,55	0,85	1,11	1,48	2,02	1,3
Κυβερνητική δαπάνη E&TA ως % του προϋπολογισμού (1988)	0,6	0,98	2,19	0,98	2,28	2,5	6,91	4,11	3,24
Επιστήμονες E&TA ανά 1000 εργαζόμενους	1,4	1,1	2,2	5	3,8	4	5,1	5,9	4,2

Πηγή: Commission of European Community, 1994

Όπως παρατηρείται στον Πίνακα, οι περιφερειακές ανισότητες που σχετίζονται με τους παράγοντες της καινοτομίας (δαπάνη E&TA, ιδιωτική δαπάνη E&TA, αριθμός εργαζομένων E&TA) είναι πολύ μεγαλύτερες απ' ό,τι οι ανισότητες στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ). Με άλλα λόγια, το τεχνολογικό χάσμα είναι μεγαλύτερο από το χάσμα συνοχής. Μάλιστα, τα τέσσερα κράτη μέλη συνοχής της Κοινότητας (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Ιρλανδία) παρουσιάζουν επίπεδα δαπάνης σε E&TA που είναι δύο με τρεις φορές χαμηλότερα από το μέσο όρο της Κοινότητας. Το χάσμα σε όρους δαπάνης έρευνας και τεχνολογίας είναι 1 προς 6, ενώ σε όρους κατά κεφαλήν εισοδήματος είναι πολύ μικρότερο, 1 προς 2,5.⁴

Παράλληλα, η δαπάνη για E&TA στην Ελλάδα και την Πορτογαλία αντιστοιχεί στο 1/10 του Κοινοτικού μέσου όρου και είναι 15 με 20 φορές μικρότερη από την αντίστοιχη δαπάνη στη Γαλλία και τη Γερμανία. Στις ίδιες χώρες, η κρατική δαπάνη για έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη αντιστοιχεί στο 1/4 του Κοινοτικού μέσου όρου. Τέλος, το προσωπικό E&TA στην Ελλάδα και την Πορτογαλία αντιστοιχεί στο 1/4 με 1/5 του ίδιου προσωπικού των πιο αναπτυγμένων χωρών και στο 1/3 του Κοινοτικού μέσου όρου.

Συμπερασματικά, το τεχνολογικό χάσμα αναδεικνύεται ως ιδιαίτερα σημαντικό τόσο σε ποσοτικούς όρους, όσο και για την πορεία της πραγματικής οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης των ευρωπαϊκών οικονομιών, καθώς διευρύνει τις συνθήκες της άνισης περιφερειακής ανάπτυξης. Μάλιστα, σύμφωνα με την 6^η Περιοδική Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής,⁵ οι διαφορές στην E&TA είναι ακόμη μεγαλύτερες αν ληφθούν υπόψη οι διαπεριφερειακές διαφορές στο εσωτερικό των κρατών-μελών τόσο στις χώρες της συνοχής, όσο και στις υπόλοιπες χώρες.

⁴ Σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Πορτογαλία, η Ελλάδα και η Ιρλανδία είναι οι τρεις λιγότερο καινοτόμες χώρες – μέλη της Κοινότητας. Από την άλλη μεριά, η Γερμανία είναι η πιο αναπτυγμένη τεχνολογικά χώρα της Ε.Ε. και ακολουθούν η Μ. Βρετανία και η Γαλλία. Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα ως σύνολο βρίσκεται πίσω από τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία σε επίπεδο τεχνολογικής ανάπτυξης. Βλέπε: Jacobson, D. and Andreosso – O' Callaghan, B. (1996).

⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (1994) *Ανταγωνιστικότητα και Συνοχή: οι τάσεις στις περιφέρειες*, Έκτη Περιοδική Έκθεση για την Κοινωνική και Οικονομική Κατάσταση και την Ανάπτυξη των Περιφερειών της Κοινότητας.

6.3 Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την E&TA

Κάτω από τις επιδράσεις του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης και λόγω του διεθνούς χαρακτήρα που έχει αποκτήσει τις τελευταίες δεκαετίες η τεχνολογική ανάπτυξη, οι δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προώθηση της E&TA αναπτύχθηκαν ταχύτατα. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται κατά κύριο λόγο μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και ιδιαίτερα ύστερα από την εφαρμογή του Πρώτου Προγράμματος-Πλαισίου για την E&TA. Οι υποστηριζόμενες από την Ε.Ε. δραστηριότητες E&TA είχαν πολύ θετική επίδραση σε διάφορους τομείς:

- Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 ξεκίνησε μια διαδικασία που στοχεύει στην ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας στα λιγότερο προηγμένα κράτη-μέλη και περιφέρειες.⁶
- Μεταξύ 1987 και 1995 οι Κοινοτικές δραστηριότητες E&TA συνέβαλαν στη δημιουργία 150.000 περίπου διεθνών συνεργασιών μεταξύ μεγάλων επιχειρήσεων, ΜΜΕ, πανεπιστημίων και ερευνητικών κέντρων.
- Σε περισσότερο από τα 2/3 των ιρλανδικών, βελγικών, ελληνικών και δανεζικών βιομηχανικών ή πανεπιστημιακών εργαστηρίων, το επίπεδο του προσωπικού αυξήθηκε σαν αποτέλεσμα των χρηματοδοτούμενων από την Ε.Ε. ερευνητικών προγραμμάτων. Στα προγράμματα αυτά εμπλέκεται περίπου το 8% του συνόλου του προσωπικού έρευνας και ανάπτυξης των 15 κρατών-μελών.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 η Ε.Ε. έχει αναλάβει μια σειρά σημαντικών πρωτοβουλιών, βάσει των οποίων διαμορφώθηκε μια ενιαία ευρωπαϊκή πολιτική για την E&TA. Οι πρωτοβουλίες αυτές είναι οι εξής:⁷

⁶ Η καινοτομία και η διάχυση της τεχνολογίας στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες έχει υποστηριχθεί από προγράμματα έρευνας που στοχεύουν στη διάχυση των αποτελεσμάτων της (SPRINT, Value, Innovation Programme, κλπ.), από τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης και από τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες που σχεδιάστηκαν για να ενισχύσουν την ερευνητική και τεχνολογική προσπάθεια σε περιφέρειες της Ε.Ε. Βλέπε: Κομνηνός, (1998, Κεφ.2).

⁷ Οι λεγόμενες «Κοινοτικές Πρωτοβουλίες» αποτελούν διεθνικά προγράμματα (κυρίως τομεακά), τα οποία προτείνει η Επιτροπή στα κράτη-μέλη με δική της πρωτοβουλία για να υποστηρίξει ενέργειες που συμβάλλουν στην επίλυση προβλημάτων με ιδιαίτερες επιπτώσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η λογική των προγραμμάτων αυτών είναι η επίλυση προβλημάτων ή ζητημάτων που αφορούν την Ένωση ως σύνολο και τα οποία αντιμετωπίζονται καλύτερα μέσω της συντονισμένης δράσης των κρατών-μελών. Κατά τη διαδικασία κατάρτισης και υλοποίησης των προγραμμάτων αυτών απαιτείται η ενεργός συμμετοχή των περιφερειακών και τοπικών αρχών και των συλλογικών φορέων δράσης. Οι Κοινοτικές Πρωτοβουλίες αποτελούν μία από τις δύο βασικές κατηγορίες στις οποίες διακρίνονται τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην άλλη κατηγορία ανήκουν τα Προγράμματα Εθνικής Πρωτοβουλίας, που είναι τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης και τα Ενιαία Έγγραφα Προγραμματισμού. Και οι δύο αυτοί τύποι προγραμμάτων είναι αποτέλεσμα προτεινόμενων δράσεων των κρατών-μελών,

- Το Τέταρτο Πρόγραμμα Πλαίσιο RTD (1994-1998)
- Τα Διαρθρωτικά Ταμεία και η «Αναμόρφωση του 1999»
- Η Λευκή Βίβλος για την Ανάπτυξη, την Ανταγωνιστικότητα και την Απασχόληση (1993)
- Η Πράσινη Βίβλος για την Καινοτομία (Δεκέμβριος 1995)
- Το Πρώτο Σχέδιο Δράσης για την Καινοτομία (Νοέμβριος 1996)
- Η Επικοινωνία με θέμα τη Συνοχή / RTD / Καινοτομία (1998)

Μετά την επικύρωση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, όλες οι κοινοτικές δραστηριότητες έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης εντάχθηκαν στο Τέταρτο Πρόγραμμα – Πλαίσιο (1994-1998). Με βάση το άρθρο 130 Ζ της συνθήκης, το εν λόγω πρόγραμμα περιλαμβάνει τέσσερις κύριες δραστηριότητες που αφορούν:

1. Τα προγράμματα έρευνας, τεχνολογικής ανάπτυξης και επίδειξης.
2. Τη συνεργασία με τρίτες χώρες.
3. Τη διάδοση και αξιοποίηση των αποτελεσμάτων.
4. Το ανθρώπινο κεφάλαιο και την κινητικότητα των ερευνητών.

Ωστόσο, παρά τις σημαντικές αυτές εξελίξεις, οι αξιολογήσεις των τελευταίων 5 ετών εφαρμογής των Κοινοτικών προγραμμάτων για την Ε&ΤΑ ανέδειξαν και κάποιες αδυναμίες, όπως α) την αδυναμία μετατροπής των αποτελεσμάτων της έρευνας σε οικονομικά και εμπορικά αποτελέσματα και β) τη μειωμένη αποτελεσματικότητα και ευελιξία, σαν αποτέλεσμα της διαδικασίας λήψης αποφάσεων με ομοφωνία που ορίζεται από τη Συνθήκη της Ε.Ε. Οι προτάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το Πέμπτο Πρόγραμμα – Πλαίσιο (1998-2002) στοχεύουν, μεταξύ άλλων και στην επίλυση των προβλημάτων αυτών.

Το Πέμπτο Πρόγραμμα – Πλαίσιο διαμορφώθηκε με γνώμονα αφενός της επιστημονική και τεχνολογική δυναμική και αφετέρου τις οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες της Ε.Ε. και την ενίσχυση της συνολικής ανταγωνιστικότητάς της. Οι επιμέρους δραστηριότητες μπορούν να ομαδοποιηθούν σε 4 δράσεις:

1. Εφαρμογή προγραμμάτων έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης. Η δράση αυτή αποτελείται από τέσσερα θεματικά προγράμματα για τους τομείς α) της Ποιότητας Ζωής (βιοεπιστήμες), β) της Κοινωνίας της Πληροφορίας, γ) της Βιώσιμης Ανάπτυξης και δ) του Περιβάλλοντος και Ενέργειας.

τις οποίες αξιολογεί και εγκρίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (Παπαδασκαλόπουλος και Χριστοφάκης, 2002, Κεφ. 3).

2. Προώθηση της συνεργασίας με τρίτες χώρες και διεθνείς οργανισμούς.
3. Διάχυση και αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας (προώθηση της καινοτομίας και της συμμετοχής των ΜΜΕ).
4. Προώθηση της κινητικότητας και κατάρτισης των ερευνητών (συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικοοικονομικής έρευνας).

Οι δράσεις αυτές δεν διαφοροποιούνται σημαντικά από αυτές του προηγούμενου προγράμματος πλαισίου. Ωστόσο, το νέο πρόγραμμα πλαίσιο δίνει μεγαλύτερη έμφαση στη διάδοση και την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας απ' ό,τι στο παρελθόν και ταυτόχρονα εστιάζει τις προσπάθειες στην επίτευξη περιορισμένου αριθμού στόχων. Πολλά από τα πεδία προτεραιότητας σχεδιάστηκαν για την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής της Ένωσης, και ιδιαίτερα η κατάρτιση και η κινητικότητα των ερευνητών, η τόνωση της καινοτομίας και η διάδοση των αποτελεσμάτων της έρευνας, η ανάπτυξη της Κοινωνίας της Πληροφορίας και η δημιουργία δικτύων ερευνητών στα διάφορα πεδία έρευνας.

Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι στο Παράρτημα 1 της εργασίας γίνεται μία εκτενής αναφορά στο σύνολο των προγραμμάτων που έχει σχεδιάσει και προωθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση για την περίοδο 2000-2006 (πέρα από τα κατεχοχόν καινοτομικά προγράμματα), καθώς και στους προσανατολισμούς αυτών των προγραμμάτων.

6.4 Η συμβολή των Διαρθρωτικών Ταμείων στην Καινοτομική Ανάπτυξη

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας⁸ έχουν καταβάλλει σημαντικότερες προσπάθειες που αποσκοπούν στη βελτίωση των ικανοτήτων των διαφόρων περιφερειών στους τομείς της επιστήμης, της τεχνολογίας και της καινοτομικής ανάπτυξης. Μάλιστα, οι ειδικοί μελετητές πολλές φορές αναφέρονται στους μηχανισμούς των Διαρθρωτικών Ταμείων ως ένα εργαστήριο που παρέχει τη δυνατότητα για θεσμική και τεχνική καινοτομία, μέσα

⁸ Τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι τα χρηματοδοτικά της μέσα για την άσκηση της Περιφερειακής Πολιτικής, τα οποία παρεμβαίνουν για τη χρηματοδότηση των στόχων της. Τα Διαρθρωτικά Ταμεία είναι το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ) και το Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας (ΧΜΠΑ). Το Ταμείο Συνοχής που ιδρύθηκε το 1993 εξυπηρετεί και αυτό τους στόχους της διαρθρωτικής πολιτικής της Ένωσης. Ο προϋπολογισμός του συνόλου των Διαρθρωτικών Ταμείων ανήλθε σε 208 δις. ECU συνολικά στην περίοδο 1993 – 1999, ενώ αυξήθηκε σε 213 δις. EYPΩ για την περίοδο 2000 – 2006. (ΜΟΔ, 1998).

από τις διαφορετικές μορφές των συνεργασιών ανάμεσα σε αυτούς τους φορείς και των ποικίλων μέσων που έχουν στη διάθεσή τους.

Η συνεισφορά των Διαρθρωτικών Ταμείων στην προώθηση της Ε&ΤΑ και στην ενίσχυση των καινοτομιών, κυρίως στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες, υπήρξε ουσιαστική μετά τη μεταρρύθμιση του 1988. Μέσα από μία σειρά προγραμμάτων ενισχύθηκαν οι δραστηριότητες Ε&ΤΑ στα κράτη-μέλη της Ε.Ε. και η διάδοση των καινοτομιών στις περιφέρειες.⁹ Πιο συγκεκριμένα, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), παράλληλα με τις κύριες παρεμβάσεις που αποτελούσαν το 90% του προϋπολογισμού του για την περίοδο 1994-1999, χρηματοδοτεί και μικρότερες δράσεις, των οποίων το περιεχόμενο είναι κατεξοχήν καινοτομικό.¹⁰

Οι δράσεις για την ενίσχυση της καινοτομίας στο πλαίσιο του Άρθρου 10 καλύπτουν τέσσερις μεγάλες θεματικές κατηγορίες:

1. διαπεριφερειακή συνεργασία εντός και εκτός του πλαισίου της Κοινότητας
2. καινοτομία για την περιφερειακή και τοπική οικονομική ανάπτυξη
3. περιφερειακός σχεδιασμός
4. αστική πολιτική.

Η φιλοσοφία της χρήσης του Άρθρου 10 είναι η συνεισφορά στην απαραίτητη καινοτομική ανάπτυξη των περιφερειών, ιδιαίτερα των λιγότερο αναπτυγμένων που αντιμετωπίζουν προβλήματα διαρθρωτικής προσαρμογής στα νέα οικονομικά δεδομένα, μέσω της ανταλλαγής και της συνεργασίας.

Στο πλαίσιο υποστήριξης των δραστηριοτήτων Ε&ΤΑ στις ενισχυόμενες περιφέρειες από τα Διαρθρωτικά Ταμεία, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι κατά την περίοδο 1989-1993 το 3,9% των χρηματοδοτικών πόρων όλων των στόχων¹¹

⁹ Η συγκεκριμένη αναφορά γίνεται για το πρόγραμμα Ciencia στην Πορτογαλία, το Σχέδιο Επιστήμης και Τεχνολογίας για την Ελλάδα, το Πρόγραμμα Επιστημονικής Υποδομής για την Ισπανία, το υποπρόγραμμα Επιστήμη και Τεχνολογία στο πλαίσιο του ιρλανδικού επιχειρησιακού προγράμματος για τη βιομηχανική ανάπτυξη και του εθνικού προγράμματος Ε&ΤΑ για την Ιταλία (Ricerca e Sviluppo Tecnologico). Παράλληλα, η εφαρμογή ορισμένων Κοινοτικών Πρωτοβουλιών στον τομέα της Ε&ΤΑ, όπως η Πρωτοβουλία Stride, που έχει στόχο την ενίσχυση της έρευνας, της ικανότητας των ενισχυόμενων περιφερειών στον τομέα της τεχνολογίας και των καινοτομιών, καθώς επίσης και οι Πρωτοβουλίες Prisma, Envireg, Euroform, Valoren και Telematique, περιλαμβάνουν ένα σημαντικό μέρος για την ενίσχυση των καινοτομιών σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. (Χριστοφάκης, 2001 – Κεφ. 7).

¹⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι μελέτες και οι πιλοτικές δράσεις που προκύπτουν από το Άρθρο 10 του Κανονισμού 2083/93 του Συμβουλίου.

¹¹ Οι δράσεις της Περιφερειακής Πολιτικής της Ε.Ε. έχουν ομαδοποιηθεί σε έξι βασικούς στόχους με τη μεταρρύθμιση της 31^{ης} Ιουλίου 1993:

Στόχος 1: Προώθηση της ανάπτυξης και της διαρθρωτικής προσαρμογής των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιφερειών.

κατευθύνθηκε σε τέτοιες δραστηριότητες.¹² Ωστόσο, στην επόμενη προγραμματική περίοδο και μετά από μία αξιολόγηση που προηγήθηκε οι προτεραιότητες άλλαξαν. Μεγαλύτερη έμφαση δόθηκε στην ανάπτυξη δεξιοτήτων E&TA στο εργατικό δυναμικό, στη δικτύωση (κυρίως των ΜΜΕ), στην προώθηση της καινοτομίας και στην ενθάρρυνση της ζήτησης. Στο πλαίσιο αυτό, συγκροτήθηκε μία νέα ομάδα περιφερειακών δράσεων, όπως το Συμβουλευτικό Σχήμα Υποστήριξης των Επιστημονικών Πάρκων, οι Περιφερειακές Στρατηγικές Υποδομών Καινοτομίας και Μεταφοράς Τεχνολογίας, τα Περιφερειακά Τεχνολογικά Προγράμματα¹³ και οι Περιφερειακές Στρατηγικές Καινοτομίας.

Η εφαρμογή στρατηγικών καινοτομίας στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες τις βοήθησε να σχηματίσουν την απαραίτητη «κρίσιμη μάζα» σε όρους δυναμικού για την E&TA που απαιτείται για τον εκσυγχρονισμό και τη διαφοροποίηση της παραγωγικής τους δομής, καθώς και την αύξηση της παραγωγικότητας των επιχειρήσεών τους. Ταυτόχρονα, η συνολική χρηματοδότηση των Ταμείων για την υποστήριξη της E&TA κατά την περίοδο αυτή (1994 – 1999) σε όλες τις περιφέρειες (που ανήκουν από το Στόχο 1 έως και το Στόχο 6) της Κοινότητας αυξήθηκε στο 5,7%.

Στόχος 2: Οικονομική ανασυγκρότηση των περιοχών με βιομηχανική παρακμή.

Στόχος 3: Καταπολέμηση της μακροχρόνιας ανεργίας, επαγγελματική ένταξη των νέων στην αγορά εργασίας και ένταξη των ατόμων που απειλούνται με αποκλεισμό από την αγορά εργασίας.

Στόχος 4: Προσαρμογή των εργαζομένων στις μεταβολές της βιομηχανίας και των συστημάτων παραγωγής.

Στόχος 5α: Προσαρμογή των γεωργικών διαρθρώσεων και των διαρθρώσεων αλιείας στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής.

Στόχος 5β: Οικονομική διαφοροποίηση των ευάλωτων αγροτικών περιοχών.

Στόχος 6: Προώθηση της ανάπτυξης των περιοχών των βορείων χωρών της Ένωσης που είναι πολύ αραιοκατοικημένες. Βλέπε: Χριστοφάκης, (2001, Κεφ. 7).

¹² Πιο συγκεκριμένα, στις περιφέρειες του Στόχου 1 από τις παρεμβάσεις των Διαρθρωτικών Ταμείων μόνο το 2,7% κατευθύνθηκε σε δράσεις υποστήριξης της έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης. Στις περιοχές του Στόχου 2, το ποσοστό αυτό ήταν σημαντικά μεγαλύτερο και έφτασε το 9,3%. (Κομνηνός, 1998).

¹³ Τα Περιφερειακά Τεχνολογικά Προγράμματα αποτελούν μέρος της ευρύτερης στρατηγικής που εφαρμόζεται για την ενίσχυση της καινοτομίας. Χρησιμοποιούν την ερευνητική και τεχνολογική πολιτική για να υποστηρίξουν την οικονομική ανάπτυξη, να αυξήσουν την παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και να μειώσουν τις ανισότητες ανάμεσα στις ευρωπαϊκές περιφέρειες. Ο στόχος ενός Περιφερειακού Τεχνολογικού Συστήματος είναι διπλός. Αφενός να βοηθήσει τις περιφέρειες να διαμορφώσουν περιφερειακές στρατηγικές καινοτομίας και να βελτιώσουν την ικανότητα των φορέων της περιοχής να σχεδιάζουν πολιτικές σύμφωνα με τις πραγματικές ανάγκες της παραγωγής και τις δυνάμεις της τοπικής ερευνητικής κοινωνίας. Αφετέρου, να προσφέρει ένα πλαίσιο τόσο για τις περιφέρειες όσο και για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα για βελτίωση των πολιτικών αποφάσεων που αφορούν μελλοντικές επενδύσεις σε έργα E&TA. Με αυτήν την έννοια, η εκπόνηση ενός Περιφερειακού Τεχνολογικού Προγράμματος μπορεί να επιταχύνει τη διαδικασία χρηματοδότησης έργων έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης από τα Διαρθρωτικά Ταμεία και να εξασφαλίσει την καλύτερη προσαρμογή αυτών των έργων στις περιφερειακές ανάγκες τεχνολογίας και καινοτομίας. Βλέπε: Κομνηνός (1998, Κεφ.1)

Ωστόσο, και στις δύο προγραμματικές περιόδους (1989-1993 και 1994-1999) η βαρύτητα υποστήριξης της E&TA ήταν μεγαλύτερη στις περιφέρειες του Στόχου 2 (11,5% και 16,8% αντίστοιχα), αντανakλώντας τα περισσότερα αναπτυγμένα συστήματά τους σε E&TA τα οποία τους επιτρέπουν να απορροφούν υψηλότερα ποσά ενίσχυσης. Η σχετική ενίσχυση της E&TA από τα Διαρθρωτικά Ταμεία ποικίλει σημαντικά ανάμεσα στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Έτσι, στις περιφέρειες του Στόχου 1 η ενίσχυση αυτή κυμαίνεται από 3,1% στη Γαλλία σε 17,3% στις Κάτω Χώρες, ενώ στις περιφέρειες του Στόχου 2 μόλις το 8,3% της βοήθειας κατευθύνεται σε έργα E&TA στη Δανία έναντι του 25,3% στη Φιλανδία.

6.5 Μέτρα στήριξης των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜΜΕ) στο πλαίσιο της Ε.Ε.

Το ενδιαφέρον της Κοινότητας για τις ΜΜΕ ξεκινάει από πολύ νωρίς και ειδικότερα από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, ως αποτέλεσμα της παγκόσμιας κρίσης της βαριάς βιομηχανίας και του προτύπου της μαζικής παραγωγής που στήριζε μέχρι τότε. Από τις σχετικές αναφορές σε προηγούμενο κεφάλαιο, έχει ήδη καταστεί σαφές ότι η παρουσία επιχειρήσεων, και ειδικότερα ΜΜΕ, αποτελεί μία βασική συνθήκη για την ανάπτυξη μιας περιοχής και γενικότερα την ενίσχυση του αναπτυξιακού δυναμικού μιας οικονομίας. Οι ΜΜΕ θεωρήθηκαν ως κύριοι φορείς καινοτομίας, ευελιξίας και εκσυγχρονισμού για την αντιμετώπιση προβλημάτων που δημιουργούσε η αναδιάρθρωση των ευρωπαϊκών οικονομιών.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, και σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί σχετικά με την παροχή βοήθειας προς τις ΜΜΕ στο πλαίσιο της Ε.Ε., έχει διαπιστωθεί ότι η παρεχόμενη στήριξη - εκτός από την παραδοσιακού τύπου χρηματοδοτική βοήθεια - έχει πάρει μία ευρεία ποικιλία μορφών. Οι πιο χαρακτηριστικές μορφές από αυτές είναι η κατάρτιση και παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών στους επιχειρηματίες, η βοήθεια για συνεργασία μεταξύ των ΜΜΕ και για δημιουργία δικτύων, η ίδρυση επιχειρηματικών κέντρων ή τεχνολογικών πάρκων για την ενθάρρυνση της διάδοσης της τεχνολογίας, ιδιαίτερα αυτής που σχετίζεται με τα εγγενή χαρακτηριστικά κάθε περιφέρειας.

Ωστόσο, το πρώτο «Πρόγραμμα Δράσης για τις ΜΜΕ» σε επίπεδο Ε.Ε. εγκρίθηκε μόλις το 1986. Το πρόγραμμα αυτό περιελάμβανε μέτρα για τη βελτίωση

του διοικητικού πλαισίου, την προσαρμογή του δικαίου στις συνθήκες του ανταγωνισμού, την προώθηση του επιχειρηματικού πνεύματος, καθώς επίσης και μέτρα που αφορούσαν την επαγγελματική κατάρτιση, την πρόσβαση στις αγορές, τη διευκόλυνση της χρηματοδότησης, την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων κ.ά. Μέτρα, επίσης, υπέρ των ΜΜΕ περιελάμβαναν και τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα.¹⁴

Τα τελευταία χρόνια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αναγνωρίζοντας τη μεγάλη σημασία των ΜΜΕ για την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, έχει δημιουργήσει σε συνεργασία με τα κράτη-μέλη, μία σειρά από προγράμματα και πρωτοβουλίες που απευθύνονται στις ΜΜΕ, είτε άμεσα (π.χ. Πρωτοβουλία για τις ΜΜΕ) είτε έμμεσα (μέσω ειδικών δράσεων και μέτρων για τις ΜΜΕ). Στο πλαίσιο αυτό, η πολιτική ανάπτυξης και στήριξης των ΜΜΕ τα τελευταία χρόνια εκφράζεται μέσω τεσσάρων βασικών αξόνων ενίσχυσης. Αυτοί είναι:

1. η ενίσχυση των δραστηριοτήτων Ε&ΤΑ και χρήσης της καινοτομίας από τις ΜΜΕ
2. η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των ΜΜΕ
3. η διευκόλυνση της πρόσβασης στην κεφαλαιαγορά και η εξασφάλιση των απαραίτητων χρηματοδοτικών πόρων
4. η ενίσχυση της επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης.

Τα δεδομένα που προκύπτουν μέσα από διάφορες μελέτες υποδεικνύουν ότι για την προγραμματική περίοδο 1994-1999 περίπου το 14% των συνολικών πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων (δηλαδή περίπου 22 δις ECU) κατευθύνθηκαν για τη στήριξη των παραγωγικών εγκαταστάσεων και του οικονομικού περιβάλλοντος των ΜΜΕ. Στις περιφέρειες του Στόχου 1 τέτοια υποστήριξη συνήθως περιλαμβάνεται στα κλαδικά επιχειρησιακά προγράμματα. Στις περιοχές του Στόχου 2, το μέρος της χρηματοδότησης που πηγαίνει στην υποστήριξη των ΜΜΕ είναι άνω του μέσου, ενώ στις περιφέρειες του Στόχου 6 η χρηματοδότηση των ΜΜΕ αποτελεί το 1/4 της

¹⁴ Τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ) ήταν το αποτέλεσμα της τρίτης διεύρυνσης της ΕΟΚ και στόχευαν στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων από την ένταξη των ανταγωνιστικών, με τις υπόλοιπες μεσογειακές, οικονομιών της Ισπανίας και της Πορτογαλίας. Το πεδίο εφαρμογής των ΜΟΠ περιελάμβανε όλη την Ελλάδα, τη νότια Γαλλία και τη νότια Ιταλία (εκτός των μεγάλων αστικών τους κέντρων). Τα προγράμματα αυτά αφορούσαν το σύνολο των τομέων οικονομικής δραστηριότητας και κυρίως τη γεωργία, την αλιεία, τις ΜΜΕ και τον τουρισμό, που έχουν σημαντική αναπτυξιακή βαρύτητα στις νότιες περιοχές της Κοινότητας. Βλέπε: Παπαδασκαλόπουλος – Χριστοφάκης (2002, Κεφ. 2).

συνολικής Κοινοτικής στήριξης.¹⁵ Στο Στόχο 5β προγράμματα για «επενδύσεις στην παραγωγή, τις ΜΜΕ, τη χειροτεχνία και τις υπηρεσίες» αναλογούν στο 25% των κατανεμημένων κονδυλίων. Με πιο έμμεσο τρόπο, οι ΜΜΕ μπορούν να επωφεληθούν και από τις δημόσιες επενδύσεις για τις υποδομές και την κατάρτιση.

Επίσης, θα πρέπει να αναφερθεί ότι το 1994 ξεκίνησε μια ειδική πρωτοβουλία με προϋπολογισμό 1 δις ECU και στόχο την ενίσχυση των ΜΜΕ σε όλες τις ενισχυόμενες περιφέρειες, έτσι ώστε αυτές να προσαρμοστούν στους περιορισμούς της εσωτερικής αγοράς και στην παγκοσμιοποίηση της οικονομίας. Το 80% του συγκεκριμένου προϋπολογισμού κατευθύνθηκε στις περιφέρειες του Στόχου 1. Ο βασικός στόχος υπήρξε η αύξηση της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ μέσα από την αναβάθμιση του εργασιακού τους περιβάλλοντος και την αύξηση της τεχνογνωσίας τους, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην E&TA και την καινοτομία, στην πληροφορική και την επικοινωνιακή τεχνολογία. Παράλληλα, παρέχεται στήριξη για τη συνεργασία μεταξύ των ΜΜΕ και των ερευνητικών κέντρων, με στόχο να βελτιωθεί η προώθηση των προϊόντων τους στην αγορά, η οργάνωση και η διοίκησή τους καθώς και το μοίρασμα των δεξιοτήτων.

Μια άλλη Κοινοτική Πρωτοβουλία, με μείζονα διάσταση για τις ΜΜΕ, είναι το πρόγραμμα LEADER II,¹⁶ το οποίο εστιάζεται στις αγροτικές περιοχές. Περίπου το 20% της συνολικής κοινοτικής συνδρομής των 1755 εκατομμυρίων ECU αφορά σε μέτρα τα οποία άμεσα ενισχύουν τις ΜΜΕ και τη χειροτεχνία, με τη μορφή της στήριξης για επιχειρησιακές υπηρεσίες, καινοτομικές επενδύσεις, την τηλεργασία και την ίδρυση επιχειρήσεων. Επειδή η επιλεξιμότητα για στήριξη απαιτεί το πρόγραμμα

¹⁵ Τα μεγέθη που αναφέρθηκαν παραπάνω περιλαμβάνουν μόνο τα προγράμματα που απευθύνονται ειδικά στις ΜΜΕ, οι οποίες όμως λαμβάνουν βοήθεια και μέσα από προγράμματα που απευθύνονται σε όλες τις επιχειρήσεις.

¹⁶ Το Πρόγραμμα LEADER II (1994-1999) υπήρξε η συνέχεια της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER, η οποία αποφασίστηκε το 1991 και αφορούσε την αναζήτηση λύσεων σε τοπικά προβλήματα της αγροτικής ανάπτυξης μέσα από καινοτόμες προσεγγίσεις. Το LEADER II εξακολούθησε να στηρίζει οικονομικά τα σχέδια των τοπικών φορέων, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στον καινοτόμο και υποδειγματικό χαρακτήρα των επιλέξιμων δράσεων, στην ανταλλαγή εμπειριών και στη διεθνή συνεργασία. Τα επιλέξιμα μέτρα του Προγράμματος αυτού είναι τα εξής:

- ❖ Προγράμματα για την εισαγωγή καινοτομιών στις αγροτικές περιοχές (τεχνική στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης, επαγγελματική κατάρτιση, υποστήριξη των μικρών αγροτικών επιχειρήσεων, των βιοτεχνιών και του αγροτουρισμού, επί τόπου αξιοποίηση και εμπορία των γεωργικών, δασικών και αλιευτικών προϊόντων κλπ.)
- ❖ Απόκτηση δεξιοτήτων μέσω της χρηματοδότησης της τεχνικής βοήθειας, της ανίχνευσης του εδάφους και της ευαισθητοποίησης των κατοίκων.
- ❖ Διακρατική συνεργασία για την κατάσταση και την υλοποίηση κοινών σχεδίων μεταξύ τοπικών φορέων που ανήκουν σε τουλάχιστον δύο κράτη-μέλη, καθώς και για τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού δικτύου αγροτικής ανάπτυξης που θα αποτελεί για όλους τους ενδιαφερόμενους ένα μέσο διαρκούς ανταλλαγής εμπειριών και τεχνογνωσίας.

να είναι καινοτομικό, η πρωτοβουλία επιτρέπει να τεθούν σε δοκιμασία νέες μέθοδοι οργάνωσης και προώθησης, καθώς και νέα προϊόντα. Οι ΜΜΕ υποστηρίζονται, επίσης, και μέσα από την Πρωτοβουλία ADAPT, η οποία στοχεύει στην ενίσχυση της προσαρμοστικότητας του εργατικού δυναμικού στη βιομηχανική αλλαγή.

Εδώ θα πρέπει να αναφερθεί και ένα ακόμα πρόγραμμα «στήριγμα» για τις ΜΜΕ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Πρόκειται για το Πρόγραμμα Benchmarkindex, το οποίο με στόχο τη στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και την εδραίωσή τους στον επιχειρηματικό χώρο, υλοποιείται ήδη με επιτυχία στην πλειονότητα των χωρών – μελών της Ε.Ε. Ειδικότερα, στο πρόγραμμα που αποσκοπεί στην ανάπτυξη των ΜΜΕ μέσω ενός Δικτύου Ευρωπαϊκών Περιφερειακών Κέντρων, μετέχουν οργανισμοί από την Αυστρία, τη Γερμανία, την Ιρλανδία, την Ισπανία, την Ιταλία, τη Μεγάλη Βρετανία, την Ολλανδία, την Πορτογαλία και την Ελλάδα.¹⁷

Το πρόγραμμα αυτό, το οποίο αναπτύχθηκε αρχικά από το Υπουργείο Εμπορίου και Βιομηχανίας της Μεγάλης Βρετανίας, προσφέρει την ευκαιρία σε επιχειρήσεις να συγκρίνουν τις επιδόσεις τους, χρησιμοποιώντας υψηλής ποιότητας δεδομένα, τα οποία έχουν συλλεχθεί σε σύνολο 3.000 ευρωπαϊκών επιχειρήσεων. Πρόκειται για μία πληθώρα στοιχείων, η χρήση των οποίων συνεισφέρει στην εξελικτική πορεία της εταιρίας. Η άντληση των πληροφοριών επιτυγχάνεται μέσα από μία διαδικασία συνεχούς σύγκρισης με λοιπές επιχειρήσεις απ'όλον τον κόσμο. Το γεγονός αυτό βοηθάει άμεσα στη λήψη των αναγκαίων μέτρων δράσης, με κύριο στόχο τη βελτίωση της απόδοσης και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της επιχείρησης. Τέλος, προσφέρονται χρήσιμες πληροφορίες για την εφαρμογή της ιδανικότερης κάθε φορά μεθόδου διοίκησης και στρατηγικής, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αποτελεσματική αντιμετώπιση των αδυναμιών της εταιρίας.

Σημαντική, επίσης, δράση για την υποστήριξη της καινοτομίας στις ΜΜΕ αποτελεί η ίδρυση κέντρων πληροφόρησης και παροχής συμβουλών, όπως είναι τα Ευρωπαϊκά Κέντρα Πληροφόρησης (Euro Info Centers) και τα Ευρωπαϊκά Κέντρα Επιχειρήσεων και Καινοτομίας (Business Innovation Centers). Οι σχετικές προδιαγραφές αυτών των κέντρων περιλαμβάνουν τη δημιουργία ολοκληρωμένης υποδομής για τη στέγαση καινοτομικών μονάδων, με ευκολίες μηχανοργάνωσης και τηλεπικοινωνιών. Ο ρόλος τους έγκειται στην προσέλκυση και αξιοποίηση

¹⁷ Η Ελλάδα εκπροσωπείται από τον Ελληνικό Οργανισμό Μικρών – Μεσαίων Επιχειρήσεων και Χειροτεχνίας (EOMMEX).

μικρομεσαίων επιχειρηματιών που δραστηριοποιούνται στον τομέα των καινοτομιών στην παραγωγή, οργάνωση και λειτουργία των επιχειρήσεων.

Παράλληλα, το Γραφείο Προσέγγισης Επιχειρήσεων δραστηριοποιείται στο θέμα της αναζήτησης συνεταίρων μεταξύ των ΜΜΕ για την προώθηση συνεργασιών. Στο πλαίσιο αυτό προωθήθηκε και το Δίκτυο Συνεργασίας Επιχειρήσεων (BC-NET) βασισμένο στη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών, το οποίο συνδέει τους 600 περίπου συμβούλους επιχειρήσεων που προέρχονται είτε από τον ιδιωτικό είτε από το δημόσιο τομέα.¹⁸ Έτσι, κάθε επιχείρηση που ενδιαφέρεται για συνεργασία (χρηματοοικονομική, τεχνική) μπορεί να απευθυνθεί στο γραφείο αυτό στις Βρυξέλλες ή σε ένα μέλος του δικτύου και να ζητήσει τη μετάδοση της πρότασής του, μέσω του δικτύου των 250 περίπου ανταποκριτών του σε 54 χώρες.

Εκτός από την ενίσχυση των Διαρθρωτικών Ταμείων, οι ΜΜΕ λαμβάνουν υποστήριξη και από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ) μέσω παροχής δανείων, συνολικά άνω των 11 δις ECU από το 1990, όπου 6,4 δις ECU απ' αυτά κατευθύνθηκαν στις ενισχυόμενες περιοχές. Ταυτόχρονα, οι ΜΜΕ είναι επιλέξιμες για επιδότηση επιτοκίου από την ΕΤΕπ και για εγγύηση δανείων από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων.

Τέλος, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει εφαρμόσει πρόσφατα ένα πιλοτικό πρόγραμμα, το οποίο ονομάζεται «Ιδρυτικό Κεφάλαιο» (Speed Capital) και στοχεύει στη δημιουργία νέων ταμείων κεφαλαίων εκκίνησης, δηλαδή κεφαλαίων για την έναρξη της λειτουργίας μιας επιχείρησης. Εξάλλου, για την εύκολη πρόσβαση στην κεφαλαιαγορά εγκαινιάστηκε πρότυπο πρόγραμμα με την ίδρυση «Κοινοπραξίας Κεφαλαίων Υψηλού Επιχειρηματικού Κινδύνου» (Venture Capital), με στόχο τη χρηματοδότηση των ΜΜΕ που στρέφονται προς τις νέες τεχνολογίες στη φάση της σύστασης του εταιρικού τους κεφαλαίου.

¹⁸ Το BC-NET εξυπηρετεί περίπου 1500 περιπτώσεις συνεργασίας το μήνα.

6.6 Το Πρόγραμμα «Καινοτομία» και οι στόχοι του

Στο πλαίσιο εφαρμογής του Πέμπτου Προγράμματος-Πλαισίου για την Ε&ΤΑ (1998-2002), για το οποίο έγινε λόγος παραπάνω, σημαντικό για την ενεργοποίηση μιας περιφερειακής στρατηγικής καινοτομιών αποτελεί το Πρόγραμμα «Καινοτομία» (Innovation Program).¹⁹ Το Πρόγραμμα αυτό αποτελεί το βασικό πλαίσιο για την ανάπτυξη και διάχυση της καινοτομίας στις οικονομικές δραστηριότητες και είναι μέρος της τρίτης θεματικής ενότητας του συγκεκριμένου Προγράμματος-Πλαισίου για την Ε&ΤΑ.

Πολύ σημαντικός θεωρείται ο ρόλος του συγκεκριμένου Προγράμματος στην ενεργοποίηση της ενδογενούς ανάπτυξης και στην αξιοποίηση του τοπικού παραγωγικού δυναμικού και της τοπικής επιχειρηματικότητας των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών της Κοινότητας, μέσα από την ανάπτυξη και χρήση καινοτομικών διαδικασιών από τις τοπικές επιχειρήσεις. Το Πρόγραμμα αυτό απευθύνεται κυρίως στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις που βρίσκονται στα κράτη-μέλη και στις περιφέρειες της Κοινότητας και οι οποίες συμμετέχουν κατά το μικρότερο βαθμό στις δραστηριότητες Ε&ΤΑ.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσδιόρισε τρεις αλληλοεξαρτώμενους στόχους του Προγράμματος «Καινοτομία», καθώς και δώδεκα γραμμές δράσης για την επίτευξη των εν λόγω στόχων.

Στόχος 1: προώθηση ενός περιβάλλοντος ευνοϊκού για την καινοτομία και την αφομοίωση των νέων τεχνολογιών από τις επιχειρήσεις.

Οι Γραμμές Δράσης που προσδιορίστηκαν για την επίτευξη του στόχου αυτού αφορούν:

- Το ευρωπαϊκό σύστημα παρακολούθησης της καινοτομίας
- Δράσεις για τη δημιουργία ενός χρηματοοικονομικού περιβάλλοντος ευνοϊκού για τη διάδοση των νέων τεχνολογιών
- Περιφερειακές δράσεις και υποστήριξη επιστημονικών πάρκων
- Την προώθηση τεχνικών διαχείρισης της καινοτομίας

¹⁹ Ο ακριβής τίτλος του Προγράμματος είναι: «Ειδικό πρόγραμμα για τη διαδόση και την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης, περιλαμβανομένων και των επιδείξεων». Το Πρόγραμμα αυτό εγκρίθηκε από το Συμβούλιο Υπουργών στις 15 Δεκεμβρίου 1994.

- Δράσεις για την καλύτερη ενημέρωση του κοινού σχετικά με την έρευνα και τεχνολογία.

Στόχος 2: Τόνωση της δημιουργίας ενός ανοιχτού ευρωπαϊκού χώρου για τη διάδοση τεχνολογιών και γνώσεων.

Οι βασικές Γραμμές Δράσης στο πλαίσιο αυτού του στόχου είναι:

- Το δίκτυο κέντρων διανομής
- Τα ευρωπαϊκά δίκτυα και υπηρεσίες για την προώθηση της καινοτομίας και της μεταφοράς τεχνολογίας
- Το δίκτυο ΟΠΙΕΤ- Οργάνωση για την Προώθηση Ενεργειακών Τεχνολογιών (ΟΠΕΤ- Organization for Promoting Energy Technologies)
- Σχέδια μεταφοράς τεχνολογίας

Στόχος 3: Παροχή κατάλληλων τεχνολογιών στον ανοιχτό ευρωπαϊκό χώρο

Στο πλαίσιο αυτού του στόχου οι κύριες Γραμμές Δράσης είναι:

- Οι κοινοτικές υπηρεσίες πληροφόρησης και διάδοσης των πληροφοριών (CORDIS²⁰)
- Η παροχή βοήθειας για την προστασία και αξιοποίηση των αποτελεσμάτων E&TA, συμπεριλαμβανομένων και των επιδείξεων
- Τα σχέδια επικύρωσης της τεχνολογίας

Αξίζει να αναφερθεί εδώ ότι στο πλαίσιο του Προγράμματος «Καινοτομία» είναι ιδιαίτερα σημαντική η συνεισφορά του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το οποίο σύμφωνα με το Άρθρο 10 χρηματοδοτεί πιλοτικά σχέδια που αφορούν «Καινοτομικές Δράσεις για την Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη». Τα σχέδια αυτά, με σαφή περιφερειακή διάσταση,²¹ εντάσσονται σε τέσσερις κύριους τομείς σχετικούς με την καινοτομία:

²⁰ Η CORDIS (Community Research and Development Information Service) είναι η υπηρεσία παροχής πληροφοριών στον τομέα της Κοινοτικής E&TA. Αποτελεί μία υπηρεσία πληροφόρησης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που παρέχει αποτελεσματική πρόσβαση σε αναλυτικές πληροφορίες σχετικά με τις δυνατότητες E&TA της Ε.Ε. Πρόκειται, στην ουσία, για μία κεντρική πηγή πληροφοριών η οποία αφορά κάθε οργανισμό (βιομηχανίες, ερευνητικά κέντρα και ινστιτούτα, πανεπιστήμια), που επιθυμεί να συμμετάσχει στην αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας ή σε ερευνητικά προγράμματα που χρηματοδοτούνται από την Ε.Ε. και αναζητεί συνεργασίες.

²¹ Οι περιοχές στις οποίες αναφέρονται τα σχέδια αυτά μπορεί να είναι α) κατά κύριο λόγο μια διοικητική περιφέρεια, β) ένα υποσύνολο μιας διοικητικής περιφέρειας εφόσον το μέγεθός της είναι

1. Σχέδια που αφορούν νέες πηγές απασχόλησης

Τα σχέδια για τις νέες πηγές απασχόλησης (NSJ: New Sources of Job) στηρίζονται στη βάση μιας περιφερειακής και τοπικής στρατηγικής, που έχει βασικό προσανατολισμό τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας σε αναπτυσσόμενους τομείς των τοπικών αγορών εργασίας.

2. Σχέδια που αφορούν τη διαπεριφερειακή συνεργασία για πολιτιστική ανάπτυξη

Τα σχέδια αυτά, γνωστά ως CULTURE, ενισχύονται κατά κύριο λόγο διότι η ποικιλία των πολιτισμών της Ευρώπης προσφέρει μεγάλες δυνατότητες για τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης. Με βάση αυτήν την προοπτική, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε τον Νοέμβριο του 1996, με το κείμενο «Πολιτική Συνοχής και Πολιτισμός, μια συνεισφορά στην απασχόληση», την άποψη ότι οι πολιτιστικές δραστηριότητες δεν θα πρέπει να αποτελούν αντικείμενο δράσης μόνο του δημόσιου τομέα, αλλά και του ιδιωτικού με στόχο την ενίσχυση της απασχόλησης. Κατά συνέπεια, θα πρέπει να ενισχυθούν οι καινοτομικές δραστηριότητες και σε αυτόν τον τομέα.

Τα προγράμματα αυτά δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στη συνεργασία των περιφερειών της Ευρώπης που παρουσιάζουν διαφορετικά πολιτιστικά χαρακτηριστικά. Η συνεργασία αυτή πραγματοποιείται με τον καθορισμό μιας περιφέρειας ή μιας πόλης ως ηγετικής και με την οποία συνεργάζονται όλες οι υπόλοιπες.

3. Σχέδια που αναφέρονται στη διαμόρφωση περιφερειακών στρατηγικών καινοτομίας και στη μεταφορά τεχνολογίας

Η κατηγορία αυτή σχεδίων χωρίζεται σε δύο υποκατηγορίες. Η πρώτη αναφέρεται στα προγράμματα που αφορούν τις «Περιφερειακές Στρατηγικές Καινοτομίας» (Regional Innovation Strategies - RIS) και η δεύτερη τα «Σχέδια Μεταφοράς Τεχνολογίας» (Technology Transfer Projects - RTTs). Τα προγράμματα αυτά είναι το αποτέλεσμα της εμπειρίας που είχε ήδη αποκτηθεί από την εφαρμογή

αρκετά σημαντικό και γ) ένα σύνολο διαφορετικών διοικητικών οντοτήτων (π.χ. συμβούλια αρχών τοπικής αυτοδιοίκησης) συνδεδεμένες μεταξύ τους με επίσημη συμφωνία.

του πιλοτικού προγράμματος «Περιφερειακά Σχέδια Καινοτομίας» (Regional Technology Plans - RTP),²² που άρχισε το 1994 σε 8 πειραματικές περιφέρειες της Ε.Ε.²³ και αποτέλεσαν συνέχεια αυτού. Εκτενέστερη αναφορά στα συγκεκριμένα καινοτομικά προγράμματα θα γίνει παρακάτω.

4. Σχέδια που αναφέρονται στην Περιφερειακή Κοινωνία των Πληροφοριών (Regional Information Society Initiative – RISI)

Τα προγράμματα αυτά είναι το αποτέλεσμα της εμπειρίας που έχει αποκτηθεί από την εφαρμογή του πιλοτικού προγράμματος «Inter-regional Information Society Initiative» (IRISI) που ξεκίνησε από το 1995 σε 6 πειραματικές περιφέρειες της Ε.Ε.²⁴ και του οποίου αποτελούν συνέχεια.

Τα προγράμματα χωρίζονται σε δύο υποκατηγορίες:

α) Σχέδια που εντάσσονται στο πρόγραμμα RISI 1 (Κοινωνία της Πληροφορίας 1), των οποίων στόχων είναι η εφαρμογή περιφερειακών στρατηγικών και σχεδίων δράσης για την ενίσχυση των συνεργασιών των τοπικών φορέων σε περιφερειακό επίπεδο, με σκοπό την ανάπτυξη της κοινωνίας των πληροφοριών.

β) Σχέδια που εντάσσονται στο πρόγραμμα RISI 2 (Κοινωνία της Πληροφορίας 2), τα οποία αφορούν διαπεριφερειακές δράσεις και συνεργασίες για ανταλλαγές πληροφοριών μεταξύ των τοπικών διοικήσεων και φορέων των περιφερειών σχετικά με την εφαρμογή και χρήση των υπάρχουσών τεχνολογιών.

Εκτενέστερη αναφορά στην «Κοινωνία της Πληροφορίας» θα ακολουθήσει επίσης παρακάτω. Τέλος, στο Παράρτημα 2 της εργασίας παρουσιάζονται όλες οι περιφέρειες της Ε.Ε. ανά τύπο προγράμματος που εφαρμόστηκε (RITTS, RIS, RIS+,²⁵ RTP), ενώ στο Παράρτημα 3 γίνεται αναφορά στα βασικά «εργαλεία» που ανέπτυξαν οι περιφέρειες αυτές στο πλαίσιο εφαρμογής των παραπάνω προγραμμάτων.

²² Τα «Περιφερειακά Σχέδια Καινοτομίας» (RTP), θεωρούνται ως ο πρόδρομος των RIS.

²³ Οι περιφέρειες στις οποίες εφαρμόστηκαν τα προγράμματα αυτά ήταν οι εξής: Wales, Limburg, Lorraine, Leipzig-Halle-Dessau, Castilla y Leon, Norte, Abruzzo και Κεντρική Μακεδονία.

²⁴ Οι περιφέρειες αυτές ήταν οι εξής: Piemonte, Valencia, Nord Pas de Calais, Norht West, Saxony και Κεντρική Μακεδονία.

²⁵ Το πρόγραμμα RIS+ (Follow up of Regional Innovation Strategies) αποτελεί το συμπλήρωμα και τη συνέχεια των προγραμμάτων RIS.

6.6.1 Το Πρόγραμμα «Περιφερειακές Στρατηγικές Καινοτομίας» (RIS)

Το Πρόγραμμα για την Περιφερειακή Στρατηγική Καινοτομίας γνωστό ως RIS (πρώην Περιφερειακό Σχέδιο Τεχνολογίας - RTP) εφαρμόζεται σε στενή συνεργασία με το Πρόγραμμα για τις Περιφερειακές Στρατηγικές και Υποδομές Καινοτομίας και Μεταφοράς Τεχνολογίας (RITTS) υπό την αρμοδιότητα της 16ης Γενικής Διεύθυνσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Ειδικότερα, το RIS αποτελεί Κοινοτική Πρωτοβουλία της Ε.Ε. που ξεκίνησε στις αρχές του 1997 σε 21 περιφέρειες της Ε.Ε. και αποσκοπεί στο να δημιουργήσει τις κατάλληλες δομές και υποδομές καινοτομίας σε περιφερειακό επίπεδο, με βασικό στόχο τη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών της Ένωσης και κατ' επέκταση την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. Αποσκοπεί, επίσης, στη βελτίωση της ικανότητας ανάπτυξης της περιφερειακής καινοτομικής στρατηγικής, λαμβάνοντας υπόψη τις πραγματικές ανάγκες του επιχειρηματικού τομέα, καθώς και τις ικανότητες των παραγόντων που δραστηριοποιούνται σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Παρά το γεγονός ότι η σύλληψη της ιδέας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την υλοποίηση των προγραμμάτων RIS τοποθετείται χρονικά κατά το έτος 1991, η πολιτική και θεσμική βούληση για την υλοποίηση του εν λόγω προγράμματος ξεκίνησε το 1994. Ο αρχικός σκοπός του προγράμματος ήταν να δώσει πρακτικό περιεχόμενο στην Λευκή Βίβλο του Ντελόρ όσον αφορά την «Ανάπτυξη, Ανταγωνισμό και Απασχόληση».

Ο δεύτερος σκοπός του προγράμματος, που καθορίστηκε το 1993 ήταν να δώσει πρακτική εφαρμογή στην Κοινοτική Οδηγία όσον αφορά την «Συνοχή των περιφερειών, την έρευνα και την τεχνολογία - συνεργασία μεταξύ πολιτικών συνοχής και τεχνολογικής ανάπτυξης».

Ο τρίτος σκοπός του προγράμματος υπήρξε η υλοποίηση της πρότασης της Ε.Ε., που έγινε από την Επιτροπή Περιφερειακής Πολιτικής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, όσον αφορά τη δυνατότητα «συνεχούς ενημέρωσης των επιχειρήσεων, που βρίσκονται σε περιφέρειες λιγότερο ανεπτυγμένες, γύρω από θέματα τεχνολογικής, παραγωγικής και διοικητικής εξέλιξης».²⁶

²⁶ Βλέπε: www.ipa.panteion.gr/RIS.

Το Πράσινο Βιβλίο της Καινοτομίας του 1995, μέσα στις 12 προτεινόμενες δράσεις του, προτρέπει «την εφαρμογή της καινοτομίας στις επιχειρήσεις, ιδίως στις μικρομεσαίες, και ενισχύει την περιφερειακή διάσταση της καινοτομίας».

Τον Μάιο του 1998, η 12^η Γ.Δ. (έρευνα και τεχνολογία), και η 16^η Γ.Δ. (περιφερειακή πολιτική και συνοχή) εξέδωσαν ένα εγχειρίδιο με θέμα «Ενισχύοντας την συνοχή των περιφερειών και την ανταγωνιστικότητα μέσω της ανάπτυξης της τεχνολογίας, της έρευνας και της καινοτομίας». Με βάση τα αποτελέσματα και την εμπειρία από τα προγράμματα RIS, το εν λόγω εγχειρίδιο προτείνει την παρέμβαση του δημόσιου για την ανάπτυξη ολοκληρωμένων υποδομών παροχής υπηρεσιών, οι οποίες θα έχουν ισχυρές σχέσεις με τον επιχειρηματική αγορά.

Για την ανάπτυξη αυτών των υποδομών θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη το περιβάλλον το οποίο δημιουργούν σε τοπικό επίπεδο οι επιχειρήσεις, καθώς και οι φορείς παροχής υπηρεσιών υψηλής τεχνολογίας και καινοτομίας. Οι υποδομές θα πρέπει να βασίζονται σε μία αποτελεσματική και ορθή «ανάλυση των αναγκών» των επιχειρήσεων. Παράλληλα, η συναίνεση, η συνεργασία και η δέσμευση των συμμετεχόντων οργανισμών, δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, είναι άκρως αναγκαίες.

Σε πολλές περιοχές της Ευρώπης, το πρόγραμμα RIS έχει ήδη θέσει τις βάσεις για τη διαμόρφωση μίας τέτοιας υποδομής, που υλοποιείται από τις μελλοντικές δράσεις χρηματοδότησης της καινοτομίας και της τεχνολογίας π.χ. Yorkshire and Humber της Αγγλίας, Extremadura της Ισπανίας κ.ά.

6.6.1.α Τα βασικά χαρακτηριστικά του RIS

Το Πρόγραμμα RIS παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά:

- α) Υποστήριξη της λειτουργικής διασύνδεσης της έρευνας και της τεχνολογίας με την παραγωγική διαδικασία.
- β) Δεν αποτελεί ένα συμβατικό εργαλείο της περιφερειακής πολιτικής, όπως οι δημόσιες δαπάνες για τις υποδομές και οι κρατικές επενδύσεις, αλλά μπορεί να εφαρμοστεί σε όλες τις περιφέρειες ανεξάρτητα από το χαμηλό ή το υψηλό επίπεδο ανάπτυξης, δεδομένης της ύπαρξης καινοτομικού κλίματος και της ικανότητας ανάπτυξης και αφομοίωσης των καινοτομιών από την τοπική κοινωνία, στη βάση δύο σημαντικών κριτηρίων:
 - 1) τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας

2) τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στο διεθνές περιβάλλον, μέσα από την προώθηση δομικών αλλαγών και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας.

Ωστόσο, από πλευράς λειτουργικότητας, η εφαρμογή του προγράμματος RIS έχει ως σκοπό:

α) να δώσει άμεση απάντηση στο ερώτημα, με ποιους τρόπους θα προωθηθεί η συνεργασία μεταξύ των ΜΜΕ, των τοπικών αρχών και των οργανισμών που παρέχουν υπηρεσίες προς τις επιχειρήσεις, ώστε να αυξηθεί η ικανότητα τους να ανταπεξέλθουν -μέσω της καινοτομίας- στο διεθνή ανταγωνισμό.

β) να υπάρξει ένα πλαίσιο πολιτικής κάλυψης των αναγκών των επιχειρήσεων για καινοτομία. Στη χάραξη αυτής της πολιτικής ενεργό ρόλο θα παίξουν οι δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς υποστήριξης και διάδοσης της καινοτομίας και της τεχνολογίας.

Επίσης, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η δομή του RIS περιλαμβάνει πολλές δραστηριότητες όπως:

α) γενική εκτίμηση των δυνατοτήτων και των αδυναμιών, των ευκαιριών και των κινδύνων της περιφερειακής οικονομίας, με ειδική αναφορά στο ενδογενές δυναμικό για την καινοτομία, καθώς και περιγραφή των υπάρχοντων δικτύων συνεργασίας με δυνητικές πηγές παροχής σχετικών υπηρεσιών.

β) ανάπτυξη έργων μεταφοράς τεχνολογίας και καινοτομίας

γ) μελέτες τάσεων των βιομηχανικών κλάδων της περιφέρειας, περιφερειακές μελέτες έρευνας και τεχνολογίας, καθώς επίσης και ενέργειες παραγωγής νέων προϊόντων.

δ) διάγνωση τεχνολογικών και καινοτομικών αναγκών των επιχειρήσεων.

Συμπερασματικά, για την επιτυχημένη εφαρμογή αυτών των καινοτομικών πρωτοβουλιών κρίνεται αναγκαία και απαραίτητη η ενεργός συμμετοχή και συνεργασία των τοπικών φορέων -κυρίως μέσω της υποστήριξης των ΜΜΕ- καθώς αυτοί (οι τοπικοί φορείς) αποτελούν έναν από τους κυριότερους παραγωγούς και χρήστες καινοτομικών προϊόντων. Έτσι, στο πλαίσιο εφαρμογής της συγκεκριμένης στρατηγικής δίνεται προτεραιότητα στην ανάλυση των αναγκών των τοπικών επιχειρήσεων και στην αποτελεσματική κάλυψή τους. Ουσιαστικά, εκείνο που απαιτείται είναι η διαμόρφωση ενός πλαισίου δράσης που θα καταλήγει σε συγκεκριμένες προτάσεις και έργα για την ενίσχυση και τον εκσυγχρονισμό των τοπικών παραγωγικών δραστηριοτήτων.²⁷

²⁷ Οι προτάσεις αυτές υλοποιούνται είτε στο πλαίσιο των εθνικών ή κοινοτικών ερευνητικών και αναπτυξιακών προγραμμάτων είτε ως μέρος καινοτομικών προγραμμάτων σε συγκεκριμένους τομείς, όπως η δημόσια διοίκηση, η βιομηχανία, ο τουρισμός και η γεωργία.

6.6.1.β Οι στόχοι του Προγράμματος RIS

Οι στόχοι του προγράμματος RIS ακολουθούν τις βασικές κατευθύνσεις που θέτουν οι στρατηγικοί στόχοι του Προγράμματος «Καινοτομία» και όπως έχει ήδη αναφερθεί, είναι:

- Η προώθηση ενός περιβάλλοντος ευνοϊκού για την καινοτομία και την αφομοίωση των νέων τεχνολογιών από τις επιχειρήσεις.
- Η ενίσχυση της δημιουργίας ενός ανοιχτού ευρωπαϊκού χώρου για τη διάδοση τεχνολογιών και γνώσεων.
- Η παροχή των κατάλληλων τεχνολογιών στον ανοιχτό αυτό ευρωπαϊκό χώρο.

Στο πλαίσιο αυτό, οι βασικοί στόχοι του RIS για τη διαμόρφωση της Στρατηγικής Καινοτομίας σε περιφέρειες με χαμηλό επίπεδο τεχνολογικού εκσυγχρονισμού και απορρόφησης καινοτομιών, αλλά παράλληλα με σημαντικά πλεονεκτήματα και δυνατότητες (όπως γεωγραφική θέση, παραγωγική βάση, σημαντικός αριθμός ΜΜΕ, φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον),²⁸ είναι:

- α) Η υποστήριξη της περιφερειακής διοίκησης στην ανάλυση των δομών της καινοτομίας, της μεταφοράς τεχνολογίας, της έρευνας και της τεχνολογικής ανάπτυξης για την προώθηση των στρατηγικών της καινοτομίας.
- β) Ο προσδιορισμός ενός πλαισίου δράσης, σε περιφερειακό επίπεδο για τη διαμόρφωση πολιτικής, δομών και υποδομών της καινοτομίας, ιδιαίτερα προς όφελος των ΜΜΕ.
- γ) Η προώθηση της συνεργασίας μεταξύ της περιφερειακής διοίκησης, των επιχειρήσεων και των μονάδων παροχής ερευνητικών και παραγωγικών υπηρεσιών.
- δ) Η ευαισθητοποίηση των τοπικών επιχειρήσεων όσον αφορά στις επιπτώσεις της ενσωμάτωσης της τεχνολογίας και της καινοτομίας στην παραγωγική διαδικασία.
- ε) Η ενθάρρυνση των μηχανισμών υποστήριξης, εντός και εκτός των γεωγραφικών και διοικητικών ορίων της κάθε περιφέρειας, έτσι ώστε να υιοθετηθεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση έναντι των παραδοσιακών ΜΜΕ.

²⁸ Μία χαρακτηριστική τέτοια περίπτωση είναι, σε ελληνικό επίπεδο, η περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας.

6.6.1.γ Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία από την εφαρμογή του Προγράμματος RIS

Η Ευρώπη, κατά την τελευταία δεκαετία, έθεσε το κύριο βάρος των αναπτυξιακών της προσπάθειών στην αύξηση της παραγωγικότητας. Ωστόσο, είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η αύξηση αυτή μπορεί να εκμηδενισθεί αν βρίσκεται κάτω από το πλαίσιο μιας ήδη ξεπερασμένης ή παρακμάζουσας τεχνολογίας. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα του Πράσινου Βιβλίου της Καινοτομίας: «η καινοτομία πρέπει να είναι ο βασικός άξονας όλων των δράσεων της πολιτικής που αναλαμβάνονται στον τομέα των επιχειρήσεων, τόσο στα αρχικά όσο και στα τελικά στάδια της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών».

Παράλληλα, οι επιχειρήσεις και οι ευρωπαϊκές δημόσιες αρχές πρέπει: «να προσανατολίσουν τις προσπάθειές τους, στο να βελτιώσουν την ικανότητα τους να μετατρέπουν τεχνολογικές ανακαλύψεις σε εμπορικές επιτυχίες και να χρηματοδοτούν αποτελεσματικά τις άυλες επενδύσεις, που έχουν αποφασιστική σημασία για το μέλλον της ανταγωνιστικότητας, της ανάπτυξης και της απασχόλησης».²⁹

Η άσκηση των προγραμμάτων RIS αποτελεί μία διαδικασία μάθησης και αύξησης των εμπειριών για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, συμπεριλαμβανομένης και της ίδιας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ως σύνολο. Μετά το τέλος της πρώτης σειράς προγραμμάτων το 1997 ζητήθηκε αξιολόγηση από ανεξάρτητη ομάδα εργασίας για να διερευνηθεί κατά πόσο τα προγράμματα είχαν οικονομική και θεσμική επίδραση και κατά πόσο είχαν δικαιώσει τις προσδοκίες όσον αφορά τον καινοτόμο και επιδεικτικό χαρακτήρα τους. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης ήταν ενθαρρυντικά και έδειξαν ότι σε 6 από τις 8 περιφέρειες στις οποίες εξετάσθηκαν τα αποτελέσματα του προγράμματος RIS, το πρόγραμμα λειτούργησε ως μηχανισμός αύξησης χρηματοδότησης των επιχειρήσεων για θέματα τεχνολογίας και καινοτομίας.

Αν και τα προγράμματα RIS επικεντρώνονται σε ορισμένες κυρίως περιφέρειες, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη διάδοση των εμπειριών διαφόρων προγραμμάτων που έχουν υλοποιηθεί πριν από την ανάπτυξη νέων προγραμμάτων. Από αυτή την άποψη, το δίκτυο των RIS βοηθάει σημαντικά την ανταλλαγή εμπειριών και την υποστήριξη σε επιμέρους θέματα.

²⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1996) *Πράσινη Βίβλος Καινοτομίας*, (Green Book of Innovation), Λουξεμβούργο.

Εκτός από τα προγράμματα των RIS, μέσω του άρθρου 10 του ΕΤΠΑ έχουν χρηματοδοτηθεί 6 διαπεριφερειακά προγράμματα καινοτομίας. Αυτά τα προγράμματα αποτελούν συναφή σχέδια, διότι θέτουν σε εφαρμογή την οργανωμένη μεταφορά καινοτομιών από μία ανεπτυγμένη περιφέρεια σε μία περιφέρεια με σχετική υστέρηση. Με αυτό τον τρόπο επιτρέπεται η άμεση δοκιμή μεθόδων μεταφοράς καινοτομίας που έρχεται να ικανοποιήσει άμεσα τις ανάγκες και τις ιδιομορφίες των μικρομεσαίων επιχειρήσεων των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών.³⁰ Είναι φανερό ότι το RIS είναι ένα πρόγραμμα που η εφαρμογή του προϋποθέτει την ύπαρξη αποτελεσματικών οργανωτικών και διαχειριστικών δομών, τόσο σε επίπεδο λήψης αποφάσεων, όσο και σε επιχειρησιακό επίπεδο.

6.6.2 Το Πρόγραμμα «Σχέδια Μεταφοράς Τεχνολογίας» (RTTs)

Τα Σχέδια Μεταφοράς Τεχνολογίας έχουν ως στόχο να συμβάλλουν στη μείωση του τεχνολογικού χάσματος μεταξύ των περιφερειών της Ε.Ε. μέσω της διαπεριφερειακής συνεργασίας στον τομέα της Ε&ΤΑ. Αυτό θα επιτευχθεί με την ενίσχυση της διαδικασίας μεταφοράς τεχνολογίας από τις αναπτυγμένες προς τις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες και περιοχές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

6.6.3 Το Πρόγραμμα «Περιφερειακές Στρατηγικές και Υποδομές Καινοτομίας και Μεταφοράς Τεχνολογίας» (RITTS)

Στο πλαίσιο του Προγράμματος «Καινοτομία» και σε στενή συνεργασία με τις «Περιφερειακές Στρατηγικές Καινοτομίας» (RIS) και τα «Σχέδια Μεταφοράς Τεχνολογίας» (RTTs) εφαρμόζονται και οι «Περιφερειακές Στρατηγικές και Υποδομές Καινοτομίας και Μεταφοράς Τεχνολογίας» (Regional Innovation and Technology Transfer Infrastructures and Strategies – RITTS). Τα προγράμματα RITTS στοχεύουν στην υποστήριξη τοπικών και περιφερειακών αρχών και φορέων

³⁰ Αυτό σημαίνει ότι έμφαση δίνεται στην εφαρμογή της καινοτομίας ως μέσο οικονομικής ανάπτυξης και όχι απλά στη θέσπιση της καινοτομίας.

για την ανάπτυξη των σχετικών με την καινοτομία και τη μεταφορά τεχνολογίας υποδομών και πολιτικών.

Περισσότερες από 70 περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν μέχρι τώρα λάβει ή λαμβάνουν μέρος στις εφαρμογές των προγραμμάτων RITTs – RIS – RTTs, καλύπτοντας έτσι πάνω από το ένα τέταρτο των περιφερειών του Ευρωπαϊκού χώρου. Παράλληλα, αυξάνονται συνεχώς οι αιτήσεις συμμετοχής και άλλων περιφερειών στα συγκεκριμένα καινοτομικά προγράμματα.³¹

6.7 Τα Προγράμματα των Καινοτομικών Ενεργειών στα κράτη-μέλη της Ε.Ε. για την περίοδο 2000-2006

Σύμφωνα με το κείμενο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. με τίτλο: «Οι περιφέρειες στη Νέα Οικονομία»,³² καθίσταται σαφές το γεγονός ότι το χάσμα που παρατηρείται ανάμεσα στις περιφέρειες της Κοινότητας στους τομείς της καινοτομίας, της E&TA και της χρήσης των νέων τεχνολογιών των πληροφοριών και επικοινωνιών είναι όχι μόνο υπαρκτό, αλλά και ιδιαίτερα εκτεταμένο. Μάλιστα, προκειμένου να μην επεκταθεί το εύρος αυτού του χάσματος αλλά να καλυφθεί όσο το δυνατόν περισσότερο, θα πρέπει οι λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες να είναι σε θέση να παράγουν, να εφαρμόζουν και να αφομοιώνουν καινοτομικές δραστηριότητες.

Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας, οι καινοτόμες ενέργειες που θα εφαρμοστούν κατά την περίοδο 2000-2006 αποσκοπούν στη μείωση αυτών των αποκλίσεων, μέσω της διευκόλυνσης της πρόσβασης των περιφερειών που

³¹ Στο συγκεκριμένο σημείο κρίνεται σκόπιμο να γίνει μία μικρή αναφορά στις εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα στην Ελλάδα σχετικά με την εφαρμογή αυτών των προγραμμάτων. Έτσι, στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σημαντική δραστηριότητα στον τομέα της διαμόρφωσης και υλοποίησης στρατηγικών ανάπτυξης και διάδοσης καινοτομιών σε περιφερειακό επίπεδο, μέσω της ανάληψης των καινοτομικών προγραμμάτων RIS, RITTs και RTP. Στο πλαίσιο αυτό, τον Οκτώβριο του 1998 ιδρύθηκε το Ελληνικό Δίκτυο Περιφερειακών Στρατηγικών Καινοτομίας από τις περιφέρειες της χώρας στις οποίες υλοποιούνται τέτοια προγράμματα. Στο Δίκτυο συμμετέχουν 8 περιφέρειες: Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (RITTs), Κεντρικής Μακεδονίας (RTP), Δυτικής Μακεδονίας (RIS), Ηπείρου (RIS), Θεσσαλίας (RIS), Στερεάς Ελλάδας (RIS), Βορείου Αιγαίου (RITTs) και Κρήτης (RITTs). Το δίκτυο αυτό έχει αναπτύξει σημαντική δράση σε τομείς όπως της συνεργασίας σε θέματα καινοτομίας σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, της ανταλλαγής εμπειριών, της διαμόρφωσης κοινής στρατηγικής για την καινοτομία, της επεξεργασίας και προώθησης καινοτομικών δράσεων και έργων μέσα από τα τομεακά και περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα του Γ' Κ.Π.Σ. κλπ.

³² Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Ανακοίνωση προς τα κράτη-μέλη «Οι Περιφέρειες στη Νέα Οικονομία», Κατευθύνσεις για τις Καινοτόμες Ενέργειες του ΕΤΠΑ για την περίοδο 2000-2006, Βρυξέλλες, 31/01/01, COM (2001) 60-005.

παρουσιάζουν αναπτυξιακή καθυστέρηση σε μέσα πειραματισμού σε τομείς που μπορούν να προσφέρουν πολύτιμη βοήθεια στην αναπτυξιακή τους πορεία.

Για την προγραμματική περίοδο 1994-1999, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εφάρμοσε μια σειρά Κοινοτικών Πρωτοβουλιών συνδυάζοντας ολοκληρωμένες δράσεις κατάρτισης, υποστήριξης στους τομείς του τουρισμού, της γεωργίας, των ΜΜΕ, της καινοτομίας, της διαπεριφερειακής συνεργασίας κλπ. Η προσέγγιση αυτή, για τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, προέβλεπε 13 Πρωτοβουλίες.³³ Για τη νέα προγραμματική περίοδο 2000-2006 οι Κοινοτικές Πρωτοβουλίες περιορίζονται σε τέσσερις και είναι οι εξής:

Leader plus: Αγροτική ανάπτυξη, μέσω των πρωτοβουλιών των ομάδων τοπικής δράσης με στόχο την τοπική-ενδογενή ανάπτυξη.

Interreg: Διασυνοριακή, διακρατική και διαπεριφερειακή συνεργασία, με βασικό στόχο την ισόρροπη ανάπτυξη του ευρωπαϊκού εδάφους.

Urban: Οικονομική και κοινωνική αποκατάσταση των πόλεων για την προώθηση της αειφόρου αστικής ανάπτυξης.

Equal: Διακρατική συνεργασία για την προώθηση νέων μέσων καταπολέμησης των διακρίσεων και ανισοτήτων στην αγορά εργασίας.

Στον Πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 6.2) παρουσιάζεται η κατανομή ανά κράτος μέλος της Ε.Ε. των αναλήψεων υποχρεώσεων του 2001 για τις παράπανω Κοινοτικές Πρωτοβουλίες:

³³ Ορισμένες από αυτές τις πρωτοβουλίες ήταν νέες (Απασχόληση – Youthstart, Adapt, Urban, Pesca, Κλωστοϋφαντουργία – Ένδυση στην Πορτογαλία), ενώ άλλες αποτελούσαν συνέχεια των πρωτοβουλιών της προηγούμενης περιόδου (1989-1993). Οι Κοινοτικές Πρωτοβουλίες που εγκρίθηκαν για την περίοδο 1994-1999 ήταν οι εξής:

Leader II: Αγροτική Ανάπτυξη.

Interreg II: Παραμεθόριες περιοχές (συνεργασία και διαπεριφερειακά – διασυνοριακά – διακρατικά δίκτυα).

Regis II: Ιδιαίτερα απομακρυσμένες περιοχές.

Employment / Adapt: Διαφοροποίηση των αγορών εργασίας, ενίσχυση της απασχόλησης.

Rechar II / Resider II / Konver / Retex: Διαχείριση βιομηχανικών μεταβολών (Άνθρακες, Χάλυβες, Κλωστοϋφαντοϋντουργία – Ένδυση στην Πορτογαλία).

SMEs: Υποβοήθηση μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Pesca: Περιοχές αλιείας, ανασυγκρότηση της αλιείας.

Urban: Ανάπτυξη αστικών συνοικιών που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα.

Peace: Ειρηνευτική πρωτοβουλία για την υποβοήθηση των περιοχών της Βόρειας Ιρλανδίας.

Πίνακας 6.2 Ποσό των αναλήψεων υποχρεώσεων κατά το 2001 – Κοινοτικές πρωτοβουλίες (σε εκατ. ευρώ)

Κράτος μέλος	Leader	Interreg	<u>EQUAL</u>	URBAN
Βέλγιο	-	-	15,668	3,700
Δανία	2,600	-	4,600	0,800
Γερμανία	24,141	68,130	78,700	22,200
Ελλάδα	28,000	-	15,900	3,800
Ισπανία	74,468	25,314	78,800	16,800
Γαλλία	41,100	12,987	48,900	15,300
Ιρλανδία	7,300	-	5,200	0,800
Ιταλία	16,661	13,721	60,300	17,200
Λουξεμβούργο	0,300	-	-	-
Κάτω Χώρες	12,700	-	31,900	4,400
Αυστρία	11,600	12,618	15,600	1,300
Πορτογαλία	24,800	-	17,400	2,900
Φιλανδία	8,500	9,415	11,100	0,800
Σουηδία	6,200	6,595	13,231	0,800
Ηνωμένο Βασίλειο	12,965	-	61,512	18,600
Λοιπά	-	445,518	-	-
Σύνολο	271,335	594,299	458,811	109,400

Πηγή: Γενική Έκθεση 2001 - Κεφάλαιο III: Κοινοτικός οικονομικός και κοινωνικός χώρος

Σε αντίθεση με τις προηγούμενες περιόδους, στη νέα αυτή προγραμματική περίοδο η κάθε Πρωτοβουλία χρηματοδοτείται από ένα Διαρθρωτικό Ταμείο. Πιο συγκεκριμένα, οι πρωτοβουλίες Interreg και Urban χρηματοδοτούνται από το ΕΤΠΑ, η πρωτοβουλία Leader plus από το ΕΓΤΠΕ – Τμήμα Προσανατολισμού, ενώ η πρωτοβουλία Equal από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ).

Τα προγράμματα αυτά αποτελούν σημαντικό μέσο ενεργοποίησης των ενδογενών παραγωγικών δυνάμεων των διαφόρων περιοχών και κάνουν εντονότερη

την επίγνωση της σημασίας μιας ολοκληρωμένης ανάπτυξης, προσαρμοσμένης στις τοπικές ιδιαιτερότητες. Γενικά, η συνεισφορά των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών³⁴ στην ενεργοποίηση των ενδογενών δυνάμεων συνοψίζεται στα εξής βασικά θέματα:

- Στην ενίσχυση της τοπικής συνείδησης, των γνώσεων και των ικανοτήτων οργάνωσης της διαχείρισης των τοπικών φορέων.
- Στην ενθάρρυνση της τοπικής επιχειρηματικότητας.
- Στον εντοπισμό και στην αξιοποίηση των τοπικών πόρων.
- Στη δημιουργία δικτύων συνεργασιών μεταξύ ατόμων και φορέων σε τοπικό – περιφερειακό, διαπεριφερειακό και διακρατικό επίπεδο και στην ανταλλαγή εμπειριών και τεχνογνωσίας.

Θα πρέπει, ωστόσο, εδώ να σημειωθεί ότι η νέα γενιά καινοτόμων ενεργειών της Ε.Ε. έχει τη θεωρητική της βάση στη νέα στρατηγική τοπικής ανάπτυξης, του λεγόμενου «Περιφερειακού Πειραματισμού» (Regional Experimentalism). Σύμφωνα με τη στρατηγική αυτή, η ικανότητα των επιχειρήσεων και των θεσμοθετημένων οργάνων να μαθαίνουν διαρκώς, να πειραματίζονται, να ανταλλάσσουν εμπειρίες και να προσαρμόζονται στις πιέσεις που ασκεί ο ανταγωνισμός, αποτελεί βασικό παράγοντα επιτυχίας. Έτσι, μια τέτοια διαδικασία ενισχύει την καινοτομία και δημιουργεί δίκτυα γνώσης και αλληλεπίδρασης με βασικό πεδίο αναφοράς το τοπικό επίπεδο, οδηγώντας σε μεταβολή και αλλαγή, τόσο σε επίπεδο προϊόντων όσο και σε επίπεδο διαδικασιών και θεσμών.

Είναι σαφές, λοιπόν, ότι οι καινοτόμες ενέργειες της περιόδου 2000-2006 θα διαδραματίσουν ουσιαστικό ρόλο στην ενίσχυση και την ενδυνάμωση των πλέον μειονεκτικών περιφερειών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σε τομείς στρατηγικής σημασίας για την μελλοντική τους εξέλιξη (όπως είναι η τεχνολογία και η καινοτομική δράση). Παράλληλα, θα συμβάλλουν και στην ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής της Ε.Ε. Οι κύριοι αυτοί τομείς στρατηγικής σημασίας είναι:

- 1) η γνώση και η τεχνολογική καινοτομία
- 2) η κοινωνία των πληροφοριών
- 3) η περιφερειακή ταυτότητα και η αειφόρος ανάπτυξη.

³⁴ Με την ενεργοποίηση των συγκεκριμένων πρωτοβουλιών ενισχύεται η εφαρμογή της «εκ των κάτω» αναπτυξιακής στρατηγικής, η οποία αποτελεί ένα σημαντικό συμπλήρωμα στις προσπάθειες που πραγματοποιούνται μέσω των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ). Κάτι τέτοιο, όπως είναι φυσικό, οδηγεί στη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των ΚΠΣ και κατ' επέκταση της διαρθρωτικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πιο συγκεκριμένα, οι καινοτόμες ενέργειες της νέας προγραμματικής περιόδου που προορίζονται για την προώθηση καινοτόμων ενεργειών και πρακτικών είναι οι εξής:

- 1) Περιφερειακή οικονομία βασισμένη στη γνώση και την τεχνολογική καινοτομία: παροχή βοήθειας στις πλέον μειονεκτικές περιοχές με σκοπό την άνοδο του τεχνολογικού επιπέδου τους.
- 2) Η κοινωνία των πληροφοριών στην υπηρεσία της περιφερειακής ανάπτυξης.
- 3) Περιφερειακή ταυτότητα και αειφόρος ανάπτυξη: προώθηση της περιφερειακής συνοχής και ανταγωνιστικότητας μέσω μίας ολοκληρωμένης προσέγγισης των οικονομικών, περιβαλλοντικών, πολιτιστικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων.

6.7.1. Περιφερειακή οικονομία βασισμένη στη γνώση και την τεχνολογική καινοτομία: παροχή βοήθειας στις πλέον μειονεκτικές περιοχές με σκοπό την άνοδο του τεχνολογικού επιπέδου τους.

Από τη μελέτη που προηγήθηκε είναι σαφές ότι κρίνεται αναγκαίο να παρέχεται βοήθεια στις ευρωπαϊκές περιφέρειες και ιδιαίτερα στις λιγότερο αναπτυγμένες, έτσι ώστε να αναπτύσσουν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που βασίζονται κατά κύριο λόγο στην καινοτομία και όχι στο κόστος, όπως π.χ. το κόστος εργασίας. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι το πλεονέκτημα σε επίπεδο κόστους μπορεί εύκολα και γρήγορα να απαξιωθεί σε μία οικονομία όπου οι συνθήκες αλλάζουν συνεχώς.

Έτσι, θα πρέπει να επιδιωχθεί η δημιουργία – μέσω καινοτόμων ενεργειών στο εσωτερικό των περιφερειών – μιας πρακτικής συνεργασίας μεταξύ του δημόσιου τομέα, των αρμόδιων για την έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και καινοτομία οργανισμών και των επιχειρήσεων, με στόχο τη δημιουργία αποτελεσματικών περιφερειακών συστημάτων καινοτομίας. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια προσπάθεια να ενισχυθεί η συνεργασία όχι μόνο μεταξύ των επιχειρήσεων, αλλά και με τα πανεπιστήμια, τις υπηρεσίες παροχής συμβούλων, τις κεφαλαιαγορές και άλλους τεχνολογικούς εταίρους. Το αποτέλεσμα μιας τέτοιας προσπάθειας θα είναι η διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος και ενός περιφερειακού θεσμικού πλαισίου που ευνοούν τη δημιουργία, τη διάδοση και την ενσωμάτωση των γνώσεων στον παραγωγικό ιστό, ως κύρια πηγή καινοτομίας και ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.

Το περιεχόμενο των περιφερειακών προγραμμάτων καινοτόμων ενεργειών στο συγκεκριμένο τομέα αναφέρεται στις εξής κατηγορίες δράσεων:

- Δημιουργία ή ενίσχυση των δικτύων συνεργασίας μεταξύ επιχειρήσεων ή ομίλων επιχειρήσεων, κέντρων έρευνας και πανεπιστημίων, οργανισμών επιφορτισμένων με τη βελτίωση των ανθρωπίνων πόρων, χρηματοοικονομικών κύκλων και εξειδικευμένων συμβούλων κλπ.
- Αμοιβαίες ανταλλαγές προσωπικού μεταξύ κέντρων έρευνας, πανεπιστημίων και επιχειρήσεων, ιδίως ΜΜΕ.
- Διάδοση στις ΜΜΕ των πορισμάτων της έρευνας και της τεχνολογικής προσαρμογής.
- Διαμόρφωση ολοκληρωμένων τεχνολογικών στρατηγικών από τις περιφέρειες, συμπεριλαμβανομένων πιλοτικών εφαρμογών.
- Στήριξη των φυτωρίων νέων επιχειρήσεων που συνδέονται με πανεπιστήμια και κέντρα έρευνας, ενθάρρυνση της εξάπλωσης επιχειρήσεων που προέρχονται από πανεπιστημιακά κέντρα ή μεγάλες επιχειρήσεις που έχουν ως άξονα την καινοτομία και την τεχνολογία.
- Συστήματα στήριξης υπέρ κοινών επιστημονικών και τεχνολογικών έργων μεταξύ ΜΜΕ, επιχειρήσεων και κέντρων έρευνας.
- Συμβολή στην ανάπτυξη νέων χρηματοδοτικών μέσων (κεφάλαια επιχειρηματικού κινδύνου) για τις νεοσύστατες εταιρείες («start – up»).

6.7.2. Η Κοινωνία της Πληροφορίας στην υπηρεσία της περιφερειακής ανάπτυξης

Στο κατώφλι του 21ου αιώνα, η ραγδαία εξέλιξη των νέων τεχνολογιών, η ευρεία τους διάχυση σε όλη την οικονομία και η ενσωμάτωσή τους σε όλες σχεδόν τις διαστάσεις της καθημερινής ζωής χτίζουν μία παγκόσμια Κοινωνία της Πληροφορίας με νέα δεδομένα και νέες ευκαιρίες για την ανάπτυξη, την απασχόληση, την ευημερία και την ποιότητα ζωής των Ευρωπαίων πολιτών. Μέλημα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας είναι η νέα αυτή κοινωνία που διαμορφώνεται να είναι μια κοινωνία για όλους.

Η Κοινωνία της Πληροφορίας αναφέρεται ως ένας από τους βασικούς άξονες του Σχεδίου Ανάπτυξης 2000-2006. Με βάση τις στρατηγικές ανάπτυξης που

προωθούνται, γίνεται αντιληπτό ότι στην Κοινωνία της Πληροφορίας δεν τίθεται πλέον θέμα «περιφερειακής ανάπτυξης» με την καθιερωμένη έννοια του όρου. Αντιθέτως, η έμφαση δίνεται τώρα στην ισότιμη συμμετοχή όλων στον παγκόσμιο χώρο, όπου αναδεικνύονται νέες δομές, υπηρεσίες και φορείς. Βασικός σκοπός της πολιτικής για την Κοινωνία της Πληροφορίας στις περιφέρειες είναι ο περιορισμός της απομόνωσης και η ένταξή τους στον παγκόσμιο χώρο.

Για την επίτευξη του παραπάνω σκοπού διαμορφώνεται ένα συγκεκριμένο σχέδιο δράσης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο με την εφαρμογή των εξής αξόνων³⁵:

- Πρόσβαση πολιτών, νοικοκυριών, επιχειρήσεων, σχολείων και διοικητικών υπηρεσιών στην ψηφιακή εποχή.
- Εισαγωγή στην Ευρώπη της ψηφιακής νοοτροπίας, υποστηριζόμενης από επιχειρηματικό πνεύμα ευνοϊκό για τη χρηματοδότηση και την ανάπτυξη νέων ιδεών.
- Μέριμνα ώστε αυτή η διαδικασία στο σύνολό της να αποσκοπεί στην κοινωνική ένταξη, να κερδίσει την εμπιστοσύνη των καταναλωτών και να ενισχύσει την ευρωπαϊκή κοινωνική συνοχή.

Οι περιφερειακές καινοτόμες ενέργειες θα διαδραματίσουν πρωταρχικό ρόλο σε αυτήν την προσέγγιση, επιτρέποντας κυρίως μέσω πιλοτικών έργων και έργων επίδειξης, να ευνοηθεί σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο:

- Η ευαισθητοποίηση και η ανάπτυξη δικτύων μεταξύ των περιφερειακών και τοπικών φορέων, όσον αφορά την κοινωνία των πληροφοριών εφαρμοσμένη στην περιφερειακή ανάπτυξη.
- Η αξιοποίηση «πόλων» ικανοτήτων (αριστείας) στους οποίους ειδικεύεται η περιφέρεια και βασίζονται στα πλεονεκτήματά της, καθώς και στο οικονομικό, πολιτιστικό και κοινωνικό δυναμικό της.
- Η μεταφορά τεχνολογίας, καθώς και η ανταλλαγή εμπειριών και ορθών πρακτικών, όσον αφορά την αξιοποίηση της Κοινωνίας των Πληροφοριών.

³⁵ Η προσέγγιση αυτή εντάσσεται στους στόχους που εγκρίθηκαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας το Μάρτιο του 2000 στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας e-Europe για την Κοινωνία των Πληροφοριών.

Έτσι, η Κοινωνία της Πληροφορίας (ΚτΠ) δημιουργεί νέα δεδομένα και νέες ευκαιρίες για ανάπτυξη, ευημερία και ποιότητα ζωής. Σαφώς, η ανάπτυξη της βασίζεται στη ραγδαία εξέλιξη των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ). Οι τεχνολογίες αυτές αποτελούν ουσιαστικό εργαλείο για ανοιχτή και αποτελεσματική διακυβέρνηση και για την παροχή βελτιωμένων υπηρεσιών στον πολίτη. Παράλληλα, δημιουργούν μία νέα οικονομία βασισμένη στη γνώση και αναβαθμίζουν το ρόλο του ανθρώπινου δυναμικού.

Από την άλλη μεριά, όμως, η ταχύτατη εξέλιξη των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών τις τελευταίες δεκαετίες κινδυνεύει να δημιουργήσει νέες αποκλίσεις στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσον αφορά την πρόσβαση στην ευρύτερη κοινωνία των πληροφοριών. Κατά συνέπεια, αποτελεί πρωταρχική ανάγκη οι πλέον μειονεκτικές περιοχές της Κοινότητας να δύνανται να ανταποκριθούν στην πρόκληση που παρουσιάζει η ανάπτυξη αυτών των τεχνολογιών, εκμεταλλευόμενες τις νέες ευκαιρίες που προσφέρει αυτή η νέα μορφή κοινωνίας στον παραγωγικό τομέα, στις δημόσιες υπηρεσίες και στις ατομικές ανάγκες των πολιτών.

6.7.2.α. Οι γενικοί και ειδικοί στόχοι του Προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας»

Στην σημερινή συγκυρία, έχει διαμορφωθεί μία συνολική στρατηγική για την Κοινωνία της Πληροφορίας, με συγκεκριμένους στόχους και διαδικασίες εφαρμογής. Αυτή η στρατηγική στηρίζεται πάνω σε μερικές βασικές αρχές:³⁶

- *Καινοτομία και επιχειρηματικές πρωτοβουλίες:* Η ΚτΠ θα αναπτυχθεί στηριζόμενη στους μηχανισμούς της αγοράς, ενώ το θεσμικό πλαίσιο θα πρέπει να διευκολύνει τις νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και την καινοτομία.
- *Δημοκρατία και ατομικές ελευθερίες:* Η ΚτΠ πρέπει να ενισχύει τις δημοκρατικές διαδικασίες και να διαφυλάσσει τα δικαιώματα των πολιτών.

³⁶ Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΕΠ) για την Κοινωνία της Πληροφορίας αποτελεί τον κύριο μοχλό υλοποίησης της συνολικής εθνικής στρατηγικής για την πορεία προς αυτήν. Σημαντικές δράσεις θεσμικού χαρακτήρα κινούνται παράλληλα και συμπληρωματικά με τους άξονες παρέμβασης του συγκεκριμένου ΕΠ.

- *Τσες ευκαιρίες και αλληλεγγύη:* Η ΚτΠ πρέπει να δίνει σε όλους τους πολίτες πρόσβαση στις ευκαιρίες, τη γνώση και τις αγορές που παρέχουν οι νέες τεχνολογίες και να είναι αλληλέγγυη σε όσους δεν καταφέρουν να ενταχθούν.

Οι γενικοί στρατηγικοί στόχοι του Επιχειρησιακού Προγράμματος ΚτΠ για την περίοδο 2000-2006 είναι δύο:

1) *«Εξυπηρέτηση του Πολίτη και Βελτίωση της Ποιότητας Ζωής».* Αφορά τη βελτίωση της ποιότητας της καθημερινής ζωής του πολίτη μέσα από παρεμβάσεις σε μία σειρά από κρίσιμους τομείς, όπως η δημόσια διοίκηση, η υγεία, οι μεταφορές και το περιβάλλον. Οι παρεμβάσεις αφορούν, κυρίως, την ένταξη σε παραγωγική λειτουργία των παραπάνω τομέων ολοκληρωμένων συστημάτων πληροφορικής και επικοινωνιών, που θα συμβάλλουν στη βελτίωση των προσφερομένων υπηρεσιών.

2) *«Ανάπτυξη και Ανθρώπινο Δυναμικό».* Αφορά τη δημιουργία συνθηκών κατάλληλων για την ενίσχυση μιας διαδικασίας οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, όπου η τεχνολογία και η γνώση αποτελούν τον κύριο μοχλό αύξησης της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας, των εισοδημάτων, της απασχόλησης και της ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού. Ενέχει δράσεις για την ανάπτυξη των υποδομών τηλεπικοινωνιών, την ενίσχυση της οικονομικής μηχανής και της απασχόλησης με την αξιοποίηση νέων τεχνολογιών, τη δημιουργία ενός συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης προσαρμοσμένου στις ανάγκες του 21^{ου} αιώνα, καθώς και την προβολή του κάθε ευρωπαϊκού πολιτισμού.

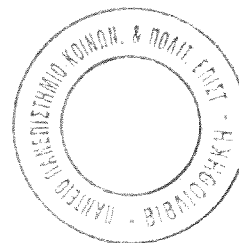
Οι ειδικοί στόχοι του προγράμματος που αφορούν την καινοτομία και την περιφερειακή πολιτική είναι οι εξής:

- *Η διάχυση της χρήσης των νέων τεχνολογιών στον κοινωνικό και παραγωγικό ιστό:* συντελεί στη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού και παρέχει σημαντικές δυνατότητες απασχόλησης, αλλά και εξυπηρέτησης των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Η προώθηση της τηλε-εργασίας ενισχύει τη συμμετοχή μειονεκτουσών ομάδων στο εργατικό δυναμικό. Επιπλέον, συμβάλλει σημαντικά στην προώθηση της ισότητας των δύο φύλων, τόσο με την αύξηση των θέσεων εργασίας στον τομέα της παροχής υπηρεσιών, όσο και με τις αυξημένες δυνατότητες ενημέρωσης, πληροφόρησης και συμμετοχής στα κοινά.
- Οι δράσεις για την ΚτΠ έχουν έντονη περιφερειακή και τοπική διάσταση και βρίσκονται σε απόλυτη αρμονία με τη κυβερνητική πολιτική για την

αποκέντρωση. Στόχος είναι η δημιουργία συνθηκών για την ισότιμη συμμετοχή των περιφερειών στον παγκόσμιο χώρο. Αυτό θα επιτευχθεί δίνοντας μεγαλύτερη εμβέλεια στην παρουσία της κάθε περιφέρειας στο σχεδιασμό για την ΚτΠ, καθώς και με τη διαμόρφωση σχεδίου ανά περιφέρεια με άξονες τον περιορισμό της απομόνωσης, την αξιοποίηση των ιδιοτεροτήτων, την ενίσχυση των υποδομών και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής.

Βέβαια, για την ισότιμη συμμετοχή όλων στην Κοινωνία της Πληροφορίας και τη βελτίωση της θέσης της κάθε χώρας στην Ευρώπη και τον κόσμο, η κυβερνητική πολιτική για την παιδεία και την έρευνα οφείλει να διαμορφώνεται γύρω από τους εξής άξονες:

- Διδασκαλία της πληροφορικής και των νέων τεχνολογιών σαν μάθημα βασικής παιδείας, διδασκαλία με τη χρήση των νέων τεχνολογιών.
- Ενημέρωση και κατάρτιση του διδακτικού προσωπικού.
- Βελτίωση των υποδομών και των δικτύων επικοινωνιών σε σχολεία, πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα.
- Ενίσχυση της παραγωγής και διάχυσης εκπαιδευτικού λογισμικού και παιδαγωγικού περιεχομένου.
- Ενίσχυση της έρευνας, αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στην έρευνα και τη διάδοση των επιστημονικών αποτελεσμάτων.

6.7.2.β. Η καινοτομία στην Κοινωνία της Πληροφορίας

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η θέση μιας χώρας στο παγκόσμιο τοπίο που διαμορφώνεται με την έλευση της νέας χιλιετίας, θα καθορισθεί σε σημαντικό βαθμό από τη συμμετοχή της στην παραγωγή και τον εμπλουτισμό της γνώσης και της καινοτομίας, μέσα από την ανάπτυξη ερευνητικών δραστηριοτήτων σε καινοτόμους τομείς. Με τη δημιουργία των απαραίτητων υποδομών, του κατάλληλου πλαισίου και την απόδοση της απαιτούμενης έμφασης σε καινοτόμες ερευνητικές δραστηριότητες, κάθε περιφέρεια μπορεί να βελτιώσει σημαντικά τη θέση της στην ενωμένη Ευρώπη και στην παγκόσμια Κοινωνία της Πληροφορίας.

Η καινοτομία, λοιπόν, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως το θεμέλιο της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα θα πρέπει να ενθαρρύνει την καινοτομία,

καθώς και προγράμματα που εξετάζουν το μέγεθος των αλλαγών που μπορεί να επιφέρει η Κοινωνία της Πληροφορίας στον οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό τομέα, καθώς και σε θέματα ποιότητας ζωής.

Η πολιτική για την καινοτομία μιας χώρας και τις προοπτικές διάχυσής της σε ευρωπαϊκό επίπεδο φιλοδοξεί μέσα από την ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας να προωθήσει ισόρροπα την ανάπτυξη της γνώσης, αλλά συγχρόνως να συμβάλει ουσιαστικά στην αύξηση της παραγωγικότητας της οικονομίας και στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής του πολίτη. Σε διεθνές επίπεδο, η αντίστοιχη πολιτική κινείται σταδιακά από την αποκλειστική επικέντρωση στη στήριξη ερευνητικών δραστηριοτήτων προς την αναγνώριση ότι κέρδη παραγωγικότητας για το σύνολο της οικονομίας προέρχονται κυρίως από τη διαδικασία της τεχνολογικής διάχυσης.

Σειρά μέτρων πολιτικής έχουν πλέον τεθεί σε εφαρμογή προκειμένου να συνεισφέρουν στην προσπάθεια των εταιρειών να απορροφήσουν και να εκμεταλλευθούν τις νέες τεχνολογίες. Ωστόσο, πολλές από αυτές τις πρωτοβουλίες πολιτικής (όπως τα κλαδικά ινστιτούτα για βιομηχανική έρευνα ή οι μεσάζοντες τεχνολογίας) είχαν απογοητευτικό απολογισμό με μικρή συμβολή στο βιομηχανικό εκσυγχρονισμό. Αυτό οφείλεται εν μέρει στη στενή τους σχέση και εξάρτηση από την κρατική γραφειοκρατία, που περιόριζε την ικανότητά τους να προσελκύσουν ειδικευμένο προσωπικό και να προωθήσουν τις υπηρεσίες τους σε εταιρείες.

Αναγκαία, βεβαίως, κρίνεται η αναβάθμιση της ποιότητας του ερευνητικού δυναμικού, ώστε να βελτιωθεί ακόμη περισσότερο η ανταγωνιστικότητά του. Εξίσου αναγκαία είναι και η αναβάθμιση των υποδομών των υπαρχόντων ερευνητικών κέντρων και η δημιουργία νέων σε διάφορες γεωγραφικές περιοχές για ισόρροπη ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα, οι προτεινόμενες προς αυτό το σκοπό δράσεις είναι οι εξής:

- Στήριξη της βασικής έρευνας και αναδιάρθρωση της δομής της. Η ισχυρή ερευνητική ικανότητα αποτελεί συμπλήρωμα στη χρήση της τεχνολογίας από τη βιομηχανία και όχι υποκατάστατο. Παράλληλα, με επαρκή χρηματοδότηση θα επιδιωχθεί μεγαλύτερη ανεξαρτησία και αναδιάρθρωση των κρατικών ινστιτούτων, με στόχο το διαχωρισμό της λειτουργικής διαχείρισης από την επιστημονική έρευνα, την εστίαση της χρηματοδότησης σε επιστημονικούς τομείς όπου υπάρχει δυνατότητα διάκρισης, καθώς και την επιδίωξη διεθνών συνεργασιών.

- Αναβάθμιση της ποιότητας του ερευνητικού δυναμικού, δημιουργία νέων στελεχών, αλλά και εμπλουτισμός του παραγωγικού τομέα με ικανά στελέχη που θα έχουν εκπαιδευτεί σε διεθνή ερευνητικά κέντρα και Πανεπιστήμια, μέσω της ενίσχυσης πρωτοβουλιών, όπως ανθρώπινα δίκτυα διάδοσης επιστημονικής και τεχνολογικής γνώσης, συγχρηματοδοτήσεις, υποτροφίες ερευνών κλπ.
- Ενίσχυση των νέο-ιδρυθέντων ερευνητικών ινστιτούτων για μία ισόρροπη κατανομή του ερευνητικού δυναμικού, αλλά και για την εξυπηρέτηση των επιστημονικών αναγκαιοτήτων.
- Αναβάθμιση και εκσυγχρονισμός της υποδομής των ερευνητικών κέντρων, αξιοποιώντας και ενισχύοντας το Εθνικό Δίκτυο Έρευνας και Τεχνολογίας κάθε χώρας.
- Ανάπτυξη ηλεκτρονικής βιβλιοθήκης που θα προσφέρει την καλύτερη και φθηνότερη πρόσβαση στην πληροφορία που σχετίζεται με την επιστήμη και τη γνώση, επιτρέποντας στους ερευνητές και στους απλούς πολίτες να έχουν στη διάθεσή τους τις καλύτερες δυνατές συνθήκες αναζήτησης και απόκτησης της απαραίτητης πληροφορίας και γνώσης.³⁷

6.7.2.γ. Οι νέες τεχνολογίες θα εντείνουν ή θα μειώσουν τις περιφερειακές ανισότητες;

Στην Κοινωνία της Πληροφορίας διαφαίνονται αυξημένες δυνατότητες άρσης της απομόνωσης, πραγματοποίησης διεθνών ή διασυνοριακών συνεργασιών, παροχής νέων ευκαιριών απασχόλησης και οικονομικής δραστηριότητας, καθώς και εξασφάλισης ίσων ευκαιριών στις επερχόμενες εξελίξεις. Εντούτοις, ο τρόπος με τον οποίο θα λειτουργήσει η άρση της απομόνωσης εξαρτάται από τον δυναμισμό του εκάστοτε τοπικού παραγωγικού ιστού και από την ικανότητα των επιχειρήσεων μιας περιφέρειας να διευρύνουν τις αγορές τους και να λειτουργήσουν ανταγωνιστικά σε μία ευρύτερη, εθνική ή υπερεθνική, αγορά. Έτσι, δημιουργείται εύλογα το ερώτημα αν η εφαρμογή νέων τεχνολογιών και η ανάπτυξη καινοτομικής δράσης μέσα στο ευρύτερο χωρικό πλαίσιο της Ε.Ε. θα εντείνουν ή θα μειώσουν τελικά τις υφιστάμενες περιφερειακές ανισότητες.

³⁷ Για περισσότερες πληροφορίες, βλέπε την ηλεκτρονική διεύθυνση: www.infosociety.gr

Σίγουρα είναι δύσκολο να δοθεί μία απόλυτα ξεκάθαρη απάντηση σε ένα τέτοιου είδους ερώτημα. Ωστόσο, εκείνο που θα μπορούσε με βεβαιότητα να υποθεί είναι ότι στις περιφέρειες εκείνες που εμφανίζουν μεγαλύτερη αναπτυξιακή υστέρηση, που δεν διαθέτουν κάποιο ελάχιστο επίπεδο τοπικού επιχειρηματικού δυναμικού και υποδομών και οι οποίες υστερούν σημαντικά από πλευράς διαθέσιμου ανθρώπινου δυναμικού, απαιτούνται παρεμβάσεις που θα επιταχύνουν τους ρυθμούς εξέλιξης ώστε να αντιμετωπιστούν οι κίνδυνοι περιθωριοποίησης.

6.7.3. Περιφερειακή ταυτότητα και αειφόρος ανάπτυξη: προώθηση της περιφερειακής συνοχής και ανταγωνιστικότητας μέσω μίας ολοκληρωμένης προσέγγισης των οικονομικών, περιβαλλοντικών, πολιτιστικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων.

Όλες οι περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας θα πρέπει να στηρίζονται περισσότερο στα πλεονεκτήματά τους όσον αφορά την ανάπτυξη μιας αειφόρου και ανταγωνιστικής οικονομίας, καθώς και τη βελτίωση του πλαισίου διαβίωσης και του επαγγελματικού περιβάλλοντος των κατοίκων τους. Αυτά τα πλεονεκτήματα και οι ευκαιρίες μπορούν να χαρακτηριστούν τόσο, σε πολιτιστικό επίπεδο, από την πολιτιστική κληρονομιά και την ποικιλομορφία, όσο και από ειδικές ικανότητες, μία στρατηγική θέση, ένα εξαιρετικό περιβάλλον, σχολικές και πολιτιστικές υποδομές, γλωσσικές ικανότητες ή παράδοση στο μουσικό τομέα, τη βιοτεχνία, τα τοπικά προϊόντα, τη γαστρονομία κλπ.³⁸ Ουσιαστικά, πρόκειται για πλεονεκτήματα που τονίζουν τη μοναδικότητα κάθε περιοχής, αναφορικά με τα ενδογενή της χαρακτηριστικά και τις δυνατότητες που προκύπτουν από αυτά.

Προς την κατεύθυνση αυτή, το περιεχόμενο των καινοτόμων ενεργειών στο συγκεκριμένο τομέα αφορά τις ακόλουθες κατηγορίες δράσεων:

- Στήριξη των μικρών βιοτεχνικών επιχειρήσεων ή των επιχειρήσεων της παραδοσιακής παραγωγής, με σκοπό τη βελτίωση του τεχνολογικού επιπέδου τους.
- Ανάπτυξη του πολιτιστικού και οικολογικού τουρισμού.

³⁸ Ε.Ε. (2001).

- Στήριξη των νεοσύστατων ΜΜΕ στους καινοτόμους τομείς των μέσων ενημέρωσης και του πολιτισμού.
- Δημιουργία νέων σχέσεων μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, προκειμένου να βελτιστοποιηθεί η χρησιμοποίηση των υπαρχόντων πόρων και υποδομών.³⁹
- Παροχή βοήθειας στις μικρές επιχειρήσεις, που επιδιώκουν να επωφεληθούν από δραστηριότητες έρευνας στην περιοχή τους.
- Ανάπτυξη συστημάτων για την περιβαλλοντική διαχείριση, την υιοθέτηση κατάλληλων τεχνολογιών, την ανακύκλωση αποβλήτων και την εξοικονομητική χρησιμοποίηση της ενέργειας.

Όλες οι δράσεις που αναφέρθηκαν μέχρι τώρα αποτελούν αντικείμενο χρηματοδότησης του ΕΤΠΑ. Ωστόσο, προβλέπεται και μία σειρά από άλλες καινοτόμες δράσεις για την απασχόληση και την κατάρτιση, οι οποίες χρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ, καθώς επίσης και στον τομέα της αλιείας που χρηματοδοτούνται από το Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας (ΧΜΠΑ).⁴⁰

6.8 Κριτική της καινοτομικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Από την ανάλυση που προηγήθηκε καθίσταται σαφές το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναπτύξει τα τελευταία χρόνια μια σειρά προγραμμάτων που αφορούν στην ανάπτυξη της καινοτομίας και αποσκοπούν στην ενίσχυση της ευρωπαϊκής ανταγωνιστικότητας και συνοχής. Η προσπάθεια αυτή συντελείται μέσα από μια διαδικασία ενθάρρυνσης των διαφόρων περιφερειών και περιοχών, και ιδιαίτερα εκείνων που η ανάπτυξή τους υστερεί σε σχέση με κάποιες άλλες, να εφαρμόσουν μία τοπική στρατηγική εκσυγχρονισμού και διαφοροποίησης των οικονομιών τους. Η στρατηγική αυτή βασίζεται στην προώθηση της καινοτομίας και της τεχνολογικής αλλαγής, καθώς και στην ανάπτυξη ενός περιβάλλοντος ευνοϊκού για τις τοπικές επιχειρήσεις.

³⁹ Η επίτευξη μιας περιφερειακής κοινωνικής συναίνεσης, συμφωνίας και διαρκούς συνεργασίας μεταξύ των τοπικών φορέων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα είναι γνωστή με την ορολογία *consensus building*. Βλέπε: Χριστοφάκης (2001, Κεφ. 7)

⁴⁰ Βλέπε Παράρτημα 1 της παρούσας εργασίας.

Είναι προφανές ότι για την επιτυχή διαμόρφωση της τοπικής αυτής στρατηγικής για τεχνολογική ανάπτυξη και διάχυση της καινοτομίας είναι αναγκαία η ενδυνάμωση της «τοπικής συνείδησης» με τη συνεχή και στενή συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων.⁴¹ Στην ουσία, η αποτελεσματικότητα της τοπικής στρατηγικής καινοτομικής ανάπτυξης προσδιορίζεται από την ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού, με τη συμμετοχή και συνεργασία των τοπικών αρχών (τοπικές αυτοδιοικήσεις και περιφερειακές διοικήσεις), των φορέων (επιμελητήρια, ενώσεις, αναπτυξιακές εταιρείες, εργατικά κέντρα κλπ.) εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και ερευνητικών ιδρυμάτων, καθώς και από την αναλυτική διερεύνηση των αναγκών και αναπτυξιακών δυνατοτήτων των τοπικών οικονομιών.

Ωστόσο, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να καταγραφεί η ποσοτική και ποιοτική προσφορά των διαφόρων καινοτομικών προγραμμάτων που έχει εφαρμόσει η Ε.Ε. μέχρι σήμερα, μέσω μιας κριτικής παρουσίασης και ανάλυσης αυτών των προγραμμάτων, όπως είναι το RIS, το RIS+ ή το RITTS. Τα προγράμματα αυτά, μαζί με το Δίκτυο των Καινοτόμων Περιφερειών στην Ευρώπη (Innovating Regions in Europe, IRE), αποτελούν ένα μοναδικό πείραμα σε περιφερειακό επίπεδο, μέσω του οποίου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή - σε άμεση συνεργασία με τις περιφέρειες - προσπάθησε να δώσει λύση και απάντηση στο θέμα της περιφερειακής ζήτησης καινοτομίας.

6.8.1 Η εμπειρία των προγραμμάτων RIS και RIS+

Μέσα στη χρονική περίοδο 2000-2002, σχεδόν 1 στις 5 ευρωπαϊκές περιφέρειες (σε ένα σύνολο 30 περιφερειών) έχουν δεχθεί οικονομική ενίσχυση στο πλαίσιο του προγράμματος προώθησης της περιφερειακής ανάπτυξης μέσω της εφαρμογής καινοτομικών δραστηριοτήτων για το διάστημα 2000-2006 και πιο συγκεκριμένα για την ανάπτυξη των προγραμμάτων RIS και RIS+.

Η μεθοδολογία των προγραμμάτων αυτών βασίζεται σε τέσσερις αρχές - κλειδιά:

- Στενή σχέση και συνεργασία ιδιωτικού και δημόσιου τομέα.

⁴¹ Άλλωστε, η ίδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στα κείμενά της για την επιτυχή εφαρμογή των σχεδίων που αφορούν την καινοτομία, αναγνωρίζει την αναγκαιότητα για ενεργοποίηση των ενδογενών δυνάμεων σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

- Έμφαση στις αλλαγές της ζήτησης και στις καινοτομικές ανάγκες των επιχειρήσεων (κυρίως των ΜΜΕ) και προώθηση της «εκ των κάτω ανάπτυξης».
- Ενίσχυση της καινοτομικής δραστηριότητας (νέα καινοτομικά προϊόντα και πολιτικές στο πλαίσιο λειτουργίας των επιχειρήσεων).
- Προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των διαφόρων περιφερειών σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν προσπάθησε να προωθήσει μία συγκεκριμένη μεθοδολογία δράσης σε όλες τις περιφέρειες της Κοινότητας που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα RIS. Αντιθέτως, λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη της τη διαφοροποίηση του παραγωγικού περιβάλλοντος κάθε περιφέρειας, καθώς και το διαφορετικό θεσμικό πλαίσιο, η Επιτροπή εφάρμοσε μία ιδιαίτερα ευέλικτη μεθοδολογικά προσέγγιση, η οποία περιλαμβάνει:

- Ευαισθητοποίηση απέναντι σε ζητήματα καινοτομίας και δημιουργία ενός συστήματος συνεργασίας ανάμεσα στους αρμόδιους τοπικούς φορείς.
- Ανάλυση του εκάστοτε περιφερειακού συστήματος καινοτομίας, συμπεριλαμβανομένης της τεχνολογικής εξέλιξης και διάχυσης της καινοτομικής δραστηριότητας.
- Αξιολόγηση του περιφερειακού συστήματος ενίσχυσης των καινοτομικών υποδομών και των αντίστοιχων πολιτικών.
- Διαμόρφωση ενός συγκεκριμένου στρατηγικού πλαισίου δράσης (λεπτομερές σχέδιο δράσης με την εφαρμογή πιλοτικών προγραμμάτων, σύστημα παρακολούθησης και αξιολόγησης).

Είναι αναμενόμενο ότι στο πλαίσιο μιας τέτοιας προσπάθειας ένα εκτεταμένο σύνολο τοπικών παραγόντων (σε πολιτικό, οικονομικό και ακαδημαϊκό επίπεδο) συνεργάστηκαν στενά μεταξύ τους, ενώ ταυτόχρονα διοργάνωσαν μια σειρά από σεμινάρια, συνεντεύξεις και δημοσκοπήσεις.

6.8.2 Η επίδραση των προγραμμάτων RTP, RIS, RITTS και RIS+

Διάφορες εκτιμήσεις των Προγραμμάτων RTP (Regional Technology Plans), RIS (Regional Innovation Strategies), RITTS (Regional Innovation and Technology Transfer Initiatives) καθώς και RIS+ που πραγματοποιήθηκαν μας προσφέρουν μία

εικόνα της επίδρασης που έχουν ασκήσει αυτά σε επίπεδο οργάνωσης της περιφερειακής πολιτικής και ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων.

Έτσι, η συνεισφορά τους στο πλαίσιο αλλαγών στην άσκηση περιφερειακής πολιτικής συνίσταται:

- (1) Στην εισαγωγή της έννοιας της καινοτομίας στην ανζέντα της οικονομικής ανάπτυξης των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών.
- (2) Υποστήριξη των διαρθρωτικών ενισχύσεων για τη βελτίωση της ποιότητας των δημοσίων δαπανών.
- (3) Διαμόρφωση ενός θεσμικού πλαισίου για μία πιο αποτελεσματική χρήση των δημόσιων και ιδιωτικών χρηματοδοτήσεων.

Τα προγράμματα αυτά συνέβαλαν στο να συνειδητοποιηθεί από τις αναπτυσσόμενες περιφέρειες η αξία της καινοτομίας, καθώς και η προοπτική που προσφέρει αυτή η διαδικασία και ταυτόχρονα να αναδειχθεί σε βασική προτεραιότητα της περιφερειακής αναπτυξιακής τους πολιτικής. Σε πολλές από τις περιφέρειες που εφαρμόστηκαν προγράμματα RIS/RIS+ έγινε κατανοητό ότι η διαδικασία της καινοτομίας περιλαμβάνει όχι μόνο τις έννοιες της έρευνας και τεχνολογικής προσπάθειας, αλλά ενσωματώνει και ευρύτερες έννοιες, όπως αυτές της οργάνωσης, χρηματοδότησης, διοίκησης και διαχείρισης, εκπαίδευσης και διαφήμισης.

Το RIS και το RIS+ συνέβαλαν στο να επεκταθεί και να διευρυνθεί η θέση και η σημασία της καινοτομίας στην εφαρμογή της περιφερειακής στρατηγικής. Αξίζει να σημειωθεί ότι υπήρξαν περιφέρειες, οι οποίες στο πλαίσιο εφαρμογής του RIS έθεσαν ως στόχο τους να διπλασιάσουν το επίπεδο της καινοτομικής τους δράσης. Κάτι τέτοιο επιτεύχθηκε μέσω της εισαγωγής νέων προϊόντων, διαδικασιών παραγωγής ή διανομής από τουλάχιστον το 20% των επιχειρήσεών τους κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων χρόνων.⁴²

Στην περιφέρεια West Midlands στο Ηνωμένο Βασίλειο, ένας από τους βασικότερους στόχους της εφαρμογής του προγράμματος RIS ήταν «η αύξηση του ποσοστού των καινοτόμων επιχειρήσεων από 60% που είναι σήμερα σε 90% μέχρι το 2004 στην περιφέρεια, δίνοντας έμφαση κυρίως στη δυνατότητα για ενίσχυση της καινοτομικής δράσης στο εσωτερικό αυτών των επιχειρήσεων μέσω της δημιουργίας

⁴² Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περιφέρεια Shannon της Ιρλανδίας. Βλέπε: European Commission DG Regional Policy (2002).

δικτύων συνεργασίας ανάμεσα σε αυτές και διάφορους τοπικούς οργανισμούς».⁴³ Ο παραπάνω στόχος συμπληρώνεται από μία προσπάθεια για «αύξηση των επενδύσεων σε Ε&ΤΑ, μηχανολογικό εξοπλισμό και εκπαίδευση τουλάχιστον στο μέσο επίπεδο του Ηνωμένου Βασιλείου μέχρι το 2004».⁴⁴

Στην Ισπανία, στην περιφέρεια Castilla y Leon, έθεσαν ως στόχο να αυξήσουν τις δαπάνες για Ε&ΤΑ έτσι ώστε να φτάσουν το 1% του περιφερειακού ΑΕΠ, καθώς και να αυξήσουν τις δραστηριότητες Ε&ΤΑ στις επιχειρήσεις κατά 50% μέσα στο έτος 2001.

Γενικότερα, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι στο 40% περίπου του συνόλου των περιφερειών που συμμετείχαν στα προγράμματα RIS και RIS+ ενισχύθηκε η ιδέα της εισαγωγής της καινοτομίας, όχι μόνο από τις επιχειρήσεις αλλά και από την κοινή γνώμη. Μάλιστα, αυτό συνέβη τόσο στις αναπτυγμένες περιφέρειες της Ε.Ε., όσο και στις λιγότερο αναπτυγμένες. Έτσι, στη Δυτική Σκοτία διαμορφώθηκε ένα καινοτομικό πρόγραμμα, το Minimovie, για την ενημέρωση των επιχειρηματιών, ενώ στην περιφέρεια της Θεσσαλίας στην Ελλάδα η οργάνωση της «εβδομάδας της καινοτομίας» υπήρξε ένα σημαντικό επικοινωνιακό γεγονός σχετικά με την προώθηση της καινοτομίας. Τέλος, στο Aragon της Ισπανίας έχει διαμορφωθεί μία επιτυχημένη διαφημιστική εκστρατεία σχετικά με τα πλεονεκτήματα της καινοτομίας.

Αναφορικά με την αξία και τη συνεισφορά των προγραμμάτων αυτών, θα πρέπει να αναφερθεί ότι ένα όχι και τόσο αναμενόμενο αποτέλεσμα της πολιτικής που ακολουθήθηκε υπήρξε η ενίσχυση του θεσμικού ρόλου των αρμόδιων για την καινοτομική δράση φορέων, όπως για παράδειγμα η καλύτερη οργάνωση της συνεργασίας των χρηματοδοτών της καινοτομίας. Παράλληλα, πάνω από τις μισές περιφέρειες που συμμετείχαν στα συγκεκριμένα προγράμματα κατάφεραν να διαμορφώσουν μία σειρά από νέα εργαλεία πολιτικής, προκειμένου να υποστηρίξουν τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων που βασίζονται στην εισαγωγή της τεχνολογίας ή τη δημιουργία spin-offs,⁴⁵ start-ups⁴⁶ και clusters.⁴⁷

⁴³ European Commission DG Regional Policy (2002, pp. 9 - 10).

⁴⁴ Οπ. π. σελ.7.

⁴⁵ Η έννοια των spin-offs αναφέρεται στα λεγόμενα «εκκολαπτήρια». Τα «εκκολαπτήρια» είναι περιοχές, ειδικά μέσα σε πόλεις, οι οποίες λειτουργούν ως εκκολαπτήρια νέων επιχειρήσεων και οι οποίες μπορούν να μεταφερθούν κατόπιν σε άλλους χώρους της αστικής περιφέρειας. Η λειτουργία αστικών εκκολαπτηρίων δεν σχετίζεται ειδικά με καινοτομικές επιχειρήσεις, αλλά κυρίως με τη γένεση νέων επιχειρήσεων ή δραστηριοτήτων. Τα spin-offs εμφανίζονται συχνά σε μεγάλες αστικές περιοχές, όπου υπάρχει ικανοποιητικός αριθμός πιθανών επιχειρηματιών, όπως και άλλοι παράγοντες που ευνοούν την επιχειρηματικότητα. Συνήθως, spin-offs υψηλής τεχνολογίας λαμβάνουν χώρα σε περιοχές γύρω από τις οποίες υπάρχουν μεγάλα πανεπιστημιακά ιδρύματα. ΠΠΑ (1996).

6.8.3. Η ενίσχυση των επιχειρηματικών διαδικασιών και οργάνων μέσω των Προγραμμάτων της Ε.Ε.

Ένα από τα πλέον εμφανή αποτελέσματα από την εφαρμογή των Προγραμμάτων RIS/RIS+ υπήρξε η προώθηση των δημόσιων και ιδιωτικών συνεργασιών, καθώς και των επιχειρηματικών δικτύων. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι και οι 30 περιφέρειες που συμμετείχαν σε αυτά τα προγράμματα αποφάσισαν να ενισχύσουν τη δημιουργία τέτοιων δικτύων μεταξύ των επιχειρήσεων (clusters) μέσω των διαφόρων δραστηριοτήτων τους. Για παράδειγμα, στην περιφέρεια Wallonia του Βελγίου διαμορφώθηκαν 5 πιλοτικά δίκτυα επιχειρήσεων, ως αποτέλεσμα της στενής συνεργασίας ανάμεσα σε επιχειρήσεις και ερευνητικά κέντρα στο πλαίσιο εφαρμογής του RIS.

Επίσης, στις περιφέρειες Yorkshire & Humber του Ηνωμένου Βασιλείου και κάτω από τις προσπάθειες και το ενδιαφέρον των επιχειρηματιών, διαμορφώθηκαν 15 δίκτυα επιχειρήσεων, ενισχύοντας ταυτόχρονα τη διαμόρφωση ενός νέου δικτύου ενίσχυσης της διαδικασίας περιφερειακής ανάπτυξης. Στη Φιλανδία και τη Σουηδία πραγματοποιήθηκαν διεπιχειρηματικές συναντήσεις για την ανταλλαγή απόψεων και ιδεών, ενώ στην Τοσκάνη της Ιταλίας ανέπτυξαν ένα πρότυπο δίκτυο επιχειρήσεων, στηριζόμενο κατά κύριο λόγο στην πολιτιστική κληρονομιά της χώρας. Τέλος, στη Δανία, με το διάλογο δημόσιου και ιδιωτικού τομέα στον κλάδο των χημικών και τη συνεργασία μεγάλων επιχειρήσεων και τοπικών ΜΜΕ, διαμορφώθηκε ένα δίκτυο από 50 επιχειρήσεις στον τομέα των πλαστικών.

Ουσιαστικά, τα αποτελέσματα από την εφαρμογή των προγραμμάτων αποδεικνύουν ότι η συνεργασία μεταξύ των επιχειρήσεων αποτελεί το κλειδί για την προώθηση της καινοτομικής δραστηριότητας, κυρίως στις ΜΜΕ. Η καινοτομία διαχέεται μέσα από τα επίσημα ή ανεπίσημα περιφερειακά δίκτυα που δημιουργούνται. Αυτά τα δίκτυα συμβάλλουν στη μετατροπή της γνώσης (ρητής ή

⁴⁶ Η έννοια των star-ups αναφέρεται σε επιχειρήσεις και αφορά κυρίως την ολοκλήρωση της ανάπτυξης ενός προϊόντος της επιχείρησης, καθώς και τη διαμόρφωση του marketing. ΙΠΑ (1996).

⁴⁷ Η έννοια των clusters αναφέρεται στη δικτύωση των επιχειρήσεων. Ουσιαστικά, πρόκειται για τη δημιουργία ενός δικτύου επιχειρήσεων με απώτερο στόχο τη συνεργασία τους σε διάφορα επίπεδα και συνεπώς την αποδοτικότερη και αποτελεσματικότερη λειτουργία τους, καθώς και την ενίσχυση της ανταγωνιστικής τους θέσης. Να σημειωθεί ότι η διαδικασία αυτή δημιουργίας clusters, μέσω της συνεργασίας και της ανταλλαγής μεταξύ των επιχειρήσεων, λειτουργεί άριστα όταν οι επιχειρήσεις που εμπλέκονται είναι γεωγραφικά συγκεντρωμένες. Τέλος, η συνεργασία μεταξύ των επιχειρήσεων και η διαμόρφωση αντίστοιχων δικτύων αποτελεί το βασικότερο παράγοντα για την προώθηση της καινοτομίας στο πλαίσιο μιας περιφέρειας. Βλέπε: Boekema, F., Morgan, K., Bakkers, S. and Rutten, R. (2000).

άρητης) σε οικονομική ευκαιρία, ενώ ταυτόχρονα διαμορφώνουν τις κατάλληλες συνθήκες για την ενίσχυση των συνεργασιών μεταξύ ατόμων και οργανισμών, ως καταλύτη της περιφερειακής καινοτομίας.

Παράλληλα, είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι η εφαρμογή αυτών των προγραμμάτων βοήθησε τις διάφορες περιφέρειες να αναγνωρίσουν και να συνειδητοποιήσουν τις ανάγκες τους όσον αφορά τη ζήτηση για καινοτομία από τις επιχειρήσεις τους. Από τη μεριά της προσφοράς, πάλι, οι περισσότερες περιφέρειες αναγκάστηκαν να πραγματοποιήσουν μία κριτική ανάλυση των πιο πρόσφατων καινοτομικών πολιτικών που εφάρμοζαν, καθώς και της συνεισφοράς των ιδρυμάτων E&TA (πανεπιστήμια και τεχνολογικά κέντρα) στην περιφερειακή ανάπτυξη.

Τέλος, η ανταλλαγή των θετικών εμπειριών από την εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών ανάμεσα στις περιφέρειες της Κοινότητας έφτασε το 90%.⁴⁸ Το γεγονός αυτό καθαυτό δίνει μία επιπλέον αξία στα προγράμματα της Ε.Ε., τα οποία μάλιστα θα αποκτήσουν ακόμα μεγαλύτερη χρησιμότητα και αποτελεσματικότητα στο απώτερο μέλλον. Οι καινούργιες περιφέρειες που θα συμμετάσχουν μελλοντικά στα νέα προγράμματα θα πρέπει να έχουν πρόσβαση στη γνώση και την εμπειρία που έχει ήδη αποκτηθεί από άλλες περιφέρειες, λαμβάνοντας όμως σοβαρά υπόψη τους ότι δεν υπάρχει μία παγκόσμια μαγική φόρμουλα επιτυχίας. Αντιθέτως, υπάρχει μονάχα η καλή πρακτική μέσω της οποίας μπορούν να μάθουν και να αφομοιώσουν πολλά και στη συνέχεια να τα προσαρμόσουν στις δικές τους ανάγκες.

Να σημειωθεί εδώ ότι στο Παράρτημα 4 της εργασίας κρίνεται σκόπιμο να γίνει μία αναφορά σε κάποια συγκεκριμένα και πιο πρακτικά παραδείγματα που αφορούν την προώθηση και γενικότερα την εξέλιξη της καινοτομικής δράσης στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ειδικότερα σε επίπεδο επιχείρησης.

6.9 Το παράδοξο της περιφερειακής καινοτομίας⁴⁹

Στο συγκεκριμένο σημείο θα γίνει μία αναφορά σε αυτό που χαρακτηρίζεται ως «παράδοξο της καινοτομίας» στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Το παράδοξο αυτό συνίσταται στο γεγονός ότι ενώ η Ευρώπη έχει, σε γενικές γραμμές,

⁴⁸ European Commission DG Regional Policy (2002, p. 11).

⁴⁹ Βλέπε: Boekema, F., Morgan, K., Bakkers, S. and Rutten, R. (2000, Chapter 5).

αναπτύξει σε σημαντικό βαθμό δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης, δεν είναι σε θέση να μεγιστοποιήσει τα οφέλη που προκύπτουν μέσα από αυτή τη διαδικασία ανάπτυξης της καινοτομικής δραστηριότητας. Το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περιορισμένη δυνατότητα μεταφοράς τεχνολογίας από τα πανεπιστημιακά εργαστήρια στις επιχειρήσεις ή αλλιώς η δυσκολία σύνδεσης της γνώσης με την παραγωγή.

Στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες, ειδικότερα, το παράδοξο αυτό αναφέρεται αφενός στην ανάγκη των συγκεκριμένων περιοχών να δαπανήσουν πόρους για την ανάπτυξη της καινοτομίας και αφετέρου στην περιορισμένη τους ικανότητα να απορροφούν δημόσιους πόρους για την ενίσχυση της τεχνολογικής εξέλιξης. Από την άλλη μεριά, οι αναπτυγμένες περιφέρειες της Ε.Ε. σήμερα για να ενισχύσουν την καινοτομική δράση των επιχειρήσεών τους δαπανούν περισσότερους δημόσιους πόρους και με πιο στρατηγικό τρόπο (σε σύγκριση με τις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να διευρύνεται το τεχνολογικό και καινοτομικό χάσμα μεταξύ των διαφόρων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ωστόσο, η κύρια αιτία που συντελεί στη διεύρυνση του χάσματος αυτού δεν είναι μονάχα η διαθεσιμότητα των πόρων και η δυνατότητα χρηματοδότησης. Εξέχουσα θέση κατέχουν και δύο άλλοι παράγοντες: α) η φύση του περιφερειακού συστήματος καινοτομίας στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες (υπανάπτυκτο και χωρίς ιδιαίτερη συγκρότηση και ενσωμάτωση) και β) το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο, το οποίο στις περιφέρειες αυτές χαρακτηρίζεται από έλλειψη κατάλληλης πολιτικής, ανεπάρκεια του δημόσιου τομέα, μη κατανόηση της καινοτομικής διαδικασίας από τους αρμόδιους φορείς κλπ. Σε γενικές γραμμές, δεν υφίσταται μία συγκροτημένη και πειθαρχημένη πολιτική και στρατηγική σχεδιασμού της χρηματοδοτικής διαδικασίας, κάτι που είναι όμως πολύ σημαντικό για την εφαρμογή μίας επιτυχημένης καινοτομικής πολιτικής.⁵⁰

Παράλληλα, τα καινοτομικά συστήματα στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες είναι συνήθως απομονωμένα από τα διεθνή δίκτυα Ε&ΤΑ, με αποτέλεσμα να μην έχουν άμεση πρόσβαση σε τεχνολογικές πηγές που είναι απαραίτητες προκειμένου να προσαρμοστούν σε τεχνολογικές αλλαγές. Γενικά, δεν

⁵⁰ Χαρακτηριστικά θα μπορούσε να αναφερθεί η προοπτική να πραγματοποιούνται δαπάνες για τη δημιουργία υποδομής Ε&ΤΑ, η οποία όμως να μην χρειάζεται πραγματικά ή κάποιος να χρησιμοποιούν τα αποτελέσματα των ερευνών με στόχο όχι την οικονομική ανάπτυξη, αλλά την ενίσχυση των δικών τους ερευνητικών δραστηριοτήτων.

διαθέτουν ούτε τους απαραίτητους μηχανισμούς συνεργασίας που θα συνδέσουν την προσφορά με τη ζήτηση, ούτε τις απαραίτητες συνθήκες για τη δημιουργία συνεργασιών μεταξύ των διαφόρων φορέων Ε&ΤΑ που θα κάλυπταν τα κενά και θα διεύρυναν την επίδραση της οικονομικής ανάπτυξης. Έτσι, επενδύοντας απλώς περισσότερα χρήματα για τη δημιουργία νέων τεχνολογικών κέντρων - χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η προσφορά των ήδη υπαρχόντων - δημιουργούνται περαιτέρω προβλήματα στη λειτουργία του καινοτομικού συστήματος.

Η ουσία, λοιπόν, έγκειται στο γεγονός ότι η ποιότητα του θεσμικού πλαισίου στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες αποτελεί συχνά το σημαντικότερο εμπόδιο στη δημιουργία ενός επιτυχημένου καινοτομικού συστήματος. Στις περιφέρειες αυτές παρατηρούνται φαινόμενα απουσίας επγγελματικών ικανοτήτων και πληροφόρησης γύρω από τον τομέα της τεχνολογίας, καθώς και αδυναμία πραγματοποίησης συνεργασιών με άλλες επιχειρήσεις και εκπαιδευτικούς οργανισμούς έρευνας και ανάπτυξης, που οδηγεί στην υιοθέτηση παραδοσιακών και εύκολων στη χρήση πολιτικών σε αντίθεση με πιο περίπλοκες πολιτικές, όπως π.χ. η καινοτομική.

6.10 Συμπεράσματα

Από τη μελέτη που προηγήθηκε στην ενότητα αυτή είναι δυνατόν να συναχθούν μία σειρά από συμπεράσματα και διαπιστώσεις. Αρχικά, θα πρέπει να αναφερθεί ότι στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες προτεραιότητα δίνεται στη δημιουργία φυσικής υποδομής (δρόμοι, αεροδρόμια, ενέργεια, σιδηρόδρομος, λιμάνια κλπ.), η οποία θεωρείται ως η απαραίτητη συνθήκη για την ενίσχυση της διαδικασίας της οικονομικής ανάπτυξης. Ωστόσο, κάποια άυλα στοιχεία αποκτούν τα τελευταία χρόνια ολοένα και μεγαλύτερη σημασία στη διαδικασία της περιφερειακής ανάπτυξης των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών και καθίστανται ως βασική προτεραιότητα αυτής, βοηθώντας τις περιφέρειες αυτές να ξεπεράσουν την έλλειψη των φυσικών υποδομών.

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι η έμφαση έχει πλέον μετατοπιστεί στη διαμόρφωση εκείνων των συνθηκών, οι οποίες επηρεάζουν με έναν πιο άμεσο και γρήγορο τρόπο την ικανότητα των επιχειρήσεων (κυρίως των ΜΜΕ) να αναπτύσσουν νέες δραστηριότητες. Κάτι τέτοιο, ωστόσο, απαιτεί τη διαμόρφωση των κατάλληλων πολιτικών για την προώθηση της καινοτομίας.

Αυτές οι πολιτικές δεν έχουν να κάνουν μονάχα με φορολογικά κίνητρα, προγράμματα εξάσκησης, βοήθεια για την πραγματοποίηση βασικής έρευνας ή την ανάπτυξη φυσικών υποδομών για την υποστήριξη της E&TA. Αντιθέτως, οι πολιτικές αυτές απαιτούν την εφαρμογή νέων προγραμμάτων μεταφοράς γνώσεων και βασίζονται στη στενή συνεργασία ανάμεσα στους αρμόδιους φορείς. Ο πρωταρχικός, ίσως, στόχος τους είναι η ενίσχυση της ικανότητας των επιχειρήσεων να καινοτομούν, ως βασικά πηγή για τη διατήρηση και ενίσχυση της περιφερειακής τους ανταγωνιστικότητας.

Ταυτόχρονα, θα πρέπει να στοχεύουν στην προώθηση της επιχειρηματικότητας και να παρέχουν «πραγματικές επιχειρηματικές υπηρεσίες», οι οποίες να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των επιχειρησιακών δικτύων που διαμορφώνονται. Πολύ σημαντικό, επίσης, είναι να μπορούν αυτές οι πολιτικές να μειώνουν ή ακόμα και να εξαλείφουν τα τυχόν εμπόδια που υψώνονται μπροστά στις νέες επιχειρήσεις και εμποδίζουν την είσοδό τους στη αγορά.

Σε επίπεδο περιφέρειας, οι πολιτικές αυτές θα πρέπει να στοχεύουν στη δημιουργία ενός αποτελεσματικού περιφερειακού συστήματος καινοτομίας. Αυτό αναφέρεται στη διαμόρφωση ενός οικονομικού και θεσμικού περιβάλλοντος που ενισχύει τη δημιουργία, τη διάχυση και την υιοθέτηση της γνώσης και ταυτόχρονα προωθεί την ανταγωνιστικότητα και την προσελκυστικότητα της περιφερειακής οικονομίας. Σε γενικές γραμμές και συμπερασματικά, η διαδικασία της μάθησης και η διάχυση της γνώσης αποτελούν την κεντρική ιδέα σε μια τέτοια πολιτική. Τα προγράμματα που έχουν ήδη εφαρμοστεί, καθώς και αυτά που έχουν σχεδιασθεί για την περίοδο 2000-2006 αποτελούν το πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή.

Κεφάλαιο 7. Συμπεράσματα, Διαπιστώσεις, Προτάσεις

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός, και θα μπορούσε πολύ εύστοχα να ενισχυθεί από τη μελέτη που προηγήθηκε, ότι το περιφερειακό πρόβλημα σε μία χώρα δεν είναι στατικό, αλλά έχει δυναμικό χαρακτήρα και παίρνει διαφορετική μορφή διαχρονικά. Κάτι τέτοιο, βέβαια, εξαρτάται από την οικονομική συγκυρία, τις εξωτερικές επιδράσεις, καθώς και την αναπτυξιακή φάση που διέρχεται η κάθε χώρα. Η περιφερειακή πολιτική από τη μεριά της, προκειμένου να αντιμετωπίσει με αποτελεσματικό τρόπο τις διάφορες εκφάνσεις του περιφερειακού προβλήματος - όπως αυτές εκφράζονται μέσα στο χρόνο και το χώρο- οφείλει να προσαρμόζει ανάλογα τα μέσα που διαθέτει.¹

Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες η παγκόσμια κοινωνικοοικονομική κρίση και η αναδιάρθρωση που ακολούθησε επέφεραν σημαντικές μεταβολές μεταξύ άλλων και στην εφαρμογή των προτύπων περιφερειακής ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η ένταση του διεθνούς κυρίως ανταγωνισμού, καθώς και η στενότερη διασύνδεση των συστημάτων της αγοράς, σε συνδυασμό με τη μείωση της σημασίας των εθνικών συνόρων αναδुकνείουν το ρόλο και τη σημασία της συμπληρωματικότητας, της δικτύωσης και της συνεργασίας. Άλλωστε, η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ενισχύει ακόμα περισσότερο τις τάσεις αυτές.

Τα παραπάνω φαινόμενα είναι φυσικό να ασκούν άμεση επίδραση στη φύση και τη διάσταση του περιφερειακού προβλήματος και ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τις διαπεριφερειακές και ενδοπεριφερειακές ανισότητες, οι οποίες εμφανίζονται με μεγάλη ένταση τα τελευταία χρόνια. Στο πλαίσιο αυτό, οι νέες τάσεις στον αναπτυξιακό σχεδιασμό προσδιορίζονται από την εφαρμογή ενός προτύπου ανάπτυξης που έχει τη βάση του στο συνδυασμό πολιτικής και τοπικής – ενδογενούς ανάπτυξης.

¹ Η περιφερειακή πολιτική φροντίζει να κατανέμει τους υπάρχοντες πόρους (φυσικούς και μη) κάθε χώρας ανάλογα με το βαθμό προβληματικότητας των διαφόρων περιοχών της και την ανάγκη βελτίωσης της κοινωνικής ευημερίας. Ένα πρόβλημα, που είτε αποτελεί μία διαμορφωμένη κατάσταση, η οποία θεωρείται κοινωνικά άδικη από την περιφερειακή κοινή γνώμη, είτε αφορά μία κατάσταση μειωμένου επιπέδου κοινωνικής ευημερίας, απαιτεί το ενδιαφέρον της περιφερειακής πολιτικής, η οποία αξιολογεί την ένταση του προβλήματος αναφορικά με κάποιο επίπεδο ισότητας ή αποτελεσματικότητας ως προς την κατανομή των πόρων αυτών. Κόνσολας (1997).

Ένα βασικό συστατικό της στρατηγικής της ενδογενούς ανάπτυξης είναι η προώθηση μιας ολοκληρωμένης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο, η οποία βασίζεται στην τοπική επιχειρηματικότητα, στις ΜΜΕ, στην καινοτομία και στα μικρά έργα υποδομής. Απαραίτητη κρίνεται η ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών στις διάφορες δραστηριότητες και η έμφαση σε νέους δυναμικούς κλάδους, όπως είναι η τηλεματική, οι Η/Υ και τα πολυμέσα, η βιομηχανική τεχνολογία κ.ά.

Έτσι, είναι σαφές ότι η νέα περιφερειακή πολιτική έχει θέσει ως στόχο της την προώθηση της καινοτομικής δραστηριότητας και την ανάπτυξη και χρήση των νέων τεχνολογιών, θεωρώντας τα στοιχεία αυτά ως πρωταρχικούς παράγοντες αντιμετώπισης των διαφόρων μορφών περιφερειακών ανισοτήτων. Βέβαια, για να γίνει πραγματικότητα ένα τέτοιο όραμα απαιτείται η ενίσχυση των διαδικασιών της γνώσης και της μάθησης, καθώς η καινοτομία πρόκειται για τη διαδικασία εκείνη που δημιουργεί νέους συνδυασμούς γνώσης μέσω της μάθησης. Ουσιαστικά, η διαδικασία της μάθησης διαμορφώνει τις συνθήκες για την ανάπτυξη της καινοτομίας και η καινοτομία με τη σειρά της αποτελεί το κλειδί για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και συνεπώς την οικονομική ανάπτυξη μιας περιφέρειας.²

Ωστόσο, η επιτυχής εισαγωγή της καινοτομίας, κυρίως σε περιοχές με έντονες διαρθρωτικές αδυναμίες, προϋποθέτει συνεχείς διαδικασίες τεχνικής στήριξης και διαδοχικών επιπέδων κατάρτισης. Αναμφισβήτητα, η καινοτομία είναι απαραίτητο μέσο για την ανάπτυξη των διαφόρων περιοχών, με την προϋπόθεση όμως ότι ενσωματώνεται στις οικονομικές και κοινωνικές πραγματικότητες της κάθε περιοχής. Ταυτόχρονα, αντιμετωπίζεται όχι μονάχα σαν μία απλή τεχνική διαδικασία, αλλά και σαν μία κοινωνική διαδικασία που συμβάλλει στην περιφερειακή ανάπτυξη.

Μάλιστα, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η δραστηριοποίηση σχετικά με την προώθηση της καινοτομίας θα πρέπει να γίνεται σε επίπεδο περιφέρειας και όχι σε επίπεδο επιχείρησης. Κάτι τέτοιο δικαιολογείται από το γεγονός ότι μονάχα έτσι θα ενθαρρυνθεί η αποτελεσματικότητα των περιφερειακών καινοτομικών

² Σε μία περιφέρεια, και γενικότερα σε μία οικονομία, που στηρίζεται στη γνώση η επιτυχία και για τις επιχειρήσεις και για τα άτομα ξεχωριστά έγκειται στην ικανότητά τους να αναπτύσσουν, να χρησιμοποιούν και να έχουν πρόσβαση σε διαδικασίες που προωθούν τη γνώση. Αυτό σημαίνει ότι η μεγαλύτερη πρόκληση είναι στην ουσία η δυνατότητα διαμόρφωσης των κατάλληλων συνθηκών που θα ευνοούν τη διαδικασία της μάθησης. Ωστόσο, η γνώση δεν αποτελεί προϊόν το οποίο μπορεί να γίνει αντικείμενο αγοραπωλησίας σε μία αγορά. Η καινοτομία, όμως, εξελίσσεται σταδιακά σε ένα προϊόν δικτύων, αφού στην ουσία είναι το αποτέλεσμα του συνδυασμού διαφόρων μορφών γνώσης από διαφορετικούς συνδυασμούς. Πάντως, τόσο η γνώση όσο και η μάθηση εκτείνονται και πέρα από τα στενά όρια των διαφόρων οργανισμών και επιχειρήσεων, μετατρέποντας έτσι μία οικονομία σε οικονομία δικτύων. Βλέπε: Boekema, F., Morgan, K., Bakkers, S. and Rutten, R. (2000).

συστημάτων, μέσω των οποίων θα δημιουργηθεί και θα διαχυθεί η γνώση προς όφελος διαφόρων οικονομικών σκοπών και κυρίως προς όφελος της καινοτομικής δράσης.

Στην ουσία, οι περιφέρειες που υστερούν αντιμετωπίζουν τη διττή πρόκληση να καλύψουν τα κενά του παρόντος και να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις του μέλλοντος. Προς την κατεύθυνση αυτή, λοιπόν, απαιτείται ευελιξία των προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, καθώς και προσαρμογή στις ιδιαίτερες συνθήκες και ανάγκες κάθε τόπου. Επίσης, απαιτείται η ισχυρή δικτύωση των επιχειρηματικών και συλλογικών φορέων, που θα αποσκοπεί στη διάχυση της τεχνογνωσίας³ και στην υιοθέτηση μεθοδικών διαδικασιών προβολής των νέων προϊόντων και υπηρεσιών.

Αυτόν ακριβώς το στόχο προσπαθεί να προωθήσει και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα στο πλαίσιο των 15 μέχρι σήμερα κρατών-μελών της. Έτσι, πέρα από την ενεργοποίηση των τοπικών φορέων που απαιτεί η ίδια η διαδικασία της ενδογενούς ανάπτυξης, ιδιαίτερα σημαντική είναι και η βοήθεια που προσφέρει η Ε.Ε. προς την κατεύθυνση αυτή (προώθηση της καινοτομίας) μέσα από μία σειρά Κοινοτικών Πρωτοβουλιών. Μάλιστα, πέρα από τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες και τα τομεακά επιχειρησιακά προγράμματα, μεγάλη ώθηση προς την κατεύθυνση αυτή δίνεται και από τα Καινοτομικά Προγράμματα που εφαρμόζουν οι περισσότερες χώρες της Ε.Ε.

Τα Προγράμματα αυτά είχαν θετικά αποτελέσματα σε πολλές περιπτώσεις. Μέσα από αυτά δόθηκε η ευκαιρία στις περιφέρειες της Κοινότητας να διαμορφώσουν ένα Σχέδιο Δράσης για την Καινοτομία, το οποίο είναι το αποτέλεσμα της συνεργασίας των τοπικών ομάδων εργασίας, που συστήθηκαν σε κάθε περίπτωση, με πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα, τους αρμόδιους φορείς της Περιφερειακής Διοίκησης και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, διάφορους τοπικούς φορείς κλπ. μέσα από τη σταδιακή δημιουργία ενός μηχανισμού τοπικής συναίνεσης και συνεργασίας.

³ Αξίζει εδώ να αναφερθεί ότι η διαδικασία διάχυσης της τεχνολογίας είναι μία ιδιαίτερα χρονοβόρα διαδικασία. Δεν θα ήταν υπερβολή να σημειωθεί ότι η διάχυση της καινοτομίας μπορεί να διαρκέσει από 1 έως και 20 χρόνια και εξαρτάται από το επίπεδο των εμποδίων εισόδου των επιχειρήσεων σε ένα κλάδο ή στην αγορά ως σύνολο, καθώς και από το είδος της καινοτομίας, την εσωτερική δομή και οργάνωση των επιχειρήσεων, τις μεταξύ τους σχέσεις, τη νομική προστασία του παραγόμενου της καινοτομίας (πατέντες) κλπ. Βλέπε: Jacobson, D. and Andreosso – O' Callaghan, B. (1996) *Industrial Economics and Organization, A European Perspective*, England, McGRAW – HILL Publishing Company.

Εντούτοις, πέρα από την εφαρμογή προγραμμάτων με πιλοτικό χαρακτήρα, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην ανάγκη διαμόρφωσης μιας γενικευμένης πολιτικής (mainstream policy) για την προώθηση της καινοτομίας, με ικανοποιητικό επίπεδο πόρων και συνολική μακροπρόθεσμη στρατηγική. Τα διάφορα Σχέδια Δράσης που έχουν υλοποιηθεί θα πρέπει να ενταχθούν λειτουργικά στο συνολικό αναπτυξιακό σχεδιασμό για την καινοτομία και να εξυπηρετούν τους μακροπρόθεσμους στρατηγικούς στόχους του. Σε κάθε περίπτωση οι καινοτόμες δράσεις οφείλουν να συμβαδίζουν με τις αναπτυξιακές δραστηριότητες κάθε περιφέρειας, να τις ενισχύουν και να τις αναδεικνύουν.

Βέβαια, ένα πολύ σημαντικό συμπέρασμα στο οποίο θα μπορούσε να καταλήξει η μελέτη που προηγήθηκε στηρίζεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχουν ούτε εύκολες, ούτε γενικευμένες συνταγές για την επιτυχία όσον αφορά τις κατάλληλες στρατηγικές για καινοτομική δραστηριότητα. Κάθε περιφέρεια οφείλει να διαμορφώνει από μόνη της άποψη σχετικά με τις ανάγκες και τις δυνατότητές της και να αναπτύσσει ένα σαφές και ξεκάθαρο πλαίσιο σχετικά με τους αντικειμενικούς της στόχους, προτού επιλέξει, υιοθετήσει και εφαρμόσει την εμπειρία των άλλων. Και αυτό είναι κάτι που, όπως φαίνεται, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα γνωρίζει πολύ καλά.⁴

Συνεπώς, για να εξακολουθήσει να είναι αποτελεσματική η Κοινοτική πολιτική που ακολουθείται για την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στους κόλπους της, θα πρέπει να ενισχύονται διαρκώς οι παράγοντες εκείνοι που προάγουν την ανταγωνιστικότητα και συντελούν στον περιορισμό των ανισορροπιών στο έδαφος της Ε.Ε. Για να επιτύχει η Ευρωπαϊκή Κοινότητα ως σύνολο το στόχο που τέθηκε στη Λισαβόνα το Μάρτιο του 2002, δηλαδή να εξελιχθεί στην πιο δυναμική και ανταγωνιστική οικονομία σε παγκόσμιο επίπεδο που βασίζεται στη γνώση μέχρι το 2010, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην πλήρη ανάπτυξη των καινοτομικών δυνατοτήτων όλων των ευρωπαϊκών περιφερειών.

Αν και είναι δύσκολο να προσδιορισθούν με σαφήνεια οι προτεραιότητες που οφείλει να θέσει η περιφερειακή πολιτική της Ε.Ε. για την επίτευξη του παραπάνω

⁴ Στην περιφέρεια Basque της Ισπανίας βρίσκεται ήδη σε εφαρμογή το τρίτο σχέδιο για την «Επιστήμη, Τεχνολογία και Καινοτομία» (2002-2004). Έχοντας, μάλιστα, επιτύχει να αναπτύξουν το δύσκολο τομέα της αεροναυπηγικής, στρέφονται τώρα προς τον τομέα της βιοτεχνολογίας. Με αφορμή αυτό το γεγονός, ο υπεύθυνος για τη εφαρμογή καινοτομικών προγραμμάτων στην Ισπανία, Hernandez-Ros, υποστηρίζει ότι εκείνο που απαιτείται είναι οι περιφέρειες να αναλαμβάνουν από μόνες τους την ευθύνη για την εξέλιξη αυτών των διαδικασιών και να επενδύουν χρόνο, κόπο και προσπάθεια στο να μαθαίνουν από την εμπειρία άλλων περιφερειών, διότι μονάχα έτσι θα επωφεληθούν πραγματικά από τις καινοτομικές πολιτικές που εφαρμόζονται. (European Commission, *Innovating Regions in Europe Network, Projects and Achievements*, May 2002).

στόχου σε μία μακροπρόθεσμη προοπτική, και μάλιστα μετά την επικείμενη διεύρυνσή της και σε συνδυασμό με τις εξελίξεις στο παγκόσμιο οικονομικό και κοινωνικό γίγνεσθαι, διαφαίνονται κάποιες τάσεις που μπορούν να αποτελέσουν σημεία αναφοράς για τις κύριες προτεραιότητες στο μελλοντικό αναπτυξιακό σχεδιασμό.⁵ Προς την κατεύθυνση αυτή μπορούν να αναφερθούν πέντε κύριες προτεραιότητες:

- Η πρώτη αφορά την υλική υποδομή, η οποία θα εξακολουθήσει να έχει τεράστια σημασία, ειδικά στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες και γενικά παραμένει αναγκαία συνθήκη για την οικονομική ανάπτυξη. Ωστόσο, πέρα από την προσπάθεια για κάλυψη των αναγκών σε υλική υποδομή, το στοιχείο στο οποίο αναμένεται να δοθεί έμφαση είναι η χωρική επέκταση όλων των κατηγοριών υποδομής, καθώς και η ποιότητα της υλικής υποδομής. Παρόλο που οι περιφερειακές ανισότητες σήμερα έχουν περιοριστεί σε αρκετούς τομείς (π.χ. βασικές υποδομές) υπάρχουν σημαντικές ελλείψεις σε άλλους (όπως π.χ. στις υποδομές E&TA), ιδιαίτερα στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές.⁶
- Η δεύτερη προτεραιότητα αναφέρεται στην ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού, η οποία καθορίζεται από την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης και από την ικανότητα ανανέωσης των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού καθ'όλη τη διάρκεια της επαγγελματικής του πορείας. Ο συνδυασμός των δεξιοτήτων, που απαιτεί μία συνεχώς μεταβαλλόμενη οικονομία, με τις διαθέσιμες δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού θα εξακολουθεί να αποτελεί το βασικό ζητούμενο των πολιτικών που πρόκειται να σχεδιασθούν και να εφαρμοστούν στο μέλλον.
- Η τρίτη προτεραιότητα αφορά τις επενδύσεις στη γνώση και στις νέες τεχνολογίες πληρηφόρησης και επικοινωνιών. Παρόλο που οι νέες δραστηριότητες έχουν μία τάση συγκέντρωσης σε ορισμένα αστικά κέντρα στην καρδιά της Ευρώπης με πυκνά δίκτυα διασύνδεσης μεταξύ τους, η ανάγκη ενίσχυσης της συνοχής αλλά και της ανταγωνιστικότητας του ευρωπαϊκού χώρου επιβάλλει μία χωρικά και θεματικά ολοκληρωμένη προσέγγιση. Αυτό συνίσταται στο γεγονός ότι θα συνεχισθούν οι επενδύσεις

⁵ E.E. (2001c)

⁶ Στις υπό ένταξη, μάλιστα, χώρες υπάρχουν σημαντικές ελλείψεις ακόμα και σε βασικές υποδομές, γεγονός που θα παίξει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των μελλοντικών κατευθύνσεων δράσης της Ένωσης.

σε νέες τεχνολογίες και σε δίκτυα πληροφόρησης για τη σύνδεση των περιμετρικών περιοχών και περιφερειών με τα μεγάλα ευρωπαϊκά δίκτυα, ενώ παράλληλα η μετάβαση σε μία κοινωνία της γνώσης επιβάλλει την ολοκληρωμένη προσέγγιση στο σχεδιασμό, με το συνδυασμό όλων των διαστάσεων της γνώσης: εκπαίδευση, κατάρτιση, έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη, καινοτομία και κοινωνία της πληροφορίας.

- Η τέταρτη προτεραιότητα επικεντρώνεται στην ενίσχυση της ικανότητας για καινοτομία, που απαιτεί να δοθεί έμφαση στο περιβάλλον στο οποίο λειτουργούν και αναπτύσσονται οι επιχειρήσεις, στη σύνδεση της έρευνας με την παραγωγή, στις διεπιχειρησιακές συνεργασίες, στην παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις, στην ενθάρρυνση για την ανάληψη πρωτοβουλιών με μεγαλύτερο ρίσκο και την επέκταση σε νέους τομείς δραστηριοτήτων.
- Τέλος, η πέμπτη προτεραιότητα σχετίζεται με τα προβλήματα που προκύπτουν από την εξάντληση των φυσικών πόρων και τη γενικότερη υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Η οικονομική ανάπτυξη μακροπρόθεσμα είναι δυνατόν να εξασφαλισθεί μόνο με τη συνετή και ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων⁷ και τον περιορισμό των καταστροφών που προκαλούνται στο περιβάλλον. Συνεπώς, η βιώσιμη ανάπτυξη θα εξακολουθήσει να αποτελεί βασική προτεραιότητα της περιφερειακής πολιτικής.

Εν κατακλείδι, η αίσθηση που αφήνει η πραγματοποίηση της συγκεκριμένης μελέτης σχετίζεται με το γεγονός ότι είναι απόλυτα λογικό και σκόπιμο να επιδιώκεται η προώθηση της πολιτικής E&TA σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αφού τα αποτελέσματά της θα αποδειχθούν επωφελή για όλα τα κράτη-μέλη της Κοινότητας. Στόχος, λοιπόν, της νέας πολιτικής έρευνας και τεχνολογίας είναι να οργανωθούν συνεργασίες σε διάφορα επίπεδα, να συντονισθούν οι εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές, να ενθαρρυνθούν τα δίκτυα ερευνητικών ομάδων και να αυξηθεί η κινητικότητα των επιστημόνων και των ιδεών κατά τέτοιο τρόπο ώστε να τονωθεί η ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα. Ο αγώνας δρόμου για την ενίσχυση της καινοτομίας σε επίπεδο Ε.Ε. έχει ήδη ξεκινήσει και αξίζει δικαιωματικά όλη την αισιόδοξη διάθεση και θετική κρίση μας.

⁷ Για παράδειγμα, η διαθεσιμότητα και η ποιότητα του νερού ήδη αποτελεί σημαντικό πρόβλημα με απρόβλεπτες μελλοντικά διαστάσεις, κυρίως σε ορισμένες περιοχές της Μεσογείου.

Βιβλιογραφία

A. Ελληνική

- Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας – Τμήμα Τεκμηρίωσης Ε&Τ Δεικτών (2000) *Εγχειρίδιο OSLO, Η Μέτρηση των Επιστημονικών και Τεχνολογικών Δραστηριοτήτων, Προτεινόμενες Οδηγίες για τη Συλλογή και Ερμηνεία Στοιχείων Τεχνολογικής Καινοτομίας*, Αθήνα.
- Γιαννίτσης, Τ. (1991) *Οικονομική Θεωρία και Τεχνολογία*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Γιαννίτσης, Τ. και Μαυρή, Δ. (1993) *Τεχνολογικές Δομές και Μεταφορά Τεχνολογίας στην Ελληνική Βιομηχανία*, Εκδόσεις Gutenberg.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1993) *Λευκό Βιβλίο: Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα και Απασχόληση, Οι προκλήσεις και η αντιμετώπισή τους για τη μετάβαση στον 21^ο αιώνα*, δελτίο Ε. Κ., συμπλήρωμα 6.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Ανακοίνωση προς τα κράτη-μέλη «Οι Περιφέρειες στη Νέα Οικονομία», Κατευθύνσεις για τις Καινοτόμες Ενέργειες του ΕΤΠΑ για την περίοδο 2000-2006, Βρυξέλλες, 31/01/01, COM (2001) 60-005.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (1994) *Ανταγωνιστικότητα και Συνοχή: οι τάσεις στις περιφέρειες*, Έκτη Περιοδική Έκθεση για την Κοινωνική και Οικονομική Κατάσταση και την Ανάπτυξη των Περιφερειών της Κοινότητας.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (1995) *Πράσινη Βίβλος για την Καινοτομία, (Green Book of Innovation)*, Λουξεμβούργο.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2001c) *Δεύτερη Έκθεση σχετικά με την Οικονομική και Κοινωνική Συνοχή*.
- Θεμέλιο στην Έκθεση Ιδεών (1991) *Τεχνική και Τεχνολογία*, Δ.Γ.Μ., Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Μπαχαράκης.
- Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης (1996) *Τεχνοπόλεις, Νέο Μέσο της Περιφερειακής Πολιτικής*, Αθήνα.
- Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης – Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας (2001) *Περιφερειακή Στρατηγική για την Καινοτομία στη Στερεά Ελλάδα*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.

- Καυκαλάς, Γ., Κομνηνός, Ν., Λυμπεράκη, Α., Σεφερτζή, Ε., Σκαπάννης, Π., Σκορδίλη, Σ. και Τσιλένης, Σ. (1998) *Καινοτομία, Περιοχές – Σύστημα, Μεταφορά Τεχνολογίας και Καινοτομική Ανάπτυξη στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.
- Κομνηνός, Ν. (1998) *Η Καινοτομία Περιφέρειας, Το Περιφερειακό Τεχνολογικό Πρόγραμμα Κεντρικής Μακεδονίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.
- Κόνσολας, Ν. (1992) *Η προοπτική των Τεχνοπόλεων στην Ελλάδα, Τόπος, Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετών*, τομ. 5.
- Κόνσολας, Ν. (1997) *Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Λυμπεράκη, Α. (1991) *Ευέλικτη Εξειδίκευση; Κρίση και Αναδιάρθρωση στη Μικρή Βιομηχανία*, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.
- Μονάδα Οργάνωσης της Διαχείρισης του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης Α.Ε. (ΜΟΔ), (1998) *Ευρετήριο Όρων του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης*, Εκδοτική Παραγωγή POINT Ο.Ε., Αθήνα.
- Μούσης, Ν. (1996) *Ευρωπαϊκή Ένωση, Δίκαιο-Οικονομία-Πολιτική*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Πάκος, Θ. (1992) *Κλαδική Οικονομική Ι: Ανταγωνισμός, Συγκέντρωση και Τεχνολογία*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Πάκος, Θ. (1997) *Βιομηχανική Οργάνωση, Επιχειρηματικές Πολιτικές και Απόδοση*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Πάκος, Θ. (Επιστημονικός Υπεύθυνος) (2002) *Αμυντικές Δαπάνες και Τεχνολογική Πρόοδος: Η Περίπτωση της Ελλάδας*, Μελέτη Ανατεθείσα από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, Αθήνα.
- Πάκος, Θ. (2002) *Περιφερειακή Ανάπτυξη και Τοπικά Καινοτομικά Συστήματα*, Εισήγηση στο πλαίσιο συνεδρίου στη Λευκάδα.
- Παλάσκας, Θ. (1998) 'Τεχνολογία – παραγωγή: Μια τόσο μακρινή απουσία...', *Βιομηχανική Οικονομική Θεώρηση*, Φεβρουάριος, Αθήνα, σ. 144-147
- Παπαδασκαλόπουλος, Α. και Χριστοφάκης Μ. (2002) *Περιφερειακός Προγραμματισμός*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Σταύρου, Β. (2001) *Νησιωτική Ανάπτυξη και Νέες Τεχνολογίες*, Διπλωματική Εργασία, Βιβλιοθήκη Παντείου Πανεπιστημίου.

- Τζατζιμάκη, Μ. (2001) *Η Περιφερειακή Ανάπτυξη στις Περιόδους Εφαρμογής των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης*, Διπλωματική Εργασία, Βιβλιοθήκη Παντείου Πανεπιστημίου.
- Υπουργείο Ανάπτυξης, Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (1996) *Μελέτη της Καινοτομίας των Επιχειρήσεων στην Ελλάδα*, Αθήνα.
- Υπουργείο Ανάπτυξης, Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (2001) *Εθνική Απογραφή Καινοτομίας των Επιχειρήσεων 1994 – 1998*, Αθήνα.
- Χριστοφάκης, Μ. (2001) *Τοπική Ανάπτυξη και Περιφερειακή Πολιτική*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.

B. Ξένα

- Boekema, F., Morgan, K., Bakkers, S. and Rutten, R. (2000) *Knowledge, Innovation and Economic Growth*, UK and USA, Edward Elgar Publishing.
- European Commission, (2000) *Innovating Regions in Europe, RITT/RIS Network*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- European Commission, (2002) *Innovating Regions in Europe Network, Projects and Achievements*, Luxembourg.
- European Commission DG Regional Policy, (2002) *Regional Innovation Strategies under the European Regional Development Fund, Innovative Actions 2000-02*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Freeman, (1978) *Technology, Policy and Economic Performance Lessons from Japan*. London, Frances Printer.
- Jacobson, D. and Andreosso – O' Callaghan, B. (1996) *Industrial Economics and Organization, A European Perspective*, England, McGRAW – HILL Publishing Company.
- Kim, L. and Nelson, R. R. (2000) *Technology, Learning and Innovation, Experiences of Newly Industrializing Economies*, Cambridge University Press
- Lundvall, B.A. (1992) Introduction in Lundvall (ed) *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*, London, Printer Publishers.
- OECD (1996) Industrial Competitiveness.

- Smith, A. (1976) *An Inquiry into the Nature and the Causes of the Wealth of Nations*, Oxford, Clarendon Press
- Walker D. and Chapman K. (1992) *Η Χωροθέτηση της Βιομηχανίας, Θεωρία και Πολιτική*, (μεταφρασμένο). Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις:

www.europa.eu.int

www.innovating-regions.org

www.ipa.panteion.gr

www.cordis.lu

www.infosociety.gr

www.mou.gr

www.inforegio.com

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Παράρτημα 1. Προσανατολισμοί για τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την περίοδο 2000-2006¹

1) ΣΤΟΧΟΣ

Ο καθορισμός των προσανατολισμών της Επιτροπής, που προορίζονται να βοηθήσουν τα κράτη μέλη στη σύνταξη των εγγράφων προγραμματισμού τους, εν όψει της χρηματοοικονομικής παρέμβασης των Διαρθρωτικών Ταμείων και του συντονισμού τους με το Ταμείο Συνοχής, για την περίοδο 2000-2006.

2) ΠΡΑΞΗ

Ανακοίνωση της Επιτροπής, της 01.07.1999, με τίτλο "Τα Διαρθρωτικά Ταμεία και ο συντονισμός τους με το Ταμείο Συνοχής: Γενικές κατευθύνσεις για τα προγράμματα της περιόδου 2000-2006" [COM(1999)344 τελικό - Επίσημη Εφημερίδα C 267 της 22.09.1999].

3) ΣΥΝΟΨΗ

1. Οι διαρθρωτικές πολιτικές και η πολιτική συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν ως στόχο τη μείωση των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων στο έδαφος της Κοινότητας. Συνοδεύουν τις εθνικές και περιφερειακές πολιτικές στις περιφέρειες που αντιμετωπίζουν προβλήματα, καθώς και τη δράση τους στην αγορά και την απασχόληση. Παρά το γεγονός ότι τα κράτη μέλη έχουν την ευθύνη για τον καθορισμό των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων τους, η Κοινότητα καθορίζει τις γενικές κατευθύνσεις τις οποίες θα πρέπει τα κράτη μέλη να λαμβάνουν υπόψη, δεδομένου ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση, ως συγχρηματοδότης των προγραμμάτων, έχει δικαίωμα να εξετάζει τις παρεμβάσεις και επιθυμεί να προωθήσει την κοινοτική διάσταση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής.

2. Με την παρέμβασή τους, κατ' εφαρμογή του κανονισμού περί των γενικών διατάξεων για τα Διαρθρωτικά Ταμεία, οι εν λόγω ενδεικτικές γενικές κατευθύνσεις αποσκοπούν στο να βοηθήσουν τις εθνικές και περιφερειακές αρχές, στον καθορισμό

¹ Πηγή: www.europa.eu.int

και τη χάραξη στρατηγικών προγραμματισμού στο πλαίσιο καθενός από τους στόχους 1, 2 και 3 των Διαρθρωτικών Ταμείων, καθώς και τις σχέσεις τους με το Ταμείο Συνοχής. Οι εν λόγω αναπτυξιακές στρατηγικές και οι στρατηγικές ανασυγκρότησης θα ονομάζονται ολοκληρωμένες υπό την έννοια ότι θα ακολουθήσουν ένα συνεκτικό όραμα και θα διαμορφώσουν μια εταιρική σχέση αποκεντρωμένη, αποτελεσματική και ευρεία, έτσι ώστε να συμμετάσχει ο μεγαλύτερος δυνατός αριθμός εθνικών, περιφερειακών και τοπικών φορέων.

Οι κατευθυντήριες γραμμές που ακολουθούν, αρθρώνονται γύρω από τρεις βασικές προτεραιότητες:

- την περιφερειακή ανταγωνιστικότητα
- την οικονομική και κοινωνική συνοχή
- την ανάπτυξη αστικών και αγροτικών ζωνών, που περιλαμβάνει επίσης ειδικές ενέργειες για τις ζώνες που εξαρτώνται από την αλιεία.

ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ: Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ

Α. Δημιουργία των βασικών προϋποθέσεων της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας

Για την επίτευξη του στόχου της βελτίωσης της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας, θα πρέπει να προωθηθούν στις περιφέρειες οι γενικές προϋποθέσεις και το κατάλληλο περιβάλλον, που ευνοούν την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων, οι οποίες θα πρέπει να δύνανται να έχουν στη διάθεσή τους ένα ευρύ φάσμα έμμεσων ενισχύσεων, που θα συμφωνούν με τους κοινοτικούς κανόνες ανταγωνισμού, σε τομείς όπως: α) των μεταφορών, β) της ενέργειας, γ) των τηλεπικοινωνιών, δ) των τεχνολογιών που ευνοούν την προστασία του περιβάλλοντος και ε) της έρευνας, της ανάπτυξης και της τεχνολογικής καινοτομίας. Η αναφορά στα διευρωπαϊκά δίκτυα, ο συντονισμός μεταξύ των παρεμβάσεων του Ταμείου Συνοχής, του ΕΤΠΑ (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης), ακόμα και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕ), η ενθάρρυνση της εταιρικής σχέσης δημόσιου / ιδιωτικού τομέα,

αποτελούν όρους που θα πρέπει να τηρούνται για τη χορήγηση ενισχύσεων στους εν λόγω τομείς δραστηριότητας.

Βελτίωση των δικτύων και των συστημάτων μεταφορών

3. Τα δίκτυα και τα συστήματα μεταφορών είναι καθοριστικά για τη χορήγηση ενίσχυσης για την οικονομική ανάπτυξη. Για το λόγο αυτό, τα μελλοντικά προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης θα πρέπει να περιλαμβάνουν επενδύσεις στον τομέα των μεταφορών, με στόχο τη μείωση των παραγόντων που είναι δυσμενείς για την ανταγωνιστικότητα (κόστος μεταφοράς, κυκλοφοριακή συμφόρηση, διάρκεια διαδρομών) και τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υποδομών (συναφείς υπηρεσίες, ασφάλεια).

4. Στα προγράμματα θα λαμβάνονται υπόψη οι ακόλουθες προτεραιότητες για την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ των μέσων, της δυνατότητας πρόσβασης και της διάρκειας:

- η βελτίωση της αποτελεσματικότητας των συστημάτων μεταφορών, μέσω του εκσυγχρονισμού και της αποκατάστασης των υποδομών, η προώθηση της αποτελεσματικότερης διαχείρισης των συστημάτων και των δράσεων προς όφελος της διαλειτουργικότητας.
- η αναζήτηση μιας ισορροπίας μεταξύ των διαφόρων μέσων μεταφοράς, με αυξημένες επενδύσεις σε άλλους τομείς εκτός των οδικών μεταφορών, η ανάπτυξη συνεκτικών συστημάτων πολλαπλών και συνδυασμένων μέσων μεταφοράς, καθώς και η δημιουργία κόμβων μεταβίβασης
- η βελτίωση της περιφερειακής προσβασιμότητας μέσω της σύνδεσης μεγάλων δικτύων με τα συστήματα τοπικών μεταφορών μικρής κλίμακας
- η μείωση των οχλήσεων των μεταφορών από άποψη διατάξεων σχετικών με την προστασία του περιβάλλοντος.

5. Στα επιλέξιμα κράτη μέλη, το Ταμείο Συνοχής θα συγκεντρώσει τη δράση του για τις μεταφορές στην υλοποίηση διευρωπαϊκών δικτύων. Το ΕΤΠΑ, σε συντονισμένες ενέργειες ενδεχομένως με την ΕΤΕ, θα επικεντρώσει τη δράση του στην περιφερειακή δυνατότητα προσβάσεων, τη διαλειτουργικότητα των υποδομών, τη

δημιουργία κόμβων μεταβίβασης και την ενίσχυση των συστημάτων δημοσίων μεταφορών, τόσο αστικών όσο και περιφερειακών.

Ενέργεια: δίκτυα, αποτελεσματικότητα και ανανεώσιμες πηγές

6. Η διαρκής περιφερειακή ανάπτυξη εξαρτάται από έναν ενεργειακό τομέα αποτελεσματικό και ανταγωνιστικό, με σκοπό την αυξημένη ασφάλεια, την ελαστικότητα και την ποιότητα του εφοδιασμού σε ενέργεια, καθώς και τη μείωση του σχετικού κόστους. Στις περιφέρειες με αναπτυξιακή καθυστέρηση, οι επενδύσεις των Διαρθρωτικών Ταμείων πρέπει να αφορούν:

- την υλοποίηση αποδοτικών υποδομών μεταφοράς αερίου και ηλεκτρισμού, που θα μειώνουν την εξάρτηση από έναν εξωτερικό προμηθευτή και τις συνέπειες της απομόνωσης
- αποτελεσματικότερη χρησιμοποίηση της ενέργειας από τις ΜΜΕ, τα νοικοκυριά και τα δημόσια κτίρια, με τεχνολογίες που παρέχουν τη δυνατότητα μείωσης του κόστους και της κατανάλωσης
- τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, που ευνοούν την τοπική απασχόληση, τη μείωση της εξωτερικής εξάρτησης, των καταπολέμηση της ρύπανσης, (η επένδυση στον τομέα αυτό θα πρέπει να φθάνει τουλάχιστον το 12% του συνολικού προϋπολογισμού των ενεργειακών υπο-προγραμμάτων).

Για την κοινωνία των πληροφοριών

7. Η ταχεία ανάπτυξη της κοινωνίας των πληροφοριών προσφέρει νέες ευκαιρίες οικονομικής ανάπτυξης. Και πάλι, μια αποτελεσματική βασική υποδομή τηλεπικοινωνιών αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την πρόσβαση στην κοινωνία των πληροφοριών. Οι εταιρείες τηλεπικοινωνιών θα εξασφαλίζουν κατά κανόνα οι ίδιες τις επενδύσεις στον τομέα αυτόν, είτε με ίδιους πόρους, είτε με δανεισμό και ενδεχομένως, σε συνεργασία με την ΕΤΕ. Εφόσον μια κρατική ενίσχυση αποδειχθεί ωστόσο απαραίτητη, θα πρέπει οπωσδήποτε να τηρούνται οι κοινοτικοί κανόνες ανταγωνισμού.

8. Οι ενέργειες που πραγματοποιούνται στον τομέα αυτό και εντάσσονται στο πλαίσιο των αναπτυξιακών προγραμμάτων, θα έχουν ως στόχο:

- την προώθηση νέων υπηρεσιών και καινοτόμων εφαρμογών, ιδίως στους τομείς του ηλεκτρονικού εμπορίου, της τηλεργασίας και της δημόσιας διοίκησης
- τον εξοπλισμό και την επιμόρφωση των δυνητικών χρήσεων, έτσι ώστε να αυξήσουν το επίπεδο ικανοτήτων.

Για ένα περιβάλλον ποιότητας

9. Το ευρωπαϊκό περιβάλλον εξακολουθεί να απειλείται, ιδίως η ποιότητα του ύδατος, της ατμόσφαιρας και του εδάφους. Εξάλλου, απαιτείται η λήψη προληπτικών μέτρων στις ζώνες που είναι εκτεθειμένες σε φυσικές καταστροφές, όπως τις πλημμύρες. Οι παρεμβάσεις των Διαρθρωτικών Ταμείων και του Ταμείου Συνοχής θα πρέπει να διασφαλίζουν την τήρηση των περιβαλλοντικών προτύπων, τα οποία καθορίζονται στις σχετικές ευρωπαϊκές οδηγίες (π.χ.: αρχή του «ο ρυπαίνων πληρώνει»).

10. Οι ειδικές προτεραιότητες ανά τομέα, είναι οι ακόλουθες:

- *Υδατα*: διασφάλιση ενός εφοδιασμού ποιότητας, σε επαρκείς ποσότητες και συλλογή, επεξεργασία και απόρριψη αστικών λυμάτων (σημεία απορροής, αφαίρεση της ιλύος)
- *Διαχείριση των αποβλήτων*: δεδομένου ότι τα υποχρεωτικά προγράμματα διαχείρισης των αποβλήτων καλύπτουν το σύνολο του εδάφους ενός κράτους μέλους, θα πρέπει να βελτιώνουν τη διαχείριση και την απόρριψη των αστικών στερεών, βιομηχανικών και επικίνδυνων αποβλήτων, να ευνοούν την ανακύκλωση, την επαναχρησιμοποίηση, την αξιοποίηση ή την οριστική απόρριψη αποβλήτων, χωρίς κινδύνους.

Έρευνα, ανάπτυξη και τεχνολογική καινοτομία (ETA)

11. Η προώθηση των δραστηριοτήτων ETA και καινοτομίας, πρέπει να αποτελεί μια όλο και πιο έντονη προτεραιότητα στις διαρθρωτικές παρεμβάσεις, λόγω των επιπτώσεων των εν λόγω δραστηριοτήτων στο δυναμισμό μιας περιφέρειας και λόγω της εταιρικής σχέσης που δημιουργείται μεταξύ των δημόσιων φορέων, των επιχειρήσεων, των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και των οργανισμών ενίσχυσης των επιχειρήσεων.

12. Οι προτεραιότητες που καθορίζονται όσον αφορά τις επενδύσεις στις δραστηριότητες ETA, αφορούν τους ακόλουθους τομείς:

- την προώθηση της καινοτομίας ιδίως μέσω νέων μορφών χρηματοδότησης, όπως τις επενδύσεις κεφαλαίου, έτσι ώστε να διευρυνθεί το φάσμα των συγκεκριμένων δραστηριοτήτων και να ενθαρρυνθούν οι εκκινήσεις επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, ο πολλαπλασιασμός των δραστηριοτήτων και οι ειδικευμένες υπηρεσίες στις επιχειρήσεις
- τη δικτύωση και τη βιομηχανική συνεργασία, που ευνοούν τη μεταφορά τεχνολογίας και τη δημιουργία βιομηχανικών και εμπορικών ομίλων
- την ανάπτυξη των ανθρωπίνων δυνατοτήτων, ευνοώντας τη διάδραση μεταξύ επιχειρήσεων, ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, ερευνητικών ινστιτούτων, τη διαρκή επιμόρφωση και το συνεχή εμπλουτισμό των προσόντων και των ικανοτήτων.

B. Ανταγωνιστικές επιχειρήσεις που τονώνουν τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης

13. Οι ανταγωνιστικές επιχειρήσεις συμβάλλουν στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης και στην οικονομική ανάπτυξη της περιφέρειας. Ο τομέας των υπηρεσιών αντιπροσωπεύει ένα αυξανόμενο απόθεμα θέσεων απασχόλησης, που θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στα κοινοτικά προγράμματα. Η χρηματοοικονομική συνδρομή, καθώς και τα λοιπά πλεονεκτήματα που παραχωρούνται στις επιχειρήσεις, θα πρέπει να συμφωνούν με τους κοινοτικούς κανόνες.

Προτεραιότητες στις ΜΜΕ στο πλαίσιο της ενίσχυσης των επιχειρήσεων

14. Χωρίς να παραμελούνται οι μεγάλες επιχειρήσεις, οι διαρθρωτικές παρεμβάσεις που αποσκοπούν στην τόνωση του παραγωγικού τομέα, θα αφορούν κατά προτεραιότητα τις ΜΜΕ, σύμφωνα με τις ακόλουθες κατευθυντήριες γραμμές:

- μείωση της παραδοσιακής χρησιμοποίησης των ενισχύσεων κεφαλαίου, έτσι ώστε να ευνοούνται άλλες πηγές χρηματοδότησης, όπως είναι οι επιστρεφόμενες προκαταβολές, οι επενδύσεις κεφαλαίου, τα δάνεια σε κεφάλαια και τα κεφάλαια κίνησης, οι αμοιβαίες εγγυήσεις
- βελτίωση των ποιοτικών και οργανωτικών πτυχών της χορηγούμενης ενίσχυσης, σύμφωνα με τις εξής αρχές: επακριβής καθορισμός των ειδικών αναγκών των ΜΜΕ, αποτελεσματικότερη πρόσβαση στις υπηρεσίες συνδρομής, επιμόρφωσης και ενημέρωσης των επιχειρήσεων, ειδίκευση των γνώσεων του ανθρώπινου δυναμικού, δικτύωση, ανταλλαγή εμπειριών
- συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στη χάραξη στρατηγικών, στο πλαίσιο της εταιρικής σχέσης.

Οι υπηρεσίες στήριξης των επιχειρήσεων

15. Οι υπηρεσίες παροχής βοήθειας σε επιχειρήσεις επιτρέπουν όχι μόνο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της ικανότητας των εταιρειών να κατακτήσουν νέες αγορές, αλλά αντιπροσωπεύουν, επίσης, μια σημαντική πηγή θέσεων απασχόλησης (το 10% του συνόλου των θέσεων απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση). Η ενίσχυση των εν λόγω υπηρεσιών από τα Διαρθρωτικά Ταμεία, θα επιτρέψει την αποτελεσματικότερη ενίσχυση της μεταφοράς τεχνολογίας, της διεθνοποίησης, της καινοτομίας στην οργάνωση και τη διαχείριση, της δημιουργίας χρηματοοικονομικών μέσων (κεφάλαιο εκκίνησης, σύνδεσμοι αμοιβαίων εγγυήσεων).

16. Οι προτεραιότητες στον τομέα αυτό είναι οι ακόλουθες:

- εκ των προτέρων εντοπισμός των αναγκών των επιχειρήσεων, έτσι ώστε να ανταποκριθούν καλύτερα στις προσδοκίες τους

- εκμετάλλευση της συνέργιας μεταξύ των κέντρων παροχής υπηρεσιών, των κέντρων μεταφοράς τεχνολογιών, των επιστημονικών πάρκων, των πανεπιστημίων, των ερευνητικών κέντρων, ιδίως με τη διάδοση των βέλτιστων μεθόδων
- ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων
- αποτελεσματικότερη γεωγραφική κατανομή της προσφοράς υπηρεσιών στις επιχειρήσεις.

Τρεις τομείς με ιδιαίτερη δυναμικότητα

17. Το περιβάλλον, ο τουρισμός και οι πολιτιστικές δραστηριότητες, καθώς και η κοινωνική οικονομία, αποτελούν τομείς που διαθέτουν ιδιαίτερη δυναμικότητα για τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, αλλά μέχρι σήμερα χρησιμοποιούνται ανεπαρκώς:

- *Περιβάλλον:* Η παρέμβαση των Διαρθρωτικών Ταμείων πρέπει να ευνοεί τις επενδύσεις, που ακολουθούν μια διαδικασία πρόληψης των κινδύνων, που συνδέονται με το περιβάλλον, προϋποθέτουν καθαρές τεχνολογίες και αρχές χρηστής διαχείρισης και ευνοούν την αποκατάσταση παρακμασμένων βιομηχανικών περιοχών και την επιμόρφωση.
- *Τουρισμός και πολιτιστικές δραστηριότητες:* Δεδομένου ότι οι δύο αυτοί τομείς είναι στενά συνδεδεμένοι και δημιουργούν πολλές θέσεις απασχόλησης, η παρέμβαση των Διαρθρωτικών Ταμείων θα επικεντρωθεί στην προσπάθεια εκσυγχρονισμού των υποδομών, στη βελτίωση των προσόντων του ανθρώπινου δυναμικού, μέσω των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες της πληροφόρησης, στην προώθηση της εταιρικής σχέσης δημόσιου/ιδιωτικού τομέα και στην προστασία της κληρονομιάς και της πολιτικής ταυτότητας.
- *Κοινωνική οικονομία:* Οι οργανισμοί που κινούνται στο χώρο της κοινωνικής οικονομίας είναι από τη φύση τους πολύ διαφορετικοί (συνεταιρισμοί, εταιρείες αμοιβαίου κεφαλαίου, ενώσεις, ιδρύματα, επιχειρήσεις), δραστηριοποιούνται σε τομείς που ποικίλλουν ιδιαίτερα (ανταγωνιστικές αγορές, υπηρεσίες υγείας, κατ'οίκον υπηρεσίες, αθλητικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες, προσπάθειες για την απασχόληση των νέων και

καταπολέμηση του αποκλεισμού) και αντιπροσωπεύουν περίπου το 5% των συνολικών θέσεων απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι σχετικές με την ενίσχυση στον τομέα αυτό προτεραιότητες θα είναι οι ακόλουθες: ουσιαστική στήριξη της δημιουργίας και της ανάπτυξης φορέων παροχής υπηρεσιών, μέσω της ενημέρωσης, της επιμόρφωσης, της παροχής συμβουλών, της χρηματοδοτικής και τεχνικής βοήθειας και της ενίσχυσης για τη διατήρηση πρόσφατα δημιουργηθεισών δραστηριοτήτων.

ΠΡΩΤΗ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ: Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

18. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) είναι το βασικό χρηματοδοτικό μέσο που μεριμνά για τη βελτίωση των δυνατοτήτων και της προσαρμοστικότητας των ανθρώπινων πόρων. Οι προτεραιότητες που αναφέρονται κατωτέρω ισχύουν για το σύνολο του εδάφους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χωρίς να εμποδίζεται ο συνυπολογισμός των περιφερειακών ιδιαιτεροτήτων. Η Επιτροπή προτείνει να διαδραματίσει ο στόχος 3 των Διαρθρωτικών Ταμείων, που αφορά αφενός την προσαρμογή και τον εκσυγχρονισμό των συστημάτων εκπαίδευσης και επιμόρφωσης και αφετέρου έχει επιπτώσεις επίσης στην αγορά εργασίας, ένα ρόλο, α) πλαισίου αναφοράς για όλα τα μέτρα που αποσκοπούν στην προώθηση του ανθρώπινου δυναμικού στο σύνολο του εδάφους του κράτους μέλους, και β) μέσου για τον προγραμματισμό, με τον οποίο το ΕΚΤ θα παρεμβαίνει χρηματοδοτικά και κατά τρόπο οριζόντιο.

A - Το πλαίσιο αναφοράς που ευνοεί την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων

19. Το ΕΚΤ είναι το κυριότερο ευρωπαϊκό χρηματοδοτικό μέσο που βοηθά τα κράτη μέλη να εφαρμόσουν τις γενικές κατευθύνσεις για την απασχόληση, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την απασχόληση DE, EN, FR. Στο πλαίσιο αυτό, αποδεικνύεται πρωταρχικής σημασίας η συνεκτικότητα μεταξύ της στρατηγικής των εθνικών σχεδίων και των προτεραιοτήτων του ΕΚΤ στον εν λόγω τομέα.

20. Στο πλαίσιο της δράσης του ΕΚΤ, τρία στοιχεία έχουν ιδιαίτερη σπουδαιότητα:

- το να λαμβάνεται υπόψη η διάσταση της ισότητας ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών
- η αξιοποίηση του δυναμικού απασχόλησης της κοινωνίας των πληροφοριών
- η προώθηση της τοπικής ανάπτυξης μέσω των περιφερειακών συμφώνων για την απασχόληση.

Λήψη μέτρων στην αγορά εργασίας για την προώθηση της απασχόλησης

21. Τα κράτη μέλη θα υποδείξουν τον τρόπο με τον οποίο μετατρέπουν σε συγκεκριμένα μέτρα τις ουσιαστικές ή προληπτικές στρατηγικές που χαράσσονται στο πλαίσιο των κατευθυντήριων γραμμών για την απασχόληση. Καταρχήν, απαιτείται ο εντοπισμός των θεμάτων που ενέχουν κινδύνους. Οι προβλεπόμενες δράσεις θα περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων συνεντεύξεις αξιολόγησης, επιμόρφωση, συμβουλές σταδιοδρομίας και ενίσχυση της έρευνας στον τομέα της απασχόλησης. Οι άνεργοι θα έχουν τη δυνατότητα να επιμορφώνονται, οι νέοι θα μπορούν να αποδεικνύουν την ικανότητά τους να καλύψουν μια θέση, ιδίως μέσω της εκμάθησης. Οι δύο αυτές κατηγορίες αναμένεται, εξάλλου, να ενισχυθούν έτσι ώστε να επιτύχουν την προσαρμογή τους στις τεχνολογικές και οικονομικές μεταβολές.

22. Οι τοπικές ή περιφερειακές υπηρεσίες για την απασχόληση διαδραματίζουν βασικό ρόλο στην προσαρμογή του ανθρώπινου δυναμικού στις διαρθρωτικές μεταβολές, στον έλεγχο των ικανοτήτων και του επιπέδου προσόντων των νέων και στον καθορισμό των αναγκών επιμόρφωσης και/ή απόκτησης νέων προσόντων. Κατά τον τρόπο αυτό, θα είναι σε θέση να προσαρμόζουν την προσφορά επιμόρφωσης στις ανάγκες των τοπικών ή περιφερειακών επιχειρήσεων.

Μια κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς και ανοιχτή σε όλους

23. Η ανοιχτή σε όλους αγορά εργασίας αποτελεί μια προτεραιότητα για τα κράτη μέλη στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την απασχόληση. Κατά τον

καθορισμό των προληπτικών ή δραστήριων πολιτικών, ιδιαίτερη προσοχή θα δοθεί στις ανάγκες των ατόμων με φυσικά μειονεκτήματα, στις εθνικές μειονότητες και σε άλλες κατηγορίες που ενδέχεται να παρουσιάζουν μειονεκτήματα.

Προώθηση των ικανοτήτων απασχόλησης, καθώς και των δεξιοτήτων και της κινητικότητας μέσω της διαρκούς επιμόρφωσης

24. Για να παρασχεθεί η δυνατότητα να προκύψει ένα ειδικευμένο εργατικό δυναμικό, είναι πρωταρχικής σημασίας η βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης και της κατάρτισης και επομένως τα μέσα που διατίθενται στα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης πρέπει να είναι ανάλογα, δεδομένου ότι οι νέοι που έχουν δυσκολίες εκμάθησης αποτελούν την απόλυτη προτεραιότητα. Εξάλλου, απαιτείται η βελτίωση των δυνατοτήτων διαρκούς επιμόρφωσης, ιδίως στους τομείς των νέων τεχνολογιών, της πληροφόρησης και της επικοινωνίας.

Ανάπτυξη των ικανοτήτων προσαρμογής και του επιχειρησιακού πνεύματος

25. Σε συνεργασία με τους κοινωνικούς εταίρους, τα κράτη μέλη θα καταβάλλουν προσπάθειες να εκσυγχρονίσουν την οργάνωση και τις μορφές εργασίας και να παράσχουν τη δυνατότητα στους εργαζόμενους να προσαρμοστούν στις οικονομικές μεταβολές. Η προώθηση του επιχειρησιακού πνεύματος και η διεύρυνση της προσφοράς επιμόρφωσης αποδεικνύονται δύο σημαντικές προϋποθέσεις για την επίτευξη του εν λόγω στόχου.

26. Στις περιφέρειες όπου πραγματοποιείται επί του παρόντος διαρθρωτική ανασυγκρότηση, θα πρέπει να αναζητηθούν οι συνέργιες μεταξύ των δράσεων που αποσκοπούν στην ενσωμάτωση, στην επαγγελματική κατάρτιση και στην απόκτηση νέων προσόντων αφενός, καθώς και των μέτρων υπέρ της οικονομικής ανάπτυξης και της ανασυγκρότησης.

27. Για την ανάπτυξη του επιχειρησιακού πνεύματος, αποδεικνύονται απαραίτητοι οι συνδυασμοί μεταξύ μέτρων που ευνοούν τη ζήτηση (επιδότησεις της ενίσχυσης για

τη δημιουργία δραστηριοτήτων) και των μέτρων που τονώνουν την προσφορά (ενημέρωση και συγκεκριμένη επιμόρφωση, καθοδήγηση).

Ιδιαίτερη προσοχή στις γυναίκες

28. Μια ανάλυση των ανισοτήτων μεταξύ ανδρών και γυναικών θα πρέπει να οδηγήσει στον καθορισμό στόχων για τη διόρθωση των ανισορροπιών και την εφαρμογή δεικτών παρακολούθησης της υλοποίησης των προγραμμάτων. Ο στόχος της ισόρροπης συμμετοχής ανδρών και γυναικών σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας, θα μπορούσε να επιτευχθεί με την εφαρμογή μέτρων που αποσκοπούν στη βελτίωση της επαγγελματικής σταδιοδρομίας, στην ενθάρρυνση της πρόσβασης των γυναικών σε υπεύθυνες θέσεις, καθώς και την τόνωση του επιχειρηματικού πνεύματος.

B - Ειδικές δράσεις για τις περιφέρειες που είναι επιλέξιμες στο πλαίσιο των στόχων 1 και 2

29. Οι τοπικές αυτοδιοικήσεις διαδραματίζουν έναν αυξανόμενο ρόλο στην εφαρμογή των κατευθυντήριων γραμμών για την απασχόληση, εντός του δικού τους πλαισίου αρμοδιοτήτων. Κατά συνέπεια, μια έντονη περιφερειακή διάσταση στο πλαίσιο της εφαρμογής των εν λόγω κατευθυντήριων γραμμών είναι δυνατή και θα πρέπει να εκφράζεται στα περιφερειακά προγράμματα των στόχων 1 και 2.

30. Τα βασικά χαρακτηριστικά του εν λόγω προγραμματισμού θα είναι τα ακόλουθα:

- ένας προγραμματισμός με βάση μια «εκ των κάτω προς τα άνω» προσέγγιση, ο οποίος θα ανταποκρίνεται σε μια τοπική ή περιφερειακή αξιολόγηση των αναγκών
- στο πλαίσιο μιας διαρθρωτικής ανασυγκρότησης, προσαρμογή της κατάρτισης ανάλογα με τις αυξανόμενες ανάγκες των τοπικών ή περιφερειακών επιχειρήσεων
- στο πλαίσιο μιας καινοτόμου διαδικασίας, η ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων, νέων προϊόντων ή νέων μεθόδων.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΙΣΟΡΡΟΠΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΛΑΦΟΥΣ

31. Μια αρμονική ανάπτυξη του εδάφους εγγράφεται στο πλαίσιο της ενίσχυσης της οικονομικής και νομισματικής ολοκλήρωσης, της διεθνοποίησης των αγορών και της ολοκληρωμένης διαδικασίας παρέμβασης των Διαρθρωτικών Ταμείων. Εξάλλου, οι μακροπρόθεσμοι προσανατολισμοί του αναπτυξιακού προγράμματος του κοινοτικού χώρου DE, EN, FR («SDEC») αποσκοπούν στην προώθηση της δημιουργίας πολλών ζωνών οικονομικής ενσωμάτωσης, οι οποίες θα είναι ικανοποιητικότερα κατανεμημένες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με τη μέθοδο της πολυκεντρικής ανάπτυξης του ευρωπαϊκού χώρου.

A - Αστική ανάπτυξη και ολοκληρωμένη περιφερειακή πολιτική

32. Οι αστικές περιοχές διαδραματίζουν βασικό ρόλο στην ευρωπαϊκή οικονομία. Ειδικότερα, οι μεσαίου μεγέθους πόλεις ασκούν έντονη επιρροή στις αγροτικές ζώνες. Οι ολοκληρωμένες στρατηγικές ανάπτυξης ή περιφερειακής ανασυγκρότησης, θα πρέπει να αποσκοπούν σε τέσσερις βασικούς στόχους:

- την ευημερία και την ανάπτυξη της απασχόλησης στις αστικές περιοχές
- τη στήριξη της κοινωνικής ένταξης
- την προστασία του αστικού περιβάλλοντος και των οικοσυστημάτων, καθώς και της υγείας των ανθρώπων
- την προσπάθεια για την αποτελεσματικότερη αστική και τοπική διαχείριση (μεταφορές, ενέργεια, κατοικία).

33. Στις περιφέρειες που είναι επιλέξιμες στο πλαίσιο των στόχων 1 και 2, τα έγγραφα προγραμματισμού θα πρέπει να ενσωματώνουν αναπτυξιακά μέτρα στον αστικό χώρο, τα οποία θα εμπεριέχουν τους εν λόγω στόχους. Η αποκατάσταση των μειονεκτικών αστικών περιοχών θα μπορούσε να αποτελέσει το αντικείμενο μιας ειδικής και ολοκληρωμένης προσέγγισης, ανάλογης με εκείνη που αναπτύσσεται στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας URBAN II. Οι ενέργειες που ενισχύονται στο πλαίσιο του ΕΚΤ και στο πλαίσιο του στόχου 3, θα πρέπει να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στις

προσπάθειες προώθησης της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, ακόμα και στις ζώνες που δεν είναι επιλέξιμες στο πλαίσιο των στόχων 1 και 2.

B- Η αγροτική ανάπτυξη: πηγή εκσυγχρονισμού, διαφοροποίησης και προστασίας του περιβάλλοντος.

34. Οι αγροτικές ζώνες πλήττονται συχνά από προβλήματα που δημιουργούνται λόγω των διαρθρωτικών εξελίξεων, όπως είναι η μείωση της απασχόλησης στο γεωργικό τομέα (περίπου τα τρία τέταρτα των γεωργών στην Ευρώπη έχουν σήμερα μερικού χρόνου απασχόληση και έχουν ανάγκη συμπληρωματικών εισοδημάτων).

35. Ο πολυλειτουργικός ρόλος του γεωργικού τομέα αναγνωρίζεται ολοένα και περισσότερο. Πράγματι, η γεωργία, η δασοκομία, καθώς και άλλες παραγωγικές δραστηριότητες δεν έχουν μόνο οικονομική λειτουργία αλλά και κοινωνική (ποιότητα των προϊόντων, προσφορά δυνατοτήτων αναψυχής σε αστικούς πληθυσμούς), περιβαλλοντική (προστασία του τοπίου και των οικοσυστημάτων) και πολιτιστική (κληρονομιά και ταυτότητα). Ως δεύτερο θεμέλιο της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ), η αγροτική ανάπτυξη έχει ως στόχο τη διασφάλιση της διαχρονικότητας του ευρωπαϊκού γεωργικού προτύπου.

36. Στις ζώνες που είναι επιλέξιμες στο πλαίσιο των στόχων 1 και 2, τα Διαρθρωτικά Ταμεία καθώς και το ΕΓΤΠΕ - Τμήμα Εγγυήσεων θα στηρίζουν τη διαφοροποίηση ενός αγροτικού οικονομικού ιστού, που θα βασίζεται στην ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων και με βάση τις ακόλουθες προτεραιότητες:

- την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του γεωργικού τομέα, μέσω της ενίσχυσης των επενδύσεων που προορίζονται για τον εκσυγχρονισμό, τη μείωση του κόστους, τη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων και τη διασφάλιση της διατήρησης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων
- τη στήριξη της ελκυστικότητας και της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών περιοχών, μέσω της βελτίωσης των δυνατοτήτων πρόσβασης σε αυτές και μέσω της διαφοροποίησής τους προς την κατεύθυνση νέων δραστηριοτήτων

(του τουρισμού), της ενίσχυσης στις ΜΜΕ και σε καινοτόμους τομείς όπως είναι οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας

- τη διατήρηση του περιβάλλοντος και της ευρωπαϊκής αγροτικής κληρονομιάς, μέσω της προστασίας του τοπίου, των φυσικών πόρων, των παραδοσιακών αγροτικών χώρων, καθώς και μέσω της προώθησης του αγροτικού τουρισμού και της αναπαλαίωσης των χωριών.

37. Η νέα πρωτοβουλία LEADER+ αγροτικής ανάπτυξης, θα ολοκληρώσει τις διαρθρωτικές παρεμβάσεις με σκοπό τη σφαιρική αντιμετώπιση των προβλημάτων που ανακύπτουν στις αγροτικές ζώνες, καθώς και τη συμβολή στην καθιέρωση νέων προτύπων αγροτικής ανάπτυξης, κυρίως μέσω της δικτύωσης και της συνεργασίας μεταξύ των τοπικών φορέων.

Γ - Συνέργια μεταξύ αστικών και αγροτικών ζωνών

38. Οι πόλεις και οι αγροτικές περιοχές πρέπει να αναπτύσσονται κατά τρόπο συμπληρωματικό με σκοπό τη βέλτιστη ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η συνέργια θα μπορούσε να εκφραστεί λαμβάνοντας υπόψη ένα πολυκεντρικό εδαφικό πλαίσιο ανάπτυξης και επομένως την περισσότερο ισορροπημένη ανάπτυξη του κοινοτικού εδάφους. Εξάλλου, η ανάπτυξη αστικών κέντρων μεσαίου μεγέθους είναι ιδιαίτερα σημαντική για τις περιοχές με χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού.

39. Η γεωγραφική διάσταση των περιφερειών που καλύπτονται από τους στόχους 1 και 2, παρέχει ένα επαρκές πλαίσιο για την αντιμετώπιση της ανάγκης ύπαρξης μιας σφαιρικής και συμπληρωματικής προσέγγισης μεταξύ των αστικών και αγροτικών ζωνών. Οι προγραμματισμοί θα υιοθετήσουν μια ολοκληρωμένη μέθοδο και αναμένεται να συμβάλουν στη δημιουργία ζωνών δυναμικής ενσωμάτωσης σε διεθνή κλίμακα, ιδίως χάρη στις αποδοτικές υποδομές σε διεθνικό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Η πρωτοβουλία INTERREG III αναμένεται να ολοκληρώσει το μηχανισμό αυτό, μέσω της στήριξης που παρέχει για τη διευρωπαϊκή και ιδίως τη διασυνοριακή συνεργασία.

Δ - Ειδικές ενέργειες για τις ζώνες που εξαρτώνται από την αλιεία

40. Η διαρθρωτική πολιτική στον τομέα της αλιείας (συμπεριλαμβανομένης της υδατοκαλλιέργειας, της μεταποίησης και της εμπορίας των προϊόντων) αποτελεί μια βασική συνιστώσα της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής. Έχει ως στόχο να παράσχει μια απάντηση στα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζουν οι παράκτιες περιφέρειες, προσανατολίζοντας και επιταχύνοντας την αναδιάρθρωση του τομέα μέσω της ορθολογικής οργάνωσης και του εκσυγχρονισμού των μέσων παραγωγής.

41. Στα προγράμματα θα ληφθούν υπόψη οι ακόλουθες προτεραιότητες:

- οι γενικές κατευθύνσεις τις οποίες περιλαμβάνουν τα Πολυετή Προγράμματα Προσανατολισμού (ΠΠΠ IV μέχρι το 2001 και ΠΠΠ V στη συνέχεια), ως βάση αναφοράς των μηχανισμών
- την καταπολέμηση πιθανών αρνητικών επιπτώσεων που οφείλονται σε μια παρέμβαση ή στην απουσία παρέμβασης (γήρανση του στόλου, εξάντληση των αλιευτικών πόρων)
- μεγαλύτερη δυνατότητα επιλογής των αλιευτικών εργαλείων και των αλιευτικών μεθόδων
- τη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων, καθώς και των συνθηκών εργασίας και ασφάλειας.

Παράρτημα 2. Οι περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανά τύπο προγράμματος που εφαρμόστηκε (RIS, RIS+, RITTS, RTP)

AACHEN	RITTS	LONDON SOUTH	RITTS
AARHUS	RITTS	LORRAINE	RTP
ABBRUZZO	RIS	LOWER AUSTRIA	RITTS
ALGARVE – HUELVA	RIS	LUENEBURG	RITTS
ALSACE	RITTS	MADRID	RITTS
ALTMARK – HARZ – MAGDEBURG	RIS	MARCHE	RITTS
ANDALUSIA	RITTS	MILANO	RITTS
AQUITAINE	RTP / RITTS	MURCIA	RITTS
ARAGON	RIS	NEUBRANDENBURG	RITTS
ASTURIAS	RITTS	NORD – PAS DE CALAIS	RITTS
AUVERGNE	RIS	NORTE	RIS
BALEARIC ISLANDS	RITTS	NORTH BRABANT	RITTS
BASQUE COUNTRY	RIS	NORTH HOLLAND	RITTS
BERLIN	RITTS / RIS	NORTHERN AGEAN	RITTS
BRANDENBURG	RITTS	NORTHERN ENGLAND	RITTS
BREMEN	RITTS	NORTHERN EU	RIS
CALABRIA	RIS	NORTHERN SWEDEN	RITTS / RIS+
CANARY ISLANDS	RITTS	OSLO	RITTS
CANTABRIA	RIS	OVERIJSEL	RITTS

CASTILLA – LA MANCHA	RIS	OXFORDSHIRE	RITTS
CASTILLA LEON Y	RTP / RIS+	PUGLIA	RIS
CATALONIA	RITTS	RHEINLAND PFALZ –	RITTS
CENTRAL MACEDONIA	RTP / RIS+	RHONE – ALPES	RITTS
CENTRAL SWEDEN	RITTS	ROME	RITTS
CRETE	RITTS	ROTTERDAM	RITTS
DORSET & HAMPSHIRE	RITTS	SALZBURG	RITTS
EAST FINLAND	RITTS	SAXONY	RTP
EAST MIDLANDS	RITTS	SHANNON	RIS
EAST OF ENGLAND	RITTS	SICILY	RITTS
EAST SWEDEN	RITTS	SOUTH BRANDENBURG	RITTS
EASTERN MACEDONIA AND THRACE	RITTS	SOUTHERN SWEDEN	RITTS
EIRE	RITTS	STEREA ELLADA	RIS / RIS+
EPIRUS	RIS	STOCKHOLM	RITTS
ETREMADURA	RIS	STRATHCLYDE	RIS
FERRARA	RITTS	THESSALY	RIS
FLANDERS	RITTS	TIROL	RITTS
GALICIA	RIS	TRENTO	RITTS
GREATER COPENHAGEN	RITTS	TUSCANY	RITTS
HALLE – LEIPZIG – DESSAU	RIS	UMBRIA	RITTS / RIS+
HAMBURG	RITTS	UTRECHT	RITTS

HAME	RITTS	UUSIMAA	RITTS
HIGHLANDS & ISLANDS	RITTS	VALENCIA	RITTS
ICELAND	RITTS	WALES	RTP
ILE DE FRANCE	RITTS	WALLONIE	RIS
KENT	RITTS	WESER – EMS	RIS
LAZIO	RITTS	WEST MACEDONIA	RIS / RIS+
LIMBURG BE	RIS	WEST MIDLANDS	RIS
LIMBURG NL	RTP / RIS+	WESTERN NORWAY	RITTS
LIBSON / TAGUS VALLEY	RITTS	WESTERN SWEDEN	RITTS
LONDON NORTH	RITTS	YORKSHIRE & HUMBER	RIS

Πηγή: Innovating Regions in Europe, RITTS / RIS Network (2000)

Παράρτημα 3. Τα βασικά «εργαλεία» που ανέπτυξαν οι περιφέρειες της Ε.Ε. στο πλαίσιο εφαρμογής των προγραμμάτων RIS / RIS+

Ενίσχυση των διαδικασιών παρακολούθησης, παρατήρησης και καταγραφής της πορείας και των αποτελεσμάτων της καινοτομίας (Monitoring, benchmarking tools, observatories)	Limburg, Wales, Thessaly, West Midlands, Central Macedonia
Πραγματοποίηση οικονομικών ελέγχων σε επίπεδο τεχνολογιών επικοινωνίας και ενημέρωσης (Technology and ICT - Information and Communication Technologies- audits)	Cantabria, Castilla y Leon, Wales, Thessaly, Calicia, Aragon
Βελτίωση και ενίσχυση της καινοτομικής ικανότητας των επιχειρήσεων (Foster innovation capacity in firms)	Limburg, Thessaly, Aragon, Overijssel, Sterea Ellada
Προώθηση της συνεργασίας ανάμεσα στις επιχειρήσεις – αμοιβαία ανταλλαγή βοήθειας (Cross-border cooperation)	Algarve-Huelva, Northern EU, West Macedonia, Central Macedonia, Niederosterreich
Χρηματοδότηση της καινοτομίας (Financing of innovation)	North Sweden, Castilla y Leon, Canarias, Central Macedonia, Shannon, West Midlands, Yorkshire & the Humber
Οργάνωση δικτύων οργανισμών για ενίσχυση της καινοτομίας (Networking of support organizations)	Wallonie, Castilla y Leon, Niederosterreich, Canarias, Castilla la Mancha, Calicia
Προώθηση της πολιτικής για τη δημιουργία δικτύων επιχειρήσεων (Cluster policy)	Wallonie, North Sweden, Weser-Ems, Toscana, Halle-Leipzig-Dessau, Yorkshire & the Humber, Pais Vasco, Overijssel, Central Macedonia
Συνεισφορά κονδυλίων για την καταπολέμηση της ανεργίας (Mainstreaming into structural funds)	Niederosterreich, Toscana, Limburg, Castilla la Mancha, Castilla y Leon, Yorkshire & the Humber, Calabria, Sterea Ellada, Weser-Ems, West Scotland, West Midlands, North Sweden, Altmark-Harz-Magdeburg, Epirus
Ενίσχυση των περιφερειακών και εθνικών πολιτικών (Mainstreaming into regional and national policies)	Halle-Leipzig-Dessau, Yorkshire & the Humber, Niederosterreich, Toscana, Limburg, Castilla y Leon, Calabria, Sterea Ellada, Weser-Ems, West Midlands, Altmark-Harz-Magdeburg, Shannon, Wallonie

Προώθηση της διαδικασίας «εκκίνησης» νέων επιχειρήσεων (Start-up support)	Niederosterreich, Halle-Leipzig-Dessau, Umbria, Canarias, Castilla la Mancha
Εφαρμογή διαδικασιών προβλεπτικότητας για την ενίσχυση της καινοτομίας (Foresight activities)	Limburg, Wallonie, Wales, West Midlands
Ευαισθητοποίηση των αρμοδίων στις επιχειρήσεις για τη σημασία της καινοτομίας (Innovation awareness in firms)	Wales, Western Scotland, Thessaly
Αναβάθμιση της αξίας της επιστημονικής έρευνας (Valorisation of university research)	Umbria, Canarias, Thessaly, Calabria, Castilla la Mancha, Overijssel
Ενίσχυση της δημιουργίας «εκκολαπτηρίων» (Support to spin-offs)	Umbria, Canarias, Castilla la Mancha, West Midlands
Προώθηση ευκαιριών που σχετίζονται με την Κοινωνία της Πληροφορίας (Information society opportunities)	Pais Vasco, Canarias, Overijssel, Aragon, West Midlands
Ανθρώπινοι πόροι στην υπηρεσία της καινοτομίας (Human resources for innovation)	Northern EU, Overijssel, Central Macedonia, Aragon
Ενίσχυση του γεωργικού τομέα (Agro-food sector)	Thessaly, Sterea Ellada, Central Macedonia, West Macedonia, Weser-Ems, Shannon, Yorkshire & the Humber
Ενίσχυση των υπηρεσιών τουρισμού (Tourism sector)	Sterea Ellada, Weser-Ems
Προώθηση του τομέα των πλαστικών και χημικών (Plastic / chemical sector)	Halle-Leipzig-Dessau
Προώθηση του τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς (Cultural heritage sector)	Toscana

Πηγή: Regional Innovation Strategies under the European Regional Development Fund, Innovative Actions 2000-02, (2002)

4.1 Ευρωπαϊκό Παράδειγμα I: Μία μέση επιχείρηση στηρίζεται στην κατάρτιση για να καινοτομήσει

Στην Ευρώπη η επιχείρηση που είναι πρώτη στην παραγωγή χάλυβα ελατηρίων και μοναδική στη χαλυβουργία που ειδικεύεται στα προϊόντα αυτά είναι η γαλλική Allevard Aciers, η οποία μάλιστα προμηθεύει το 20% της ευρωπαϊκής αγοράς. Η επιχείρηση αυτή προσπαθεί ταυτόχρονα να αναπτύξει νέα προϊόντα. Για να εδραιώσει, όμως, τη θέση της πρέπει να αυξήσει το μερίδιο αγοράς της και να το ανεβάσει από το 20 στο 30% της ευρωπαϊκής αγοράς και έτσι να γίνει η αναμφισβήτητη ηγέτιδα του τομέα.

Για την πραγματοποίηση αυτού του στόχου οφείλει να αναπτύξει τις ικανότητες παραγωγής της, οι οποίες έχουν κορεστεί στην προσπάθεια βελτίωσης της παραγωγικότητας, ιδίως με την αυτοματοποίηση της διαδικασίας παραγωγής. Έτσι, κάθε χρόνο προβλέπεται ένα επενδυτικό πρόγραμμα 40 εκ. φράγκων για τον εκσυγχρονισμό των εγκαταστάσεών της. Η πρόοδος αυτή, ωστόσο, οφείλει να πραγματοποιείται χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που απέκτησε η επιχείρηση, δηλαδή την ευελιξία και την ποιότητα. Τα στελέχη της αποφασίζουν, επομένως, να εντείνουν την προσπάθεια κατάρτισης, προκειμένου η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών και των νέων διαδικασιών να πραγματοποιείται χωρίς διαταραχή ούτε στις προθεσμίες παραγωγής ούτε στο επίπεδο της ποιότητας.

Έτσι, με πολύ εμπειρικό τρόπο, η Allevard Aciers χτίζει με την πάροδο των ετών μια συνεκτική πολιτική ανάπτυξης των ανθρώπινων πόρων. Βοηθά να εξελιχθούν οι εσωτερικές κοινωνικές σχέσεις, συμμετέχει στα ευρωπαϊκά προγράμματα (ιδίως στο FORCE και στο EUROTECNEC) και συνενώνει τοπικές ΜΜΕ στα ζητήματα της κατάρτισης. Ουσιαστικά, δεν σταματά ποτέ να αναζητά και να εφευρίσκει νέες λύσεις που θα τη βοηθούν να καινοτομεί και να εντάσσεται δυναμικά στις εξελίξεις του ευρύτερου Ευρωπαϊκού χώρου..

Εντούτοις, το καλοκαίρι του 1992 η εταιρία, λόγω υπερβολικού φόρτου παραγγελιών, άρχισε να αντιμετωπίζει δυσκολίες. Συγκεκριμένα, ήταν αναγκασμένη

¹ Πηγή: www.ipa.panteion.gr

να συμπίεσει όλες τις θέσεις δαπανών της και να αντιμετωπίσει ως ενδεχόμενο τη λήψη μέτρων τεχνικής ανεργίας. Η πολιτική διαχείρισης ανθρώπινων πόρων έγινε εξαιρετικά ευάλωτη, ενώ τα κεκτημένα πολλών ετών τέθηκαν σε κίνδυνο. Παρόλα αυτά, η ικανότητα προσαρμογής της επιχείρησης στις αλλαγές των δεδομένων και των αναγκών ενισχύθηκε, χάρη στις καλύτερες ατομικές γνώσεις και ικανότητες, στην ευελιξία της, καθώς και στο συνολικό δυναμισμό της.

4.2 Ευρωπαϊκό Παράδειγμα II: Μία ομάδα ολλανδικών ΜΜΕ κατασκευαστικού τομέα προβαίνουν από κοινού σε διάγνωση της καινοτομικής τους ικανότητας

Το Κέντρο Καινοτομίας των Νοτιοδυτικών Κάτω Χωρών έχει εκφράσει την επιθυμία να υποστηρίξει τις προσπάθειες που αποσκοπούν στην ανάπτυξη της καινοτομίας στις ΜΜΕ του κατασκευαστικού τομέα. Το προσωπικό αυτών των ΜΜΕ κυμαίνεται μεταξύ 20 και 100 ατόμων. Οι εν λόγω επιχειρήσεις χρησιμοποιούν τους παραδοσιακούς “κανόνες της τέχνης”. Ωστόσο τα νέα “έτοιμα για χρήση” προϊόντα ασκούν έναν αμείλικτο ανταγωνισμό. Η προσπάθεια ικανοποίησης των νέων επιθυμιών του πληθυσμού, καθώς και η ανταπόκριση στα νέα αστικά πρότυπα, συνεπάγεται πρόσθετες δαπάνες. Οι περισσότερες από αυτές ΜΜΕ παραπονιούνται ότι η αποδοτικότητα τους είναι εξαιρετικά χαμηλή.

Χάρη στην πρότυπη δοκιμαστική (πilotική) πρωτοβουλία για την ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών, την οποία εφάρμοσε το εν λόγω ολλανδικό Κέντρο Καινοτομίας με την υποστήριξη της Επιτροπής, (πρόγραμμα ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ), μια ομάδα 18 επιχειρήσεων αυτού του τομέα δέχτηκε να συμμετάσχει σε σειρά σεμιναρίων που οργανώθηκαν από ειδικούς συμβούλους και να πραγματοποιήσουν, σε διήμερη βάση, διάγνωση της χρηματοπιστωτικής τους κατάστασης, της στρατηγικής και της οργάνωσής τους. Αντικειμενικός σκοπός ήταν να εξαχθούν συμπεράσματα για τις τάσεις του τομέα και να δοθεί μια συγκεκριμένη θέση σε κάθε επιχείρηση, σε συνάρτηση με τις καλύτερες και τις χειρότερες επιδόσεις του ομίλου, που παρουσιάζονται ανώνυμα.

Από τις συζητήσεις και τα σεμινάρια που πραγματοποιήθηκαν, προέκυψε μια αρκετά αντιφατική εικόνα. Παρά το γεγονός ότι το προσωπικό αυτών των ΜΜΕ εργάζεται σκληρά, η ανυπαρξία μεθοδικών και συγκροτημένων σχεδίων δράσης δεν επιτρέπει στις τεράστιες προσπάθειες που καταβάλλουν οι εργαζόμενοι να

αποδώσουν καρπούς. Μετά από μια κριτική των αναγκαίων λειτουργιών, έγιναν συστάσεις για την εφαρμογή νέων μεθόδων όσον αφορά την αγορά και την παραλαβή του υλικού (75% των δαπανών), την ποιότητα, την πληροφορική και την επικοινωνία κτλ.

Σήμερα η υλοποίηση των συστάσεων αυτών έχει ήδη τεθεί σε εφαρμογή, ενώ είναι πλέον γεγονός αναμφισβήτητο η συμβολή τους στην αύξηση του ζήλου με τον οποίο εργάζεται το προσωπικό αυτών των επιχειρήσεων.

4.3 Ευρωπαϊκό Πράδειγμα III: Πρότυπο δοκιμαστικό (πilotικό) σχέδιο 'BIOMERIT' - Ευρωπαϊκό δίκτυο στον τομέα της βιοτεχνολογίας

Το BIOMERIT, το οποίο βρίσκεται στο Cork (Ιρλανδία), είναι ένα δίκτυο στο οποίο συμμετέχουν περίπου 33 εταίροι, προερχόμενοι από 7 διαφορετικές χώρες. Κατά τα 3 πρώτα έτη των δραστηριοτήτων του, το BIOMERIT οργάνωσε περισσότερα από 14 σεμινάρια κατάρτισης στον τομέα την βιοτεχνολογίας, στα οποία πήραν μέρος 900 άτομα. Μια από τις πρωτοτυπίες του BIOMERIT είναι ότι έλαβε υπόψη του τόσο τις ανάγκες των φοιτητών και των ερευνητών, για να τους εξοικειώσει με την εργασία στο πλαίσιο ευρωπαϊκών δικτύων, όσο και τις ανάγκες των επιχειρήσεων, για την προώθηση των βιοτεχνολογικών καινοτομιών στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις και στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και βιοτεχνίες.

Έτσι, στη Μπρέσια (Ιταλία), μια γεωργική επιχείρηση που αντιμετώπιζε προβλήματα και η οποία απασχολούσε 7 άτομα αποφάσισε να αλλάξει και να εκσυγχρονίσει τις εγκαταστάσεις της. Βρέθηκε στην ανάγκη να παράγει τρόφιμα χωρίς χημικά προϊόντα και πρόσθετα, προκειμένου να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις των καταναλωτών. Ως εκ τούτου, η επιχείρηση αυτή χρειάστηκε να στραφεί προς την βιοτεχνολογία.

Οι ιδιοκτήτες παρακολουθούσαν ένα σεμινάριο για την προστασία των καλλιεργειών, το οποίο οργανώθηκε στην Ιρλανδία και απευθυνόταν σε γεωργούς. Χάρη στην άριστη οργάνωση του σεμιναρίου αυτού, μόλις σε μια εβδομάδα, οι Ιταλοί ιδιοκτήτες μπόρεσαν να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις της αγοράς τους.

Ένα δίκτυο ισπανικών, ιρλανδικών και πορτογαλικών επιχειρήσεων έθεσε σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα κατάρτισης με στόχο την αντιμετώπιση των αναγκών των ευρωπαϊκών ΜΜΕ όσον αφορά την εφαρμογή Προγραμμάτων Ποιότητας. Το πρόγραμμα κατάρτισης αποσκοπεί να βοηθήσει στην κατανόηση της ποιότητας ως αναπόσπαστου μέρους της στρατηγικής διοίκησης και ως εργαλείου διαχείρισης των ανθρώπινων πόρων. Το σχέδιο συνεισέφερε, επίσης, στη διάδοση και την εφαρμογή των προτύπων ποιότητας ISO 9000 σε διάφορες ευρωπαϊκές περιφέρειες.

Ο πληθυσμός - στόχος σχεδίου περιλαμβάνει τους υπεύθυνους ποιότητας των επιχειρήσεων του δικτύου. Δημιουργήθηκε σειρά υλικών για εξ αποστάσεως κατάρτιση και εκπονήθηκαν περιπτωσιολογικές μελέτες σε βίντεο. Οι εν λόγω μελέτες δείχνουν πως οι επιχειρήσεις χρησιμοποίησαν και εφάρμοσαν στην πράξη επιτυχώς την ποιότητα στην οργάνωσή τους.

4.5 Ευρωπαϊκό Παράδειγμα V: Καινοτομία

Η καινοτομία μπορεί να επιτύχει εάν κινητοποιηθούν όλες οι ικανότητες της επιχείρησης. Αντιστρόφως, μπορεί να αποτύχει όταν δεν εξασφαλίζεται αυτή η συνοχή.

Αυτό δείχνει το παράδειγμα προς αποφυγή του RCA, μεγάλου αμερικάνικου ομίλου στον τομέα των ηλεκτρονικών ειδών. Το ερευνητικό τμήμα του ομίλου σχεδίασε, στο τέλος της δεκαετίας του 70, νέα προϊόντα, στα οποία δεν πίστευε το εμπορικό τμήμα, με αποτέλεσμα να τα διαθέσει στην αγορά, με επιφυλακτικότητα. Και ενώ είχε προηγηθεί τεχνολογικά, ιδίως στον οπτικό δίσκο και στο μαγνητοσκόπιο (βίντεο), ο όμιλος RCA δεν κατόρθωσε να επιβιώσει λόγω των συνεπειών αυτής της εσωτερικής σύγκρουσης.

